

T.C
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM I. KADEMEDE GÖRÜLEN ZORBA DAVRANIŞLARIN SINIF
DEĞİŞKENLERİ VE ATMOSFERİ ALGILAMALARINA GÖRE İNCELENMESİ

Elif BİLGİÇ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2007

T.C
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM I. KADEMEDE GÖRÜLEN ZORBA DAVRANIŞLARIN SINIF
DEĞİŞKENLERİ VE ATMOSFERİ ALGILAMALARINA GÖRE İNCELENMESİ

Elif BİLGİÇ

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Filiz YURTAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2007

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma, jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Yard. Doç. Dr. Filiz YURTAL

(Danışman)

Üye: Yard. Doç. Dr. Sencer BULUT

Üye: Yard. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

..../..../2007

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ÖZET

İLKÖĞRETİM I. KADEMEDE GÖRÜLEN ZORBA DAVRANIŞLARIN SINIF DEĞİŞKENLERİ VE ATMOSFERİ ALGILAMALARINA GÖRE İNCELENMESİ

Elif BİLGİÇ

Yüksek Lisans Tezi, İlköğretim Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Filiz YURTAL

Eylül, 2007, 102 sayfa

Araştırmanın amacı, ilköğretim sınıflarda görülen zorbalık davranışlarını sınıf değişkenleri ve sınıf atmosferi algılamaları açısından incelemektir. Bu amaçla önce sınıflarda görülen zorbalığın yaygınlığı ve türleri ortaya çıkarılmış, zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler, sınıf değişkenleri açısından değerlendirilmiş ve sınıf atmosferini algılama biçimleri ortaya çıkarılmıştır.

Araştırma, 2006–2007 öğretim yılında İstanbul ili Avcılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarının, dördüncü ve beşinci sınıflarında eğitim gören 239'u kız ve 249'u da erkek olmak üzere toplam 488 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada, öğrencilerin maruz kaldığı ve uyguladığı zorbalık türlerini ve yaygınlığını belirlemek için araştırmacı tarafından geliştirilen Zorba Davranışlar Anketi, yarı yapılandırılmış Öğrenci Görüşme Formu, Kişisel Bilgiler Formu, Sınıf Atmosferi Ölçeği (Şeker 2000), Kimdir Bu ve Kime Göre Ben Neyim envanterleri kullanılmıştır.

Araştırma bulguları bir bütün olarak değerlendirildiğinde ilköğretim okullarında öğrencileri arasında görülen zorbalık olaylarının yaygınlığının ve zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin oranının oldukça yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Öğrencilerin en yaygın olarak maruz kaldıkları ve uyguladıkları zorba davranışların bedensel zorbalık sınıflamasında

“itme”; sözel zorbalık sınıflamasında”, “isim takma”; duygusal zorbalık kapsamında “gruplara ve oyunlara almama”; cinsel zorbalık türünde ise “cinsel içerikli sözler duyma/söyleme” olduğu belirlenmiştir. Erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlara maruz kaldığı ve daha fazla zorba davranışları uyguladığı tespit edilmiştir. Zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorba öğrenci gruplarındaki öğrencilerden kurban ve zorba öğrenciler zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilere göre daha düşük akademik başarıya ve sınıf atmosferi algısına ve daha olumsuz öğretmen ve arkadaş etkileşimine sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Zorbalık, Sınıf Atmosferi, Zorba, Kurban

ABSTRACT**INVESTIGATION OF THE BULLYING OBSERVED AT ELEMENTARY SCHOOLS
IN VIEW OF THE PERCEPTION OF CLASS VARIABLES AND ATMOSPHERE****Elif BİLGİÇ****Thesis of Master, Department of Education Sciences****Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Filiz YURTAL****September 2007, page 102**

This research aims to investigate the bullying observed at elementary schools in view of the perception of class variables and atmosphere. For that purpose, prevalence and types of the bullying observed in classes is precised, victim and bully students are evaluated in view of the class variables and perception types of the class atmosphere are determined.

The research is conducted upon 488 fourth and fifth graders, 239 girls and 249 boys, who attend to elementary schools during 2007-2008 academic year affiliated to Avcılar district Ministry of Education in Istanbul. In order to determine the prevalence and types of the bullying that students practice and are exposed to, inventories that are developed by the researcher, Bullying Attitudes Survey, half-structured Student Interview Form, Personal Information Form, Class Atmosphere Scale (Şeker 2000), Who Is This and Who I Am According To Whom, are used.

When the research findings are evaluated as a whole, it strikes that the prevalence rate of the bullying observed among students and the number of students involved in bullying is quite high. The bullying types that students are exposed most is found out to be as follows: “pushing” under the physical bullying classification, “nicknaming” under the oral bullying classification, “not accepting to participate in groups and plays” under the emotional bullying classification, “hearing/saying sexuality contented words” under the sexual bullying classification. It is determined that male students are exposed to bullying and practice bullying more than female students do. It is observed that bullying and victim students from

the ones involved in bullying have lower level of academic success, class atmosphere perception, and more pessimistic interaction between themselves and teachers and friends in view of what the students do not involve in bullying do.

Key Words: Bullying, Class Atmosphere, Bully, Victim

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, ilköğretim sınıflarda görülen zorbalık olayları sınıf değişkenleri ve sınıf atmosferi algılamalarına göre incelemektir. Bu amaçla önce sınıflarda görülen zorbalığın yaygınlığı ve türleri ortaya çıkarılmış daha sonra zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler, sınıf değişkenleri açısından değerlendirilmiş ve sınıf atmosferini algılama biçimleri ortaya çıkarılmıştır.

Araştırmanın her aşamasında destekleyici görüş ve değerlendirmelerinden yararlandığım tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Filiz YURTAL başta olmak üzere jüri üyeleri Yard. Doç. Dr. Sencer BULUT ve Yard. Doç. Dr. Fulya CENKSEVEN'e, ayrıca İlköğretim Bölümü ve Eğitim Bilimleri Bölümleri'nde görev yapan tüm hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmayanın uygulama aşamasında her türlü yardım ve kolaylık sağlayan okul idarecilerine, öğretmenlere, öğrencilere teşekkür ederim.

Desteğini ve yardımlarını her zaman hissettiğim aileme ve arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunarım.

Elif BİLGİÇ

Eylül, 2007

Not: Bu araştırma, Ç.Ü. Araştırma Fonu Saymanlığınca desteklenmiştir.
(EF2005YL66)

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	i
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	v
TABLolar LİSTESİ	x

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1. Problem	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	6
1.4. Sayıtlılar.....	7
1.5. Sınırlılıklar	7
1.6. Tanımlar	7

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	9
2.1. Okul Zorbalığı	9
2.1.2. Okul Zorbalığının Türleri.....	12
2.1.3. Okul Zorbalığının Yaygınlığı	12
2.2. Zorba ve Maruz Kalan Öğrencilerin Özellikleri	14
2.2.1. Zorba Öğrencilerin Özellikleri	14
2.2.2. Kurban Öğrencilerin Özellikleri	16
2.2.3. Okul Zorbalığının Cinsiyet ile İlişkisi	17
2.2.4. Okul Zorbalığının Akademik Başarı ile İlişkisi	18
2.2.5. Okul Zorbalığının Sosyo-Ekonomik Düzey ile İlişkisi	19
2.2.6. Okul Zorbalığının Sınıf Atmosferi ile İlişkisi	20
2.3. İlgili Araştırmalar	21

2.3.1. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	21
2.3.2. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	25

BÖLÜM III

YÖNTEM	35
3.1. Araştırmanın Modeli.....	35
3.2. Evren ve Örneklem.....	35
3.3. Veri Toplama Araçları.....	38
3.3.1. Zorba Davranışlar Anketi.....	38
3.3.2. Sınıf Atmosferi Ölçeği.....	39
3.3.3. Kimdir Bu	39
3.3.4. Kime Göre Ben Neyim.....	40
3.3.5 Kişisel Bilgiler Formu.....	40
3.3.6 Öğrenci Görüşme Formu.....	40
3.4. Veri Toplama.....	40
3.5. Verilerin Analizi.....	41

BÖLÜM IV

BULGULAR	44
4.1. İlköğretim Sınıflarında Öğrenciler Arasında Görülen Zorbalık	
Türleri ve Yaygınlığına İlişkin Bulgular	44
4.1.1 İlköğretim Sınıflarında Zorbalığa Maruz Kalma Türleri,	
Yaygınlığı ve Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular.....	44
4.1.2 İlköğretim Sınıflarında Zorbalık Yapma Türleri,	
Yaygınlığı ve Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular.....	46
4.2. Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin	
Arasında Sınıf Atmosferini Meydana Getiren Değişkenlere Ait Bulgular.....	48
4.2.1 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler	
Arasında Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular.....	49
4.2.2 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler	

Arasında Akademik Başarı Farklılıklarına İlişkin Bulgular	49
4.2.3 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler	
Arasında Sosyo-Ekonomik Düzey Farklılıklarına İlişkin Bulgular	51
4.3 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Sınıf	
Atmosferi Algılarına İlişkin Bulgular.....	52
4.4 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Sınıf	
Atmosferine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular.....	53
4.4.1. Öğretmen-Öğrenci Etkileşimine Ait Görüşleri.....	53
4.4.1.1. Öğretmen-Öğrenci İlişkisine Ait Görüşleri.....	53
4.4.1.2. Öğretmen Beklentilerine İlişkin Görüşleri.....	55
4.4.2. Öğrenci-Öğrenci Etkileşimine Ait Görüşler.....	56
4.4.2.1. Arkadaşlık İlişkisine Ait Görüşleri.....	56
4.4.2.2. Arkadaşları İle Karşılıklı Tutum ve Davranışlarına	
Ait Görüşleri	58
4.4.3. Sınıf İçi Ortama Ait Görüşleri.....	60
4.4.3.1. Sınıf İçi Ortamının Algılanmasına İlişkin Görüşleri.....	60
4.4.3.2. Sınıf Ortamına Yönelik Beklentilerine İlişkin Görüşleri.....	61
4.4.4. Öğrencilerin Kendilerini Nasıl Algılandığına İlişkin Bulgular...	62

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM.....	64
5.1. İlköğretim Sınıflarında Öğrenciler Arasında Görülen Zorbalık	
Türleri ve Yaygınlığına İlişkin Bulguların Tartışılması	64
5.1.1. İlköğretim Sınıflarında Zorbalığa Maruz Kalma Ve	
Zorbalık Yapma Türlerinin ve Yaygınlığının Cinsiyet	
Farklılıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	66
5.2. Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba	
Öğrencilerin Sınıf Atmosferi Değişkenlerine	
Ait Bulguların Tartışılması.....	67
5.2.1 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba	
Öğrenciler Arasında Cinsiyet Farklılıklarına	
İlişkin Bulguların Tartışılması.....	68

5.2.2 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Akademik Başarı Farklılıklarına İlişkin Bulgular.....	68
5.2.3 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Sosyo-Ekonomik Düzey Farklılıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması.....	70
5.3 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Sınıf Atmosferi Algılarının Farklılıklarına İlişkin Bulgular.....	71
5.4. Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Sınıf Atmosferine İlişkin Görüşlerine Ait Bulguların Tartışılması.....	72

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER.....	77
6.1. Sonuçlar.....	77
6.2. Öneriler.....	79
6.2.1. Uygulamalara İlişkin Öneriler.....	79
6.2.2. Gelecekteki Araştırmalara İlişkin Öneriler	80
KAYNAKÇA.....	82
EKLER.....	94
ÖZGEÇMİŞ.....	102

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo-1 Örneklemeye Giren Öğrencilerin Okul ve Cinsiyet Dağılımları	36
Tablo-2 Gruplara alınan Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyet Dağılımları	37
Tablo-3 Nitel Veri Toplanan Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımları	38
Tablo-4 Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Zorbalık Türleri, Yaygınlığı ve Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları	45
Tablo-5 Öğrencilerin Zorbalık Yapma Türleri, Yaygınlığı ve Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları	47
Tablo-6 Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları	49
Tablo-7 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	50
Tablo-8 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Akademik Başarıya Göre Varyans Analizi Sonuçları	50
Tablo-9 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin SED Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	51
Tablo-10 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin SED Toplam Puanlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları	51
Tablo-11 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Sınıf Atmosferi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	52
Tablo-12 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Sınıf Atmosferi Toplam Puanlarına Göre Varyans Analizi Sonuçları	52
Tablo-13 Öğrencilerin Kendilerini Nasıl Algılandığına İlişkin Bulguların Frekans Değerleri	63

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Problem

Okullarda görülen zorbaca davranışlar, eğitim ortamında önemli bir sorun oluşturmaktadır. Zorbalık, öğrencilerin okul dönemindeki akademik, duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz bir biçimde etkileyebileceği gibi, bu dönemlerde yaşanabilecek olumsuz deneyimler öğrencilerin yetişkinlik yaşamları boyunca da istenmeyen birçok sorun yaşamalarına neden olabilir.

Okul zorbalığı, genellikle yetişkinlerce büyüme sıkıntılarının ve yaşamın bir parçası olarak görüldüğü için tanımlanabilmesi oldukça zor bir kavramdır. Bundan dolayı kavram, bir hukuk kavramı olarak değil daha çok bir eğitim kavramı olarak ele alınmış ve konuya ilişkin araştırmaların büyük bir bölümü eğitimciler tarafından gerçekleştirilmiştir (Pişkin, 2002). Okul zorbalığını Olweus (1993), bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması olarak tanımlamıştır. Zorbalık saldırganca davranışları içermektedir ve aralarında fiziksel, sözel ya da dolaylı üstünlük olan kişiler arasında gerçekleşmektedir (Rigby, 2004).

Saldırganlık, içine hem şiddeti hem de zorbaca eylemleri alan bir şemsiye kavram niteliğindedir. Şiddet ve zorbaca davranışların örtüştüğü alanlar olduğu gibi, farklılaştığı alanlar da vardır. Zorbalığın fiziksel boyutta ortaya çıktığı durumlarda, örneğin, dövme, vurma, tekme atma gibi eylemlerin yapıldığı durumlarda zorbaca eylemler aynı zamanda şiddet olarak kabul edilmektedir. Ancak zorbalık, fiziksel olmayan boyutlarda da ortaya çıkabilmektedir. Bir başka deyişle, zorbalığın şiddetten ayrılan geniş bir boyutu da vardır. Örneğin dalga geçme, alay etme, kızdırma, isim takma, kötü söz söyleme, arkadaş grubuna almama, dışlanma, yalnızlığa terk etme, iftira atma, söylenti çıkarıp yayma gibi zorbalık türleri de bir çeşit saldırganlık olmasına karşın gerekli unsurları içermediğinden şiddet olarak kabul edilmemektedir. Buna karşın pek çok şiddet eylemi zorbalık olarak adlandırılmaz. Örneğin, kuyrukta bekleyen ve güçleri yaklaşık eşit iki insanın birbirleriyle kavga ederken birinin diğerine

zarar vermesi ya da güçleri birbirine denk olan öğrenciler arasında zaman zaman ortaya çıkan kavgalarda öğrencilerin birbirlerine zarar vermesi gibi (Pişkin 2002).

Olweus (1993)'a göre kurban ile zorba arasında "güç açısından dengesizlik" vardır. Bu nedenle, zorbalık olaylarında genellikle kurban öğrenciler, zorbalara karşı koyamayabilirler.

Okullarda meydana gelen zorbalığı ortaya çıkarmak ve önlemek için, zorba ve maruz öğrencilerin özelliklerini bilmek önemli olabilir. Araştırma sonuçları zorbaların okul kurallarını sıklıkla ihlal ettiklerini, az kaygı duyduklarını, özsaygı düzeylerinin yüksek olduğunu (Olweus, 1993), diğer öğrencilere karşı olumlu tavır sergilemediklerini, başkalarının başarılarını kıskandıklarını, yenilgiyi kabul edemediklerini, öfkeli olduklarını ve ilişkilerinde başarısız olduklarını göstermektedir (Fitzgerald, 1999). Ayrıca, ailesi içinde zorba davranışlara maruz kalan, okulda başarı gösteremeyen, değersiz olduğunu düşünen ve kendilerine güvenmeyen öğrenciler de zorbalığa başvurabilmektedir (Elliot 1997, Akt: Kepenekci ve Çınkır, 2003; Stevenson & Smith, 1989; Akt: Kepenekci ve Çınkır, 2003). Kurban öğrenciler ise genellikle, kaygılı, güvensiz, çekingen, ürkek , arkadaş grupları içinde kendini ispat etme güçlüğü yaşayan, öz saygıları eksik ve içine kapanık çocuklardır (Pişkin, 2002).

Borg (1998), zorbalığın çok sık ve yaygın olarak görüldüğü sınıflarda, öğrenciler kendilerini güven içinde hissetmediklerini ve genel olarak da okul yaşamından zevk almadıklarını belirtmektedir. Hemen her sınıfta zorbaca davranışlarda bulunan öğrencileri gözlemek mümkündür. Sınıflarda yaşanan zorbalık olaylarının sınıf atmosferi üzerindeki olumsuz etkileri bulunmaktadır. Yaşanan zorbalık olaylarının sonucunda sınıfta güvensizliğin ve mutsuzluğun artacağı, bunun sonucunda özellikle kurban öğrencilerin okuldan kaçma ya da okula isteksiz gelme gibi olumsuz davranışlar sergileme, güdülenememe ve akademik başarıda düşüş, sınıfta olup bitenlerle ilgilenmeme, derse katılım konusunda da güçlük yaşama gibi sorunlarla karşılaşılabilir (European Community, 2001; Arizona Parent, 2004). Sınıf içerisinde zorbalık olaylarının yaşanması, zorbaca davranışlar gösteren ve zorbalığa kurban öğrencilerin bulunması sınıf atmosferini olumsuz etkileyebileceği gibi, sınıf atmosferinden de etkilenebilir.

Açıkgöz (1998) sınıf atmosferini, sınıf içerisinde yer alan öğrenci-öğrenci ve öğretmen-öğrenci arasındaki ilişkiler, uyulması gereken kurallar, sınıfın fiziksel koşullarının sınıfta oluşturduğu psikolojik, sosyal ve fiziksel faktörler olarak tanımlamıştır. Sınıf atmosferini oluşturan öğrenci-öğrenci ve öğretmen-öğrenci etkileşiminin ve sınıfın fiziksel ve sosyal koşulların da sınıflarda görülen zorbalık olayları üzerinde etkisi olduğu düşünülebilir.

Öğrencinin, öğretmeni ve arkadaşlarıyla etkileşim düzeyinin düşük olması, sosyal becerilerde yetersiz olması, arkadaşının olmaması, okulu sevmemesi, sosyal doyumsuzluk içinde olması gibi pek çok neden öğrenciyi sınıf ortamında görülmesi istenmeyen davranışlara itmektedir (Aydın, 1998). Zorba öğrencilerin diğer çocuklara göre arkadaşları tarafından daha fazla reddedildiği ya da düşük oranda kabul gördüğü ve arkadaş olarak daha az kabul gördüğü bilinmektedir (Olweus, 1995; Schwartz, 2000). Kurban öğrencilerin ise zamanla yalnızlık düzeylerinde artış yaşandığı, sosyal ilişkilerden kaçınmaya başladıkları, sınıf arkadaşlarına karşı güvenlerinin zedelendiği ve bu öğrencilerin diğer çocuklara göre daha az arkadaşları olduğu görülmektedir (Whitney ve Smith 1993; Ladd, Kochenderfer ve Coleman, 1997; Cowie, 2000; Schwartz, Chang ve Farver, 2001; Kochenderfer, Ladd ve Wardrop, 2001).

Çocukların toplumsallaşması, anti-sosyal davranışlardan uzak durması, gelecekteki ruhsal sağlıkları, uygun cinsiyet rolü kimliği kazanmaları, başkalarını daha iyi anlama (empati) ve ben merkezlilikten uzaklaşmaları, eğitim isteği ve akademik başarılarının yükselmesi üzerinde, diğer bazı etkenlerle birlikte öğrenci-öğrenci etkileşiminin anahtar rol oynamaktadır (Yılmaz, 2002). Hatch (1987)' a göre de, akranları ile ilişki içerisindeki çocuk sürekli olarak kendi algı ve anlayışlarını başkalarınınki ile kıyaslayarak gözden geçirme gereği duyar ve böyle yapmakla da ben merkezci duygularından uzaklaşır. Böylece akranlarla etkileşimin kalitesi artar.

Çocuklar arkadaşlarıyla kurdukları etkileşim yoluyla onların ve dolayısıyla da diğer insanların olaylara ve problemlere bakış açısı hakkında görüş kazanırlar. Kendisini daha iyi ifade edebilme ve başkalarını daha iyi anlayabilme bilişsel ve sosyal gelişim için en etkili yeteneklerden olup; fikirleri etkili bir şekilde kavramlaştırma ve açıklayabilme, kendisini açıkça ifade edebilme, anlaşmazlıkları ve problemleri uzlaşmacı ve yapıcı bir biçimde çözebilme, yardımlaşma ve birlikte iş yapabilme,

diğerlerine karşı olumlu tutumlar geliştirebilme, zihinsel ve bilişsel yargılayabilme gibi yetenekleri de içermektedir (Johnson ve Johnson, 1985).

Sosyal davranışların, tutumların ve çocuğun sosyal bir birey olarak topluma kazandırılmasında akran ilişkilerinin önemli bir yeri olduğu bilinmektedir (Johnson ve Johnson, 1999). Çocuklar saldırganlık güdüsünü bastırmayı, kontrol altında tutmayı arkadaş ve akranlarıyla etkileşimleri içerisinde öğrenirler. Akran etkileşimi denk güçlerin saldırganlık duygularını deşarj etme imkanı sağlaması bakımından da önemli işlev görür. Pek çok kültürde saldırgan davranışlara, yetişkin-çocuk etkileşiminden çok çocuk-çocuk etkileşiminde daha sık olarak rastlanır (Galanaki ve Kalantzi, 1999).

Öğrenci- öğrenci ilişkisi dışında sınıf atmosferinin bir başka boyutunu oluşturan öğretmen-öğrenci arasında varolan pozitif ve negatif ilişkiler öğrencilerin akademik olduğu kadar sosyal, duyuşsal ve davranışsal yönden de gelişmelerini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir (Çınkır, 2004). Daha çok istenen öğrenci davranışı oluşturmak, bireyin öğrenmelerini temel alan, psikolojik gereksinimlerini karşılayan ve olumlu öğrenci-öğretmen ilişkisi ve sınıf ortamını destekleyici koşulların varlığı pozitif sınıf atmosferinin varlığına bağlıdır. Bu varlığı ortaya koyarak sınıfta bir iklim oluşturan da öğretmenlerdir. Öğrenci öğretmen ilişkisinin niteliği, akademik başarıyı ve öğrenci davranışını etkilemektedir. Öğrenciler cana yakın ve arkadaş olan öğretmenleri yeğlemektedir. Öğretmenlerin daha sempatik olmaları ve öğrenciler için daha olumlu roller üstlenmeleri halinde öğrencilerin okula ve öğretmenlere karşı daha olumlu yargılar taşıyor olmaları da kuşkusuz önemlidir. Öğrenciler kişisel beklentilerinin karşılandığı ve bunun devam ettirildiği bir ortamda bulunmak isterler. Öğrencilerinin beklenti ve gereksinimlerinin karşılanması sınıf ortamında öğretmene aittir. Burada öğretmenin en önemli görevi öğrencilerle yeterli iletişim düzeyini yakalamaktır (Celep, 1997; Celep, 2002). Sınıfta öğrenmenin ve eğitimin temelini öğretmenle öğrenci arasındaki ilişkiler oluşturur. Bu ilişkilerin kötü olduğu sınıfların sınıf atmosferi giderek bozulur ve istenilen amaca ulaşmak mümkün olmaz.

Sınıf atmosferinin, öğrencilerin sınıf ortamına ilişkin beklenti ve algılarını karşılaması gerekir. Öğrencilerin sınıf ortamına ilişkin beklentilerini, algılarını bilmek, sınıf atmosferini öğrencilerin beklentilerine yönelik düzenlemeyi sağlar. Öğrenci beklentilerinin karşılandığı sınıf atmosferi, öğrenciyi olumlu biçimde etkiler (Fraser ve

Fisher, 1982). Zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin sınıf atmosferine ilişkin algılarını, beklentilerini bilmek ve sınıf ortamında gerekli düzenlemelerin yapılması okullarda görülen zorbalık olaylarının azaltılmasında etkili olabileceği düşünülebilir.

İlköğretim sınıflarında gözlenen zorbalık olaylarının yalnızca zorba ve kurban öğrenciler arasında değil, tüm sınıf içerisinde istenmeyen bazı ciddi sonuçlara neden olabilir. Bu nedenle bu araştırmada ilköğretim sınıflarında zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrencilerin sınıf atmosferi değişkenleri açısından incelenmesi ve bu statüde yer alan öğrencilerin sınıf atmosferi algılarına yönelik düşüncelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın temel amacı, ilköğretim öğrencileri arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığını ortaya çıkarmak ve sınıflarda zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorba öğrencileri sınıf değişkenleri ve sınıf atmosferini algılamalarına göre incelemek ve öğrencilerin sınıf atmosferi algılarına yönelik düşüncelerini ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. İlköğretim sınıflarında öğrenciler arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığı nedir?
 - a. İlköğretim sınıflarında zorbalığa **maruz kalma** türleri ve yaygınlığı cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
 - b. İlköğretim sınıflarında **zorbalık yapma** türleri ve yaygınlığı cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
2. Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler arasında sınıf değişkenleri;
 - a. Cinsiyet,
 - b. Akademik başarı,
 - c. Sosyo-ekonomik düzey
 açısından farklılık var mıdır?
3. Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler arasında sınıf atmosferini algılama açısından farklılık var mıdır?

4. Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba öğrencilerin sınıf atmosferine ilişkin görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

A.B.D., Avustralya, Kanada, İngiltere, İtalya, Portekiz, Japonya, İrlanda, İskoçya, Galler, Yunanistan, İspanya, Afrika, Hindistan, Güney Kore, Çin ve Türkiye gibi farklı kültürlerde gerçekleştirilen araştırmalar ve bu araştırmalarda ulaşılan bulgular, okullarda zorbalığın dünyanın pek çok ülkesince ciddi boyutlarda yaşandığını ve bu sorunun kültürler arasında oldukça benzer nitelikte davranışları kapsadığını ortaya koymaktadır (Khatri ve Kupersmith, 2003; Schwartz, Farver. Chang ve Lee-Shin, 2002; Schwartz, Chang ve Farver, 2001; Xu, Farver, Schwartz ve Chang, 2003 Aktr: Stockdale, Hangaduambo, Duys, Larson, ve Sarvela, 2002; Pişkin, 2002). Bu araştırmaların sonuçları zorbalığın, okullarda önemli bir sorunu haline geldiğini işaret etmektedir. Okul zorbalığı, zorba ve kurbanlar başta olmak üzere okula devam eden tüm öğrencileri etkileyen bir sorun olarak görünmektedir.

Dünyada ve ülkemizde yapılan çalışmalarda zorbalık olaylarının en fazla sınıflarda meydana geldiği belirtilmektedir (Whitney ve Smirh, 1993; Boulton ve Smith, 1994; Kalliotis, 2000 Pişkin, 2003; Kepenekçi ve Çınkır, 2001; 2003; Yurtal ve Cenkseven, 2005). Bunun dışında Joan, Dunlapb, Daneb, Lochmanb ve Wellsc (2004), değişik okullarda ve sınıflarda yaptıkları çalışmalarda; okul ve sınıf seviyelerindeki farklılıklar, öğrencilerin ailelerin sosyo ekonomik farklılıklar ve bunun yanı sıra okulların ve sınıfların atmosferlerinin farklılığının zorbalığın yaygınlığını etkilediği ortaya çıkmıştır.

Moos (1974, Akt: Yoneyama ve Rigby 2006)'a göre sınıf atmosferi, çocukların eğitimsel ve sosyal gelişimlerine yönelik bilgi, beceri ve yetenekleri elde etmelerini sağlamalıdır. Pozitif sınıf atmosferi, öğrencilerin bireysel olarak desteklendiklerini düşündüğü ve öğretmenleri tarafından saygı duyulduklarını hissettikleri, zevk aldıkları pozitif ilişkilerinin olduğu destekleyici bir sınıf ortamı olmalıdır.

Sınıf, eğitim-öğretim etkinliklerinin gerçekleştiği bir alandır. Aynı zamanda sınıf, öğretmen ve öğrenci arasındaki kişiler arası etkileşimin olduğu bir sahnedir. Sınıf ortamı hem öğretmenin sınıf içi davranışlarını hem de öğrencilerin akademik başarılarını ve okulla ilgili duyuşsal özelliklerini etkiler (Johnson ve Johnson, 1985). Eğitimde istenilen verimin elde edilebilmesi için, olumlu bir sınıf ortamının yaratılması gerekir. Olumsuz öğrenci davranışlarının olmadığı ya da bu tip sorunların kolayca çözüldüğü sınıflarda öğrenciler kendilerini rahat ve güvende hissederek, dikkatlerini derse yönelebilirler.

Özellikle ilkokul yıllarında sınıf ortamındaki problemlerin, hem kız hem de erkek çocuklarda duygusal ve davranışsal problemlere yol açtığı bilinmektedir (Somersalo, Solantaus ve Almqvist, 2002). Zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin sınıf atmosferine ilişkin algılarını tespit ederek gerekli önlemlerin alınması sınıflarda kaygı ve korkudan uzak, öğrencilerin gelişimini destekleyici ve kolaylaştırıcı duygusal ve sosyal ortamlar oluşturacağı gibi, öğrencilerin akademik başarılarının yükselmesine de önemli ölçüde katkı sağlayabilecektir. Bu açıdan bu araştırmanın sonuçları öğretmenler için olumlu sınıf atmosferi oluşturmada kaynaklık edecek bilgileri sunabilir.

1.4. Sayıtlılar

1. Öğrenciler araştırmada kullanılan ölçme araçlarını içtenlikle cevaplamışlardır.
2. Öğrencilerin yıl sonu karne notu ortalamaları, akademik başarıyı temsil etmektedir.

1.5. Sınırlılıklar

Araştırma, İstanbul ili Avcılar ilçesinde bulunan ilköğretim okullarının dördüncü ve beşinci sınıflarında okuyan öğrencilerle sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Okul Zorbalığı: Bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması ve bu olumsuz eylemlerin, kasıtlı bir biçimde zarar verme ve rahatsız etmesidir (Olweus, 1999a; Akt: Pişkin 2002, 2, 531-562).

Sınıf Atmosferi: Sınıf içerisinde yer alan öğrenci- öğrenci ve öğretmen- öğrenci arasındaki ilişkiler, uyulması gereken, kurallar, sınıfın fiziksel koşullarının sınıfta oluşturduğu psikolojik, sosyal ve fiziksel faktörlerdir (Açıkgöz, 1988).

Zorba: Söz ve eylemleri aracılığıyla diğer öğrencileri korkutan, zarar veren öğrencilerdir (Furniss, 2000, 1-9).

Zorbalığa Maruz Kalan: Zorbaca davranışlardan zarar gören ve bu davranışlara karşı koyamayan ve durduramayan öğrencilerdir (Furniss, 2000, 1-9).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde okul zorbalığıyla ilgili kuramsal açıklamalar ile yurtdışında ve ülkemizde yapılmış olan ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Okul Zorbalığı

“Zorba, gücüne güvenerek başkalarının hakkını alan, müstebit” ve “zorbalık ise, zorba olma durumu; zorbaca davranış, müstebitlik” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, 1998: 2515).

Zorbalık sözcüğünün kökü zorlamaktan gelmektedir. Bundan zorla bir şey yaptırmak, ya da duyguları, davranışları zorlamak anlamı da çıkabilir. Eğitim literatüründe ‘bullying’ adı altında geçen bu kavram ülkemizde yabancıdır. Literatürde bu kavrama en yakın olan istismar, kötüye kullanım gibi sözcükler kullanılsa bile bu sözcükler ‘bullying’ sözcüğünün tam karşılığı olmamaktadır (Bridge, 2003).

Okul zorbalığı ile ilgili yapılan ilk çalışmaların Dan Olweus tarafından 1970’li yıllarda İskandinav ülkelerin okullarında başlatıldığı bilinmektedir. Olweus’un bu yıllarda, İsveç, Norveç ve Finlandiya gibi ülkelerde yaptığı bir dizi araştırmanın, bir süre sonra Batılı ülkelerde de yankısını bulduğu ve 1980’li, özellikle de 1990’lı yıllardan itibaren bu ülkelerde de çeşitli araştırmalara konu olduğu gözlenmektedir (Pişkin, 2002).

Olweus (1978) çalışmalarının başlangıç yıllarında okul zorbalığını, bir grup tarafından yapılan şiddet anlamına gelen mobbing sözcüğü ile ifade etmiştir. Yetmişli yıllarda yaptığı tanıma yapılan yoğun eleştirileri dikkate alan Olweus’un, 1980’li yıllarda mobbing teriminin okul zorbalığını tam olarak karşılamadığını fark ettiği ve bu terimin yerine bullying terimini kullanmaya başladığı görülmektedir. Söz konusu araştırmacının, yapmış olduğu ilk tanımın içeriğini de önemli oranda genişlettiği ve grup şiddetinin yanına bireysel şiddeti de eklediği gözlenmektedir (Olweus, 1993).

Olweus'un (1999a; Akt: Pişkin 2002) son yaptığı çalışmalar sonrası okul zorbalığını, bir ya da daha fazla öğrencinin bir başka öğrenciye sürekli olarak olumsuz eylemlerde bulunması şeklinde tanımladığı ve tanımda geçen olumsuz eylemleri, kasıtlı bir biçimde zarar verme ve rahatsız etme şartına bağladığı dikkati çekmektedir. Bu tanımda zorbalığın hem doğrudan fiziksel boyutunun (vurma, dövme, itme vb.) hem de dolaylı yani sözel (kızdırma, korkutma, isim takma vb.) boyutunun altı çizilmiştir. Ona göre bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için şu üç temel ölçütün olması gerekmektedir. (Olweus, 1999a; Akt: Pişkin 2002):

1. Kasıtlı olarak zarar verme amacı güden saldırgan davranışlar olması,
2. Süreklilik özelliği taşıması, yani zorbanın bu tür eylemleri bir kez değil devamlı bir biçimde yapması,
3. Zorba ve kurban arasında güç dengesinin eşit olmaması gerekir. Bir başka ifadeyle, zorbaca eyleme uğrayan kurbanın, zorbaya karşı kendisini çaresiz ve savunamayacak durumda hissetmesi gerekir. Güç dengesizliğinin bedensel olabileceği gibi psikolojik de olabileceğinin altını çizmektedir.

Bu konuda Olweus dışında diğer araştırmacılar tarafından yapılan başka tanımlar da vardır. Bu tanımlar şöyle sıralanabilir:

Zorbalık, bir birey veya grup tarafından, kendisini koruyamayacak durumda olan kişiye karşı yapılan, fiziksel veya psikolojik sonuçları olan ve süreklilik arz eden bir şiddet türüdür (Roland, 1989 Akt. Kepenekci ve Çınkır, 2003). Zorbalık, gücü elinde bulunduran bireylerin, kendi kazanç ve çıkarları için, karşı koyacak gücü olmayanlara karşı fiziksel, psikolojik, sosyal veya sözel düzlemde cereyan eden, mağdura stres ve acı veren ve tekrarlanma özelliği gösteren saldırılardır (Besag, 1989).

Zorbalık aslında saldırının bir biçimidir. Bunun sonucu olarak zorbalık tanım açısından saldırıya benzer. Zorbalık, başkaları üzerinde fiziksel ve psikolojik bir ızdıraba sebep olmak için art niyetten ortaya çıkan bir davranış olduğunu belirtmiştir Randall (1997 Akt: Andreou, 2000). Hazler, Hoover ve Oliver (1992) zorbalığı, saldırının bir biçimi olarak bir süre boyunca bir ya da bir grup öğrencinin fiziksel veya ruhsal açıdan kurbanı kötüye kullanması olarak açıklamıştır.

Zorbalık, zorbanın kurbanına istemli bir biçimde fiziksel veya psikolojik acı vermesiyle sonuçlanan saldırganca davranışların bir alt kümesidir; kışkırtılmış olması gerekmez, tekrarlanır, zorbanın kurbandan daha güçlü olması ya da kendini daha güçlü algılaması söz konusudur (Smith ve Thampson, 1991).

Zorbalık, saldıran pozisyonda olan bir birey ile bir kurban arasında geçen ve saldırganın kurbanı bilinçli bir biçimde baskı altına alması, acı ve sıkıntı vermesiyle sonuçlanan, zorbanın kurbanı yaptıklarından haz aldığı ve dikkat edilmediği takdirde etkileri uzun süreli olabilen saldırganlıktır (Fitzgerald, 1999; Akt: Pişkin, 2002).

Zorbaca eylemlerin bir tür saldırganlık olduğu ancak bir eylemin zorbalık olarak adlandırılabilmesi için sadece saldırganlık özelliği taşımasının yeterli olmadığı, taraflar arasında eşit olmayan güç ilişkisinin olması, süreklilik özelliği taşıması ve kasıtlı yapılıyor olması gibi bir takım özelliklere de sahip olması gerektiği görülmektedir. Buna göre, örneğin bedensel veya zihinsel güçleri yaklaşık olarak eşit iki kişinin birbirleriyle tartışması ya da kavga etmesi saldırganlık özelliği taşımasına karşın, zorbalık olarak adlandırılmaz. Yine örneğin, teneffüste bir öğrencinin ilk kez gördüğü diğer bir öğrenciye çeşitli sebeplerle sözel veya fiziksel olarak saldırması da süreklilik özelliği taşımadığı için zorbalık olarak değerlendirilemez. Ancak süreklilik özelliği taşımasa bile, şiddetli bir dozda ortaya çıkan saldırganca bir eylemin de zorbalık olarak adlandırılabileceğini belirtmektedir (Besag, 1989; Fitzgerald, 1999; Olweus, 1999a Akt: Kapıcı, 2004).

Smith ve Morita (1999, Akt: Boucher, 2001) ise, zorbalığı kendisini savunamayacak durumda olan bir çocuğa karşı tekrarlanan bir biçimde yöneltildiği görülen olumsuz türdeki saldırgan davranış olarak tanımlamışlardır.

Pişkin (2002), zorbalıkla ilgili tanımlarda bulunan ortak noktaları şu şekilde özetlemiştir: (1) Zorbalık, bilinçli ve kasıtlı olarak yapılan ve kurbanı fiziksel, zihinsel, sosyal ya da psikolojik zarar verme amacı güden söz ve eylemleri içerir, (2) Zorbalığın belli bir süre tekrarlanma özelliği vardır, (3) Kurban kendini koruyamayacak ve savunamayacak durumdadır, (4) Zorbalar eylemlerini bireysel ya da grupla yapabildikleri gibi, kurbanlar da bu eylemlerden bireysel ya da grup olarak zarar

görebilirler, (5) Zorbalar, bu tür eylemlerinden dolayı genellikle kendilerine çıkar sağlayabilirler.

2.1.2. Okul Zorbalığının Türleri

Zorbalık davranışları içerisine giren davranışların sınıflandırılmasında araştırmacılar arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır.

Olweus (1991, 1994a, 1994b Akt: Olweus 1995), zorbalığı doğrudan ve dolaylı olarak iki kategori altında incelemektedir. Doğrudan zorbalık; hedef seçilen kişiye karşı açık saldırıları (fiziksel şiddet, sözel hakaret, çirkin mimikler) kapsar. Bu tür davranışlarda zorba ve maruz karşı karşıya olduğu için maruz, saldırganın kim olduğunu bilir. Dolaylı zorbalık ise kurbanın sosyal olarak yalnızlaştırılması ve gruptan dışlanma gibi davranışları kapsar. Maruz böyle durumlarda saldırganın kimliğinden habersiz olabilir.

Elliot (1997 Akt: Kepenekci ve Çinkır 2003) ise zorbalık türlerini; bedensel (itme, tekme atma, yumruklama, saç-kulak çekme, bedensel kaba şaka, silah veya bıçak ile saldırma ya da korkutma amaçlı kullanılan her tür fiziksel şiddet), sözel (ad takma, alay etme, söylenti yayma, çirkin takılmalar, tehdit etme, sözel kaba şaka, hakkında kötü şeyler yazma, incitici notlar bırakma), duygusal (gruptan dışlama, ayrımcılık, aşağılama, eşyalarına zarar verme, eşyalarını ya da parasını zorla alma, kasıtlı olarak arkadaşça davranmama), cinsel (sarkıntılık, elle taciz, cinsellik içeren sözler söyleme) olarak sınıflandırmıştır.

Mynard ve Joseph (1997), zorbalık türlerini; fiziksel, sözel, ilişkisel (arkadaş ilişkilerini bozma, dışlama) ve kişisel eşyalarına zarar verme (kasıtlı olarak eşyalarına zarar verme ya da çalma) olarak dört grupta sınıflamışlardır.

2.1.3. Okul Zorbalığının Yaygınlığı

Okul zorbalığı konusunda yapılan araştırmaların çok büyük bir bölümünde, zorbalığa uğrayan öğrenci oranları ile zorba öğrenci oranlarının saptanmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda zorbalığın okullarda ne derece yaygın bir sorun olduğu görülmektedir.

Okul zorbalığının sıklık derecesini araştıran çalışmalar incelendiğinde okullarda zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranının % 4 ile % 50 arasında değiştiği görülmektedir. Olweus (1980) tarafından Norveç'te yapılan bir araştırmada son iki ayda zorbalığa uğradığını belirten öğrencilerin oranının % 10 olduğu bulunmuştur. Bu oranın Kanada'da % 21 olduğu, Portekiz'de ise % 20 ile % 22 arasında değiştiği görülmektedir. Avustralya'da zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranı oldukça yüksek bulunmuştur. Bu ülkede yapılan bir çalışmada birden çok kez zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranı % 30, en az bir kez uğrayanların oranı ise % 50 bulunmuştur. İtalya'da yapılan bir araştırmada ise % 28 (ortaokul) ile % 40 (ilkokul) arasında değiştiği görülmektedir (Bendey ve Li, 1995; Tomas de Almeida, 1999; Genta ve ark. 1996; Akt: Pişkin, 2002).

Olweus (1983, Akt: Olweus 1994)'un Norveç'te ulusal çaptaki başka bir araştırmada 8–16 yaşları arasındaki öğrencilerin %9'unun kurban, %7'sinin zorba statüde yer aldıklarını belirlemiştir.

Eslea ve Smith (1994), İngiltere'de yaptıkları araştırmada; ilkokullara devam eden öğrencilerin % 23,1'nin bir önceki dönemde “bazen” ya da “daha fazla” oranda zorbalık kurbanı olduklarını ve % 9,3'nün de “bazen” diğer öğrencilere yönelik zorba davranışlarda bulunduklarını tespit etmişlerdir. Yunanistan okullarında zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranının % 15 ile % 30 arasında değiştiği görülmektedir (Kalliotis, 2000; Andreou, 2001; Pateraki ve Houndoumadi, 2001).

Okullarda zorbalığın, ülkemizdeki oranına ait çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Yıldırım (2001), 140 ilköğretim dördüncü sınıf öğrencisi ile yaptığı çalışmada, çocukların %20'sini zorba, %32'sini kurban ve %29'unu zorba/kurban olarak sınıflandırmıştır Dölek (2002) yaptığı araştırmada kurban çocukların oranını %8,17, zorba çocukların oranını %8,93 olarak bulmuştur. Gültekin (2003) tarafından yapılan çalışmada zorbalığa hedef olan çocukların oranını %13,9 olarak bulmuştur. Pekel (2004) ise çalışmasında öğrencilerden %9,3'ü zorba, %7,6'sı kurban, %6,4'ü zorba/kurban ve %76,7'si karışmayan olarak belirlemiştir. Pişkin (2003), 1154 öğrenci ile yaptığı çalışmada öğrencilerin %6,2 zorba, % 35,1 kurban ve %30,2 zorba/kurban olarak tespit etmiştir. Yurtal ve Cenkseven (2005)'in ilköğretim öğrencileri ile yaptıkları araştırmada öğrencilerin %48,5'i bazen, %16,4'ü sık sık şiddet içeren

davranışlarla karşı karşıya kaldıklarını belirtirken, öğrencilerden %20'si bazen, %2,6'sı sık sık şiddet içeren davranışlarda bulunduklarını belirtmişlerdir. Yapılan başka bir araştırmada ise ilköğretim öğrencilerinin %23,3'ünün zorbalık olaylarına karıştığı tespit edilmiştir (Pekel ve Uçanok 2006). Ayrıca Karaman-Kepenekçi ve Çinkır (2001) tarafından lise öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin % 44'ünün sözel, % 30'unun fiziksel, % 18'inin duygusal ve % 9'unun ise cinsel içerikli zorbalığa uğradıkları belirtilmektedir.

2.2. Zorba ve Kurban Öğrencilerin Özellikleri

Okullarda zorbalık sorununa karşı önlem geliştirebilmek için zorba ve zorbalığa kurban öğrencilerin ayırt edici özelliklerini bilmek gerekir. Literatür incelendiğinde bu amaçla yapılan çalışmalarda zorba ve kurban öğrencilerin ayırt edici özelliklerinin saptandığı görülmektedir.

2.2.1. Zorba Öğrencilerin Özellikleri

Zorba öğrencilerin özellikleri incelendiğinde, bu öğrencilerin genellikle saldırgan özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Zorba çocukların, maruz ve karışmayan öğrencilere göre, akranları tarafından daha fazla kavga başlatan ve maruz çocuklara göre daha anlamlı olarak lider olarak görüldükleri bulunmuştur (Boulton ve Smith 1994; Yıldırım 2001).

Zorbaca davranışlarda bulunanlar, saldırgan doğaları ve fiziksel güçleri ile akranlarını baskı altına alırlar; ancak etkili liderlik becerilerine sahip değildirler. Düzenli olarak zorbalık yapan öğrencilerin genellikle yetişkinlere de karşı geldiklerini, anti sosyal kişilik özellikleri sergilediklerini, okul kurallarını sıkça ihlal ettiklerini, ancak genel kanının aksine çok az kaygı duyduklarını, güvensizlik yaşamakta ve özsaygı düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmektedir (Olweus 1993; Olweus, 1994).

Zorba öğrenciler de en az maruzlar kadar kendilerine özgü problemlere sahiptirler. Araştırma bulguları, zorba öğrencilerin zorbaca davranışlar sergilemelerinde çeşitli dürtülerin ve nedenlerin etkili olduğunu göstermektedir. Zorba öğrencilerde kendilerini alt-üst olmuş ve öfkeli hissedebilirler veya uyumlu olmadıklarını fark edebilirler (European Community, 2001). Dölek (2000) yaptığı çalışma sonuçlarına

göre zorba öğrencilerin en fazla zaman geçirdikleri ve iyi tanıdıkları öğrencilere karşı zorba davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Zorba öğrencilerin diğer öğrencilere karşı olumlu bir tavır sergileme gücünü çektikleri, başkalarının başarılarını kıskandıkları, yenilgiyi kabul edemedikleri, yaşamda yoğun kızgınlık duygusu yaşadıkları, akranlarıyla sık sık çatışma yaşadıkları ve kişiler arası ilişkilerde başarılı olamadıkları belirtilmektedir (Fitzgerald, 1999).

Zorba öğrenciler genel olarak; fiziksel olarak güçlü, yüksek enerjiye sahip ve kendine güven düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu tür çocuklar, saldırganca davranışlar sergilemekten ve çatışmalara girmekten hoşlanmakta ve saldırganca davranışlarının akranlarının izleniyor olmasından da gurur duymaktadırlar. Zorba çocuklar, akranlarının tümüyle dışlanmamakla birlikte genellikle onlardan kopuk bir biçimde kendi ikili-üçlü küçük gruplarını oluşturmaktadırlar (Besag, 1995; Olweus, 1995). Okul zorbalığı, bir öğrenci ya da bir grup öğrenci tarafından gerçekleştirilebilir. Zorba öğrenciler, genelde tek başlarına olduklarında kişiler arası beceriler yönünden zayıf iken; bir gruba dahil olduklarında ya da çetelerinin reisi olduklarında parlak, genellikle çok güçlü, harekete geçirici ve karizmatik kişiler olabilirler (European Community, 2001).

Araştırmalar zorbalık uygulayan çocukların “impulsif”, baskın karakter yapısında, çabuk öfkelenen, kurallara uymakta zorlanan ve şiddeti bir çözüm yolu olarak gören çocuklar olduğunu göstermiştir (Fleming ve Towey 2002; Craig ve Pepler 2003; Peren ve Alsakar 2006; Muscari, Sticks ve Stones, 2002; Akt: Alikasifoglu ve ark., 2007).

Zorbalık uygulayan çocukların, sıcak ve sevecen bir aile ortamının olmaması, ebeveynler tarafından çocuğun davranışlarına kesin sınırların konmadığı aşırı anlayışlı aile ortamı veya tersine ebeveynlerin cezalandırmaya eğilimli sert bir disiplin tarzını benimsedikleri aile ortamı ve aile içi fiziksel ve cinsel istismar varlığı ile zorbalık yapma arasında ilişki olduğu gösterilmiştir (Muscari, Sticks ve Stones 2002; Rigby, 2003). Zorbalık davranışı gösteren çocukların bu davranışlarda bulunmayan çocuklara göre ebeveynleri ile iletişimlerinin daha kötü olduğu saptanmıştır (Alikasifoglu ve ark., 2007).

Sık sık veya devamlı zorbalık yapma, davranış bozukluğunun (Conduct disorder) bir parçası olarak kabul edilmektedir. Araştırmalar kabadayılık/zorbalık yapma ile yıkıcılık (vandalizm), kavga etme, hırsızlık, alkollü içecekler ve sigara içme, okuldan kaçma ve okulu terk etme gibi davranışlar arasında ilişki olduğunu göstermiştir (Fleming ve Towey, 2002). Zorba davranışlara kurban kadar, zorbalık yapan kişiler de gelecekte sayısız problemlere karşı savunmasızdırlar (Crothers ve Levinson, 2004). Zorbalığın sadece kurban öğrenciler için değil aynı zamanda zorba öğrenciler için de olumsuz sonuçları bulunmaktadır. Olweus (1993; Akt. Olweus 1994)'un yaptığı çalışmada özellikle erkek zorba çocukların % 60'ı 24 yaşına kadar resmi olarak en az bir suçtan dolayı ceza aldıklarını belirtmişlerdir.

2.2.2. Kurban Öğrencilerin Özellikleri

Kurban öğrencilerin özelliklerine ilişkin araştırma bulgular incelendiğinde benzer sonuçlar olduğu kadar birbirinden farklı sonuçlarda yer almaktadır. Olweus'un 1978 ile 1994 yılları arasında yaptığı çalışmalar sonucunda kurban öğrencilerin, diğer öğrencilere göre daha düşük benlik saygısına sahip, kaygılı, duyarlı ve sessiz olduklarını tespit etmiştir (Olweus, 1994).

Besag (1995), kurban öğrencilerin; bazı yönlerden açık bir biçimde diğer öğrencilerden farklı özelliklere sahip olduklarını belirtmiştir: Aşırı koruyucu bir aile ortamından gelebilirler, kekeme olma ya da özel eğitime gereksinim duyma gibi ve çekingen, içedönük, endişeli, pasif özelliklere sahip olabilirler, başkalarına az ilgi gösterirler ve iletişim becerileri zayıftır. Obsesif davranışlar gösterirler ve sosyal olarak da duyarsızlardır. Etkili olamama, uyum güçlüğü ve depresyon türü kaygıları vardır. Kolay boyun eğgerler, uyma istekleri ve yetenekleri zayıftır ve ayrıca sosyal becerileri de yeterli değildir. Özsaygı düzeyleri ortalamanın altındadır ve yoğun olarak aşağılık duygusu yaşarlar. Zihinsel yetenek ve cazibe olarak kendilerini yeterli bulmazlar. Kendilerini soğuk ve eleştirici bulurlar.

Zorbalığa maruz kalanlar tedirgin, duyarlı, arkadaş grupları içinde kendini ispat etme güçlüğü yaşayan, öz saygıları eksik ve endişeli çocuklardır. Genel olarak arkadaş gruplarından dışlanırlar ve yalnızlık hisseden çocuklardır (Forero, McLellan ve Rissel 1999; Gofin, Palti ve Gordon, 2002; Muscari, Sticks ve Stones, 2002; Eslea, Menesini

ve Morita 2004; Rigby, 2003). Alikasifoglu ve arkadaşlarının (2007) yaptıkları çalışmada ise zorbalığa maruz çocukların yeni arkadaş edinmekte zorlandıklarını, karşı cinsiyetten arkadaşları ile iletişimde güçlük çektiklerini ve okulda kendilerini güvende hissetmediklerini belirlemişlerdir.

Zorbalığa maruz çocukların diğerlerine göre daha alt sosyoekonomik düzeyden oldukları da tespit edilmiştir (Alikasifoglu ve ark., 2007). Ancak zorbalığa uğrama ile sosyoekonomik düzeyin ilişkisi olmadığını gösteren araştırmalar da vardır (Smith, Madsen ve Mood, 1999; Gofin, Palti ve Gordon, 2002; Wolke, Woods ve Stanford, 2001). Özürlü çocukların da kabadayılığa/zorbalığa uğrama açısından kolay birer hedef olabildikleri saptanmıştır (Fleming ve Towey, 2002). Yıldırım (2001) yaptığı çalışmada kurban öğrencilerin zorba, karışmayan ve diğer çocuklara göre arkadaşları ile işbirliği içinde, yardım arayan ve utangaç olduklarını tespit etmiştir. Zorbalığa maruz öğrencilerin fiziksel özelliklerini inceleyen araştırmalarda bu öğrencilerin fiziksel olarak yaşıtlarından daha zayıf ve güçsüz oldukları görülmektedir (Olweus, 1994; Besag, 1995).

2.2.3. Okul Zorbalığının Cinsiyet ile İlişkisi

Literatür incelendiğinde zorbaca davranışlar ve cinsiyet arasındaki ilişkiye ait farklı sonuçlarla karşılaşmaktadır. Kimi araştırmalarda zorbaca davranışlara maruz kalmada kız ve erkek öğrenciler arasında fark olmadığını bulmuştur (Andreou, 2000; Kochenderfer-Ladd ve Skinner, 2002; Dölek, 2002; Gültekin, 2003). Kimi araştırmalarda ise erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbaca davranışlara maruz kaldığını belirtilmiştir (Olweus, 1994; Juvonen ve ark., 2000). Zorbaca davranışları uygulama açısından incelendiğinde ise erkek öğrencilerin daha fazla zorbaca davranışlar gösterdiği görülmektedir (Olweus 1994; Boulton ve Smith, 1994; Smith ve Shu, 2000; Dölek, 2002).

Zorbalığa maruz kalma sıklığına baktığımızda ise cinsiyet farkı çok belirgin değildir. Bazı araştırmalarda erkekler daha fazla zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişler, bazı araştırmalarda ise ya her iki cinsiyet arasında fark bulunmamış, ya da bulunan fark anlamlı bulunmamıştır (Currie, Roberts ve Morgan, 2004; Alikasifoglu ve

ark., 2007; Craig ve Pepler, 2003; Forero, McLellan, 1999; Gofin, Palti ve Gordon 2002; Juvonen ve ark., 2003; Seals ve Young, 2003; Lopes, 2005).

Yapılan bir araştırmada; İngiliz çocukların çoğu Alman çocuklara kıyasla sadece kızlar tarafından zorbalığa maruz kaldığını, Alman çocukları hem erkek hem de kız çocukları tarafından zorbalığa maruz kaldığını bildirmiştir. Her iki ülkede erkekler, sadece erkekler tarafından zorbalığa maruz kaldıklarını, İngiltere'deki kız çocukları Almanya'ya kıyasla daha fazla kızlar tarafından zorbalığa maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (Wolke; Woods; Stanford; Schulz, 2001).

Kızların ve erkeklerin maruz kaldıkları zorbalık davranışlarının türleri arasında da farklılıklar vardır. Erkekler kızlara göre daha fazla oranda fiziksel olarak zorbalığa maruz kaldıklarını bildirirken, kızlar erkeklere göre daha fazla oranda haklarında dedikodu çıkarılması veya cinsellikle ilgili sözler kullanılarak sataşılması şeklinde doğrudan olmayan zorbalık davranışlarına maruz kaldıklarını bildirmişlerdir (Baldry ve Farrington 1999; Nansel ve ark. 2001; Wolke ve ark. 2001; Smith ve Shu 2000). Kızların kızlara uyguladığı zorbalık davranışları incelendiğinde, kızların birbirlerini erkeklerin erkeklere uyguladığından daha fazla oranda yalnız bırakma (sosyal izolasyon) şeklinde zorbalık davranışında bulunduklarını saptanmıştır (Fleming ve Towey, 2002).

2.2.4. Okul Zorbalığının Akademik Başarı ile İlişkisi

Zorbalığın akademik başarı üzerindeki etkisi fazla incelenmemiş olmasına karşın okuldan kaçma, okulla ilgili etkinliklerden kaçınma ve kendini okulun tamamında ya da belli bölgelerinde güvensiz hissetme öğrencilerin akademik gelişimini olumsuz etkileyebileceği düşünülebilir.

Okulda zorbaca davranışlara maruz kalanlar genellikle okuldaki etkinliklere motive olamamakta ve okula ya isteksiz bir biçimde devam etmekte ya da çoğunlukla okula gitmeyi reddetmektedirler. (Olweus, 1993 ve 1995; Hoover, Oliver ve Hazler, 1992; Eslea ve Smith, 1994). Okul zorbalığı; hem zorba, hem de kurban öğrencilerin akademik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Zorbalığa maruz kalanlar,

genellikle okuldan korkarlar ve okulu kendilerini güvende hissetmedikleri ve mutsuz bir yer olarak kabul ederler (Batsche ve Knoff, 1994).

Avrupa ülkelerinde yapılan bir çalışmanın sonuçları da, okula devam etmekte olan tüm kız öğrencilerin 1/3'ünün ve tüm erkeklerin de 1/4'ünün diğer öğrencilerin zorbaca davranışlarına maruz kalmaktan dolayı okula gitmekten bir süre korku duyduklarını göstermektedir (European Community, 2001).

Arizona Parent (2004), zorbalığa maruz kalma öğrencilerin kendilerini okul ve sınıf ortamında güvende hissetmemelerine neden olduğunu belirtmiştir. Bu sebeple akademik başarılarını olumsuz etkiler, sınıfta olup bitenlerle ilgilenmedikleri gibi, derse katılım konusunda da güçlük yaşarlar. Schwartz (2000)'ın yaptığı çalışmada, sınavlarda başarısız olan ya da öğretmenlerinin başarısız bulduğu öğrencilerin zorbalığa daha fazla maruz kaldığı bulunmuştur.

Başka bir araştırmada, 1016 ilkökul öğrencisi üzerinde akademik başarı ve zorbalık davranışları arasında ilişki araştırılmıştır. Öğrencilerle ayrı ayrı görüşülerek onların zorbalık deneyimleri hakkında bilgi alınmıştır. Sınıf öğretmenlere, ailelere anket uygulanarak veriler tamamlanmıştır. Akademik başarı ile zorbalık davranışları arasında ilişki bulunamamıştır (Woodsa and Wolkeb, 2004).

2.2.5. Okul Zorbalığının Sosyo-Ekonomik Düzey ile İlişkisi

Öğrencileri sosyo-ekonomik düzeylerine göre değerlendirildiğinde; tüm sosyal gruplardan zorba ve maruz öğrencilerin bulunduğu görülmektedir. Zorbalığa maruz çocukların diğerlerine göre daha alt sosyoekonomik düzeyden oldukları da tespit edilmiştir (Alikasifoglu ve ark. 2007). Ancak zorbalığa uğrama ile sosyoekonomik düzeyin ilişkisi olmadığını gösteren araştırmalar da vardır (Smith, Madsen ve Moody 1999; Gofin, Palti ve Gordon 2002; Wolke, Woods ve Stanford 2001).

Whitney ve Smith (1993), okullardaki zorbalık olayları ile öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri arasında ilişki bulunduğunu göstermiştir. Sosyo-ekonomik düzeyi düşük bölgelerde bulunan okullarda zorbalığın daha yaygın olduğunu göstermektedir. Salmon ve James (1998), yaptığı araştırmada okullardan birisi kentin sosyo-ekonomik

düzey olarak alt düzeydeki ailelerin yaşadığı bir bölgesinde yer alırken; diğeri de üst düzeydeki ailelerin yaşadığı bir bölgesinde yer almaktadır. Araştırma sonucunda; her iki okulda da çocukların “bazen ve daha sık” zorbalığa maruz kalma oranları % 4,2 olarak belirlenirken; “bazen ve daha sık” bir biçimde başkalarına zorbalık uygulama oranı da % 3,4 olarak bulunmuştur. Pişkin’in (2003) araştırması ise, Türk ilköğretim öğrencileri arasında zorbalığın üst sosyo-ekonomik gruba mensup öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir. Maruz hem de zorba olan öğrencilerin büyük bir bölümü ise, alt ve orta sosyo-ekonomik gruptan öğrencilerden oluşmaktadır. Glover ve arkadaşlarının (2000) çalışmalarının sonuçları da; oturulan semt, zengin ya da fakir olma, diğeri bir ifadeyle ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile zorbalık davranışı arasında doğrudan bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.

2.2.6. Okul Zorbalığının Sınıf Atmosferi ile İlişkisi

Literatür incelendiğinde sınıf atmosferi ve zorbalık arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Sınıf yapısı, sınıf seviyesi, öğretmenin sınıf yönetimi ile ilişkileri inceleyen az sayıda araştırma yer almaktadır.

Öğretmenlerin sınıf yönetimi, sınıfın sosyal yapısı ve zorbalık arasındaki ilişki Norveç ilkokullarında 2002 öğrenci ve 99 öğretmen ile yapılan bir araştırma ile incelenmiştir. Bir dizi araştırma sonucunda, sınıf yönetiminin, diğeri çocuklara zorbalık yapmak üzerinde doğrudan ve çok çeşitli şekillerde, sınıfın sosyal yapısının ise dolaylı olarak etkisi olduğu ve yönetim ile sosyal yapının ortak etkisinin, zorbalık üzerinde önemli bir etkisi olduğu sonucuna varılmıştır (Joan ve Ark., 2004).

Öğretmenlerin okul zorbalığı hakkındaki görüşlerini, tutumlarını ve okul zorbalığı ile baş etme yeteneklerini inceleyen bir araştırma Birleşik Krallıkta yapılmıştır. Bu araştırma ile zorba davranışlar hakkında öğretmen görüşleri ve okul zorbalığına karşı tutumları ve bu problemle baş etme yetenekleri araştırılmıştır. Araştırmada; öğretmenlerin hangi davranışları zorba davranışlar olarak gördüğü, zorba davranışlara, zorbalığı uygulayanlara ve zorbalığa maruz kalanlara karşı tutumları, zorba davranışlarla baş etme yetenekleri ve eğitim için ihtiyaçları hakkındaki kendi inançları, zorba davranışlarla ilgili çeşitli durumlarda onlara ait sorumlulukla ilgili öğretmen görüşleri, zorba davranışlarla baş etme yeteneklerinin önemi ve onların bu

davranışlar karşısındaki tutumlarındaki yararlarının önemi belirlenmiştir. Araştırmada öğretmenler genellikle zorba davranışlara karşı negatif tutum içinde olduklarını ifade etmişler. Kurbanlara karşı sempatik, zorba davranışları sergileyenlere karşı ise negatif tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Öğretmenlerin %87'sinden fazlası zorba davranışlara baş etme yetenekleri hakkında kendilerini yetersiz bulmuşlar ve bu konuda eğitime ihtiyaç duyduklarını düşünüyorlar. Ayrıca bu araştırmaya göre öğretmenler okul dışındaki zorba davranışlara karşı değil okul bahçesindeki ve sınıftaki zorba davranışlara karşı kendilerini sorumlu hissettiklerini belirtmişlerdir (Boulton, 1997).

Öğrencilerin gösterdikleri saldırgan ve zorba davranışların belirleyicileri Hollanda'da yapılan bir araştırmada incelenmiştir. Araştırmada saldırgan davranışlar; zorbalık, cinsel taciz vb. şeklinde ifade edilmiştir. Bu araştırmada, öğrencilerce sergilenen zorba ve saldırgan davranışların farklı türleri tanımlanarak, okul, sınıf ve öğrencilerle ilişkili değişkenler değerlendirilerek ulusal bir çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda erkek öğrencilerin daha dışa dönük ve uyumsuz oluşu ve öğretilen pozitif davranışlarda öğretmenlerle daha az iletişim kurduğu, daha değişken olduğu ve yeni düşünceleri daha açık olduğu tespit edilmiştir. Zorba ve saldırgan davranışların okul çevresi ve sınıf seviyesi ile ilişkili olduğu görülmüştür. Zorba ve saldırgan davranışları açıklamada kişisel ve çevresel değişkenlerin okul ve sınıf değişkenlerinden daha önemli olduğu fakat sınıf değişkeninde okul değişkeninden daha önemli olduğu görülmüştür (Mooij, 1998).

2.3. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde; okul zorbalığı konusunda yurt dışında ve yurt içinde yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.3.1 Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Okul zorbalığı ile ilgili ilk çalışmalar İskandinav ülkelerinde başlatılmıştır. Okul zorbalığını ilk ele alan kişi, okul bahçelerinde çocukların davranışlarını gözleyen Heinemann'dır. Heinemann'ın yapmış olduğu çalışmalara halkın göstermiş olduğu ilgi üzerine, 1970'lerde Olweus, İskandinav ülkelerinde öğrenci, öğretmen ve velileri de içine alan geniş kapsamlı çalışmalarını başlatmış ve okul zorbalığı konusunda yapılan çalışmalar giderek artan bir önem kazanmıştır. Olweus, bu alanda gittikçe artan bir

biçimde çalışmalarını sürdürmüştür 1980'lerde bu çalışmalara Besag'da katılmıştır. 1980'li yıllardan günümüze son yirmi yıl içerisinde, okul zorbalığının sıklığını, şiddetini ve zorbalığa neden olan bireysel ve çevresel faktörleri belirlemeye yönelik çok sayıda araştırma yayınlanmıştır (Besag 1995; Olweus, 1978, 1980, 1991, 1999a ve 1999b Akt. Koç 2006).

Okul zorbalığı ile ilgili olarak yabancı literatür incelendiğinde çok sayıda araştırma bulunduğu belirlenmiştir. Araştırmanın bu bölümünde, okul zorbalığı konusunda yurt dışında yapılan ve ulaşılabilen araştırma sonuçları özetlenmeye çalışılmıştır.

Borg (1998), zorbalık olaylarına karşı duygusal tepkileri inceleyen çalışmasında, zorba öğrencilerin ve onların kurbanlarının duygusal tepkileri ve bunun yanında kurbanları davranışsal reaksiyonları açısından değerlendirmiştir. Kurbanlarda intikam, kırgınlık ve kendine kırgınlık gibi duygular görülürken zorbalarda pişmanlık ve ilgisizlik duyguları gözleendiğini ifade etmiştir. Çoğunlukla kız çocuklarında kendileri kırgınlık görülürken, ortaokul çocukları ilkokul çocuklarına göre daha fazla kırgınlığa ve intikam duygusuna kapılırlar. Erkek çocuklar daha fazla intikam duygusuna kapılmıştır. Kendine kızma ve yardım görememe duygusu ilkokul çocukları tarafından daha fazla ifade edilmiştir. Oldukça fazla oranda kız zorba, erkek zorbalara oranla kendilerini üzgün hissetmişlerdir. İlkokul çocukları da ortaokul öğrencilerine göre daha fazla üzüntü duymuştur, ilgisiz ve tatmin olmuş hissetme için tam tersi geçerlidir ve daha fazla ortaokul öğrencileri arasındaki kurban öğrenciler bu duyguyu ifade etmiştir.

Dennis ve Satcher (1999) çocukların akranları hakkındaki düşünceleri ve hitap şekilleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İlkokul çocukların birbirlerine hitap şekillerinin (isim takma) gelişim sürecinin etkisiyle ortaya çıkan bir çeşit zorbalık olduğunu ve takma isimle çağırılan çocukların, akranlarına karşı düşüncelerine olumsuz yönde olduğunu bulmuşlardır.

Kaltiala-Heino ve Rimpela (1999), öğrenciler arasındaki zorbalık davranışları okul kademelerine göre inceleyen çalışmada; ilkokul öğrencilerinin zorbalık kurbanı olma olasılıkları ergenlere göre daha fazla olmasına karşın; ilk ve ortaokul öğrencileri

arasında zorbalık davranışında bulunanların sayısı hemen hemen aynı kaldığı bulunmuştur.

Bosworth ve Espelage (1999)'ın çalışmaları da, zorbalık davranışı ile ev, okul ve toplumsal yaşam alanlarındaki hatalı davranışın sıklığı arasında da anlamlı düzeyde bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Antisosyal kişilik yapısındaki birey asice ve düşmanca duygularından dolayı evde, okulda ve toplumsal yaşamda genellikle kuralları ihlal etme eğilimindedir. Bu da bireyin zorbalık davranışının sıklığında belli ölçüde artışa neden olabilmektedir.

Simanton, Burthwick ve Hoover (2000) çalışmalarında; küçük yerleşim yerlerinde yaşayan öğrencileri okul güvenliği, zorbalık, uyuşturucu kullanımı gibi risk faktörleri açısından incelemişlerdir. Öğrencilerin yaklaşık %56 sinin ne zorbalık yaptığı ya da zorbalığa maruz kaldığını zorba-kurban durumunun yaşa, cinsiyete ve özellikle de sigara içme ve alkol gibi risk faktörlerine bağlı olarak değişmekte olduğunu ayrıca zorba öğrencilerin uyuşturucu ve sigara kullanma, çeteye dâhil olma ve okula silah getirme eğiliminde olduklarını tespit etmişlerdir.

Craig, Pepler ve Atlas (2000), oyun alanlarında ve sınıflarda gözlem yöntemi kullanarak, zorbalık ve zorbalığa maruz kalmayı karşılaştırmışlardır. Araştırmanın sonuçlarına gözlenen zorbaca davranışlar, zorbalığa maruz kalma ve zorbalık başlatma olaylarının oyun alanlarında daha fazla olduğu yönündedir. Zorba olmayan çocuklar oyun alanlarında, zorba olanlar ise çoğunlukla sınıf ortamında zorbaca davranışlarda bulundukları gözlemlenmiştir.

Hawkins, Pepler ve Craig (2001) çalışmalarında ise çocukların oyun alanlarında doğal gözlem yöntemi kullanarak, zorba ve zorbalığa maruz kalmış çocukları incelemişlerdir. İncelen bu çocuklar zorbalık olaylarının %88'lik bölümünde bulunmuş, %19'luk kısmına da karışmışlardır. Çocuklar zorbalık olaylarının %47lik bölümünde saldırganca davranmışlardır Diğer olaylar da ise araya girmelerdeki zorbalara yaklaşımları çoğunlukla saldırganca, kurban çocuklar ise daha az saldırganca davranmışlardır. Müdahalelerin çoğunluğu (%47) zorbalığı durdurmada etkili olduğu gözlemlenmiştir. Zorba ve maruzun erkek olduğu durumlarda erkek çocukların araya girmeleri, zorba ve maruzun kız olduğu durumlarda kız çocuklarının araya girme

eğilimlerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Sweeting ve Patrick (2001), 11 yaşındaki zorbalığa maruz kalmış bir çocuktan ve çocuğun ailesinden, öğretmenlerinden elde ettikleri bulguları değerlendirmiştir. Zorbalık eğilimi olan çocukların ırksal, fiziksel yapı ya da boy gibi özellikleri farklılık göstermesine rağmen bu çocukların kilolu, fiziksel olarak daha az etkin ve okul performansları düşük öğrenciler arasından çıktıklarını tespit etmişlerdir.

Houndoumadi ve Pateraki (2001) çalışmalarını birinci aşamasında yaşları 8 ile 12 arasında değişen Yunan öğrencilerin %68'i zorbalık olaylarından endişe duyduklarını ve kimin zorba olduğunu erkek öğrenciler kızlara göre daha fazla anlayıp, zorbaları “cool”(karizma) olarak görmekte olduklarını tespit etmişlerdir. Araştırmalarının ikinci bölümünde ise öğrenciler zorbalık olaylarında öğretmenlerin yaklaşık yarısının haberdar olmadıklarını düşündüklerini buna karşın ailelerinin zorbalık olaylarından öğretmenlerinin konuştuklarından daha fazla konuştuklarını düşündüklerini ifade etmişlerdir.

Kochenderfer ve Skinner (2002), 9 -10 yaşlarındaki çocuklar arasında görülen zorbalığı engellenmesinde kullanılan stratejilerin etkilerini incelemişlerdir. Problem çözme gibi stratejilerin, zorbalık kurbanı olmayan çocuklar üzerinde, zorbalık kurbanı olanlara göre daha faydalı olduğu görülmüş ve kurban durumuna düşmüş, sosyal yardım ihtiyacı olan kız çocukların sayısının erkek çocuklardan fazla olduğunu bulmuşlardır.

Joan ve arkadaşları (2004), öğretmenlerin sınıf yönetimi hakkındaki fikirleri ile sınıfın sosyal yapısı ve zorbalık arasındaki ilişki Norveç ilkokullarında 2002 öğrenci ve 99 öğretmen ile yapılan bir araştırma ile incelenmiştir. Araştırma sonuçları, sınıfın sosyal yapısının zorbalık davranışları ile doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir. Sınıf yönetiminin ve sınıfın sosyal yapısının, diğer çocuklara zorbalık yapmak üzerinde doğrudan ve çeşitli şekillerde etkisi olduğu bulunmuştur. Yönetim ile sosyal yapının ortak etkisinin, zorbalık üzerinde önemli etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

Mishna, Scarcello, Pepler ve Wiener (2005)'in araştırmalarında öğretmenlerin sınıflarında zorbalığa bakış açılarını incelemişlerdir. Öğretmenlerin zorbaca davranışlara tepki göstermesini etkileyen çeşitli etmenler olduğunu belirlemişlerdir. Bu

etmenler bir öğretmenin olayı ciddiye alıp almadığı, öğretmen tarafından kurban çocuğun suçlu olup olmadığının düşünülmesi, çocuğun kurban davranışlarına ve karakterine sahip olup olmaması, çocuklara empati gösterip göstermedikleri gibi durumları içermektedir. Okul ortamının doğası ve organizasyon desteği öğretmenlerin farkındalıklarını ve tepkilerini etkileyen daha sonraki etmenlerdir.

Öğretmenler zorbalığın tanımını yaparken, zorba ve kurban arasında güç dengesizliği olduğunu vurguladı ve öğretmenlerin birçoğu zorbalığın kasıtlı olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmenlerin ayrıca fiziksel zorbalık dışında kalan zorbaca davranışları çok ciddiye almadıkları tespit edilmiştir. Zorbalık olaylarına müdahaleye ilişkin olarak öğretmenlerin bir çoğu dolaylı zorbalık ile nasıl baş edeceklerini bilmediklerini, fiziksel zorbalık olayları ile karşı karşıya kaldıklarında okul idaresine başvurdıklarını, zorbalık ile ilgili eğitim almadıklarını ve daha fazla eğitim ihtiyacı olduğunu açıklamışlardır (Mishna, Scarcello, Pepler ve Wiener, 2005).

2.3.2 Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Öğrenciler arası zorbalık olaylarına karşı dünyada ve Türkiye'de gittikçe artan bir duyarlılık oluşmaya başlamıştır. Zorbalığa karşı oluşan bu duyarlılığın sonucu olarak konu ile ilgili ülkemizde özellikle son yıllarda bilimsel araştırmalar yürütülmeye başlanmıştır.

Yıldırım (2001), 8 ve 11 yaş gruplarındaki çocuklarda zorbalık, popülerite ve aile ortamı arasındaki ilişkilere bakmıştır. Çocuklar, a) zorba, b) kurban, c) zorba-kurban ve d) kontrol grubu olmak üzere dört farklı gruba ayrıldıktan sonra, yetiştirildikleri aile ortamı ve popüler-dışlanan gibi sosyometrik değerlendirmeler açısından karşılaştırılmıştır. Aile ortamları açısından gruplar arasında herhangi bir farklılık bulunmamıştır. İşbirliği yapma, kavga etme, rahatsız etme, liderlik ve çekingenlik gibi davranış özellikleri açısından ise gruplar arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır. Zorbalarda, kavga etme ve rahatsız etme özellikleri yüksek bulunurken, kurbanlarda çekingenlik özelliği daha yüksek bulunmuştur. En az sevilenler, zorbalar ve zorba-kurbanlardır. Kurbanlar ve kontrol grubundaki çocuklar –zorba ve zorba/kurbanlara göre- daha fazla sevilen çocuklar olarak değerlendirilmişlerdir.

Kepenekçi ve Çınkır'ın (2001) lise öğrencileri üzerinde yürüttükleri çalışmada; öğrencilerin % 44'ünün sözel, % 30'nun fiziksel, % 18'nin duygusal ve % 9'unun da cinsel zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir. Okulda zorbalığa maruz kalan alanlara ilişkin veriler incelendiğinde de; öğrencilerin en fazla sınıfta zorbalığa uğradıkları, bunu okulun koridorları ve sonrasında da okul dışı alanlar ile okulun oyun alanlarının izlediği görülmektedir. Araştırmanın önemli diğer bir bulgusu da, okul çalışanlarının (yönetici, öğretmen ve psikolojik danışman) zorbalık eylemlerine karşı tepkilerinin yetersizliğidir.

Kepenekçi ve Çınkır (2003), “bullying” kavramını dilimize “kabagüç” olarak çeviren “Öğrenciler Arası Zorbalık” konulu alan araştırmalarında eğitimcilerin okul zorbalığına ilişkin görüşlerini belirlemeye çalışmışlardır. Araştırmaya 32 yönetici ve 92 öğretmen olmak üzere toplam 128 eğitimci katılmıştır. Sonuçlar, okullarda en fazla bedensel daha sonra sözel zorbalık olarak nitelendirilen davranışlarla sık karşılaşıldığı yönündedir. Bedensel ve sözel zorbalık kadar yaygın olmasa da, okullarda duygusal zorbalığın ve cinsel zorbalığın gözlemlendiği yönündedir.

Eğitimciler, okulda zorbalığın en fazla okulun bahçesinde meydana geldiğini, bunu sınıfın ve sonrasında da ile okulun koridorlarının ve okul dışı alanların izlediğini belirtmektedir. Okullarda zorbalığın önlenmesi ve durdurulmasına yönelik olarak yapılanları da; en çok kendi bireysel çabaları, okul yönetiminden yardım isteme ve diğer öğretmenlerden ve rehber öğretmenlerden yardım isteme biçiminde sıralamaktadır. Okul yönetimince zorbalığa karşı uygulanan yaptırımlar da; en fazla okul yönetimince sözlü uyarıda bulunulması ve düşük oranda da olsa uyarma, kınama ve okuldan uzaklaştırma cezalarının verilmesidir. İlköğretim okullarında görevli eğitimciler, ilköğretim kurumları için disiplin yönetmeliği olmamasından dolayı, bu kurumlarda uyarma ve kınama cezası verildiğine hiç rastlamadıklarını belirtmişlerdir. Eğitimcilerin %12.50'si de okullarında zorbalığa karşı hiçbir yaptırım uygulanmadığını düşünmektedir (Kepenekçi ve Çınkır, 2003).

Eğitimciler, okullarında en çok zorbalığa başvuranların da; en fazla erkekler, daha sonra başarısız öğrencilerin izlediği düşüncesindedirler. Öğrencilerin zorbalığa başvurmalarına neden olan faktörleri de; eğitimciler öğrencilerin sorunlarını nasıl çözebileceklerini bilememeleri, kendi sahip oldukları kişisel sorunlar ve güçlü görünme istekleri olarak sıralamaktadır. Öğretmen ve yöneticilerin okul zorbalığının önlenmesine

yönelik önerileri de; % 88.28 öğrencilerin sorunlarıyla daha yakından ilgilenilmesi, % 81.25 ile okulda öğrencilerin enerjilerini iyi yönlere kanalize edebilecekleri etkinlikler düzenlenmesi, % 68.75 ile öğretmen, yönetici ve diğer personelin okuldaki zorbalık türü davranışların önlenmesi konusunda duyarlı olmaları, % 65.63 ile öğrencilere şiddet içermeyen sorun çözme becerilerinin kazandırılması ve % 53.91 ile de öğrencilerle birlikte zorbalık ve sakıncalarının tartışıldığı söyleşiler düzenlenmesi olarak sıralanmaktadır (Kepenekçi ve Çınkır, 2003).

Pişkin (2003), “Okullarda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı” konusunda Ankara’daki ilköğretim okullarına devam eden 1154 öğrenci üzerinde yürütmüş olduğu betimsel çalışmada; haftada en az bir kez öğrencilerin %35,1’nin kurban, % 6,2’sinin zorba ve % 30,2’sinin de hem kurban hem de zorba olarak zorbalık türü bir olayda yer aldıklarını saptamıştır. Sonuçlar, cinsiyet değişkeni temel alınarak incelendiğinde; erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha fazla bu tür bir olaylarda yer aldıkları görülmüştür. Zorbalığın meydana geldiği alanlar zorbalık türlerine göre incelendiğinde ise; fiziksel ve sözel zorbalığın en fazla sınıfta ve en az da spor salonunda; dolaylı zorbalığın da en fazla okulun oyun alanları ve bahçesinde ve en az da okul servislerinde meydana geldiği görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzey açısından ise; kurban öğrenciler arasında anlamlı düzeyde bir fark bulunamazken; zorba öğrenci oranları üst sosyo-ekonomik gruptan gelen öğrenciler arasında, orta ve alt sosyo-ekonomik gruptan gelen öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Hem zorba, hem de kurban olan öğrenciler arasında ise tüm gruplar arasında anlamlı düzeyde farklılıklar söz konusudur. Okulda zorbalığa maruz kaldıklarında, öğrencilerin bunu sırasıyla bir arkadaşlarına, öğretmenlerine, anne-babalarına söyledikleri ve %21,3’nün de hiç kimseye söylemedikleri saptanmıştır. Okulda zorbalığa uğradıklarında ise, öğrenciler en çok arkadaşlarından, sonra anne-babalarından ve en az öğretmenlerinden destek gördüklerini ifade etmektedirler. Zorbalığa kurbankız öğrenciler, erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında ise; anne-baba, arkadaş ve öğretmenlerinden erkek öğrencilere göre daha fazla destek gördükleri de araştırmanın önemli bir diğer bulgusudur. Katılımcıların öğretmen ve yöneticilerin okulda zorbalık konusuna yeterli ilgiyi göstermediklerini, zorbalara karşı yaptırım uygulamadıklarını ve zorbalığa maruz kalma korkusuyla bazı günler okula gitmediklerini belirtmektedirler.

Pişkin ve Ayas (2005) tarafından yapılan, “Zorba ve Kurban Lise Öğrencilerinin Utangaçlık, İçedönüklük, Dışadönüklük ve Özsaygı Değişkenleri Bakımından İncelenmesi” konulu betimsel araştırmada ise; zorbalık türü bir olayda zorba ya da kurban olarak yer alan ve almayan Türk lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerine ilişkin toplam puanlarının aritmetik ortalamaları arasında fark bulunduğu ve zorbalar ile kurbanlar ve zorbalık türü bir olayda zorba ya da kurban olarak yer almayan lise öğrencilerinin özsaygı düzeyleri arasında .01 düzeyinde; zorbalık türü bir olayda zorba ya da kurban olarak yer almayanlar ile bu tür bir olayda hem zorba, hem de kurban olarak yer alan öğrencilerin özsaygı düzeyleri arasında da .05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunduğu belirlenmiştir.

Dölek (2002) tarafından, İstanbul ili ilk ve orta dereceli okulların zorbaca davranışların varlığını, bu sorunla ilgili çeşitli ilişkileri betimlemeyi amaçlayan araştırmada elde edilen bulgular gözden geçirildiğinde ilk göze çarpan sonuç okullarımızda zorba/mağdur davranış sıklığının yüksekliğidir. Örneklemdeki öğrencilerin %51.26'sı bir dönem boyunca bir iki kezden haftada birkaç keze kadar değişen sıklıklarda zorbaca davranışa uğradığını, %37.9'u ise diğer öğrencilere karşı yine bir dönem boyunca bir iki kezden haftada birkaç keze kadar varan zorbaca davranışta bulunduğunu veya zorbaca davranan bir grupta yer aldığını ifade etmiştir. Öğrenciler arasındaki zorba/mağdur davranış çeşitliliği incelendiğinde ise sosyal-sözel zorbaca davranışlardan "alay etme" davranışının en fazla rastlanan davranış olduğu görülmektedir. Öğrencilerin üçte biri kendisine isimler takıldığını (erkeklerde %39.4, kızlarda % 31.27), görünüşü ve konuşması ile alay edildiğini (erkeklerde %35.81, kızlarda %25.37) öne sürmektedir. İtip kakma, vurma , tehdit etme (mağdur edilme %12.77, zorbalık yapma %13.93) ile parasını veya eşyalarını alma ya da zarar verme (mağdur edilme %15.36, zorbalık yapma erkeklerde %5.12, kızlarda % 2.91) gibi fiziksel davranışlara ise diğerlerine göre göreceli olarak daha az rastlanmaktadır.

Zorbaca davranışta bulunan öğrencilerin yapısı incelendiğinde hem kızlar hem de erkeklerin, erkekler tarafından zorbalığa uğrama yüzdelerinin (erkeklerde %28.65, kızlarda %16.96) en yüksek olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin hemcinslerine (%13.36) zorbalık ettikleri görülürken erkek öğrencilere karşı zorbaca davranışları (%2.13) düşük düzeydedir. Araştırmanın bulgularında mağdurların beşte birinin (%20.81) kendi sınıfından çocukların zorbalığına uğradıklarını, bunu aynı sınıf

seviyesinde başka sınıflardan (%8.23) ve en son olarak daha büyük sınıf seviyesindeki (%7.74) çocuklar tarafından mağdur edildiklerini saptamıştır.

Araştırmanın gösterdiği bir başka bulgu hem zorbalığa uğrama hem de zorbaca davranışlarda bulunma veya zorbaca davranışlara katılmanın uzun süreli olma özelliğidir. Geçen dönem bir veya iki kere zorbalığa uğradığını söyleyen öğrencilerin %43.31'i, bu dönem de bir veya iki kere, geçen dönem ara sıra zorbalığa uğrayanların %38.23'ü bu dönem de ara sıra zorbalığa uğradığını belirtmektedirler. Zorbalığa uğradığını belirten öğrencilerin üçte birinin uzun süredir haftada birkaç kez zorbalığa uğrayan kronik mağdur, zorbaca davranışlarda bulunduğunu itiraf eden öğrencilerin yarıya yakınının ise haftada birkaç kez zorbaca davranışlarda bulunan kronik zorbalar olduğu anlaşılmaktadır (Dölek, 2002).

Okul içinde zorbalığa müdahale edilmesinin belirlenmesi amacı ile öğrencilere, öğretmenlerin veya diğer öğrencilerin zorbalığı durdurup durdurmadıkları sorulduğunda, öğrencilerin sadece dörtte biri zorbalığın öğretmenler veya diğer öğrenciler tarafından sık sık veya hemen her zaman durdurulmaya çalışıldığını söylemiştir. Zorbalığa uğrama veya zorbaca davranışlarda bulunma konusunda okulun türü (devlet okulu/özel okul) arasında bir ilişki bulunmamıştır. Yaşla birlikte öğrencilerin daha az zorbalığa uğramaktan şikayetçi oldukları görülmektedir. Öte yanda zorbalık yapma ile eğitim seviyesi arasında bir ilişki bulunmamıştır. Öğretmenlerin ve diğer öğrencilerin zorbaca davranışlara müdahale ettiğini söyleme oranı 7. sınıflarda, 9. ve 5. sınıflara göre daha düşüktür. Zorba/mağdur sorununa yönelik tutumlarla ilgili bulgular gözden geçirildiğinde 7. sınıflarda zorbalığa yönelik tutumların arttığı ve mağdura yönelik sempatinin azaldığı görülmektedir (Dölek, 2002)..

Kapıcı (2004) tarafından yapılan araştırmada ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri, bunların görülme sıklığı, zorbalığın görülme türünde sosyo-ekonomik düzey, sınıf düzeyi ve cinsiyete bağlı farklılıkların olup olmadığı ve son olarak zorbalığa maruz kalıp kalmamanın benlik saygısı, depresyon, durumluk ve sürekli kaygı düzeylerinde nasıl bir farklılaşmaya neden olduğunu araştırmaktır. Analizler, öğrencilerin %40 oranında bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalığa maruz kaldıklarını, zorbalığın demografik değişkenlerden çok

psikolojik değişkenlerle bağlantılı olduğunu göstermiştir. Bulgular zorbalığın eğitim ortamında gösterilmesi bağlamında tartışılmıştır.

Gültekin (2003), çalışmasında Türk örneklemini için akran zorbalığı kurbanlarını belirleme amacıyla bir ölçek geliştirmiş ve bu ölçeği psikometrik açıdan sınamıştır. Araştırmanın diğer amaçları ise sırasıyla, akran zorbalığının hangi türlerine hangi yaş ve cinsiyetten öğrencilerin ne oranda maruz kaldığını belirlemek ve kız ve erkek öğrencilerde akran zorbalığı ve berililik kavramının farklı boyutları arasındaki ilişkileri görmektir. ‘Akran Zorbalığına Maruz Kalanları Belirleme Ölçeği’, ve “Piers-Harris Çocuklar İçin Benlik Kavramı Ölçeği” kullanılmıştır. Akran zorbalığına maruz kalanları belirleme amacıyla geliştirilen ölçeğin tüm örneklem üzerinden gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda beş faktör elde edilmiştir. Bunlar: ‘Terör’, ‘Açık Saldırı’, ‘Alay’, ‘İlişkisel Saldırı’ ve ‘Kişisel Eşyalara Saldırı’ alt ölçekleridir. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemek için Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği’nin ve alt ölçeklerinin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarına bakılmıştır. Geçerlik için de ölçekten elde edilen puanların öğrencilerin bildirimlerine göre akran zorbalığına maruz kalan ve kalmayan grupları ayırt edip etmediği incelenmiştir. Bulgular, ölçeğin güvenilirlik ve geçerliğinin tatminkar bir düzeyde olduğunu göstermiştir.

Akran zorbalığının farklı türlerine kurban öğrencilerin sayısında yaş ve cinsiyet grupları açısından anlamlı farklılıklar olup olmadığına ilişkin bulgular; açık saldırılara ilk yaş grubundan, ilişkisel saldırılara ise 16 yaş grubundan daha çok öğrencinin hedef olduğunu göstermiştir. Cinsiyete bağlı karşılaştırmalar, açık saldırılara ve teröre hedef olan erkek öğrenci sayısının kız öğrencilerden, buna karşılık alaya ve ilişkisel saldırılara kurban kız öğrenci sayısının de erkek öğrencilerden anlamlı olarak daha fazla olduğunu göstermiştir (Gültekin, 2003).

Pekel (2004) ise araştırmasında zorba, kurban, zorban/kurban ve karışmayan olmak üzere dört akran zorbalığı grubunu belirlemiş ve bu grupları sosyometrik statü, yalnızlık ve akademik başarı açısından karşılaştırmıştır. Akran zorbalığı gruplarını belirleyebilmek amacıyla “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” temel alınarak “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği” oluşturulmuştur. Ayrıca akran zorbalığı grupları cinsiyete göre de değerlendirilmiş, kız ve erkek öğrencilerin birbirlerine karşı akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalma oranları ele alınmıştır.

Çocuklara “Sosyal Doyum Ölçeği”, “Sosyometrik Statü Ölçeği”, “Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği” ve “Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği” uygulanmıştır. Zorba ve zorba/kurban çocukları belirleyebilmek amacıyla, Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği temel alınarak Akımı Zorbalarını Belirleme Ölçeği oluşturulmuştur. Yapılan faktör analizi ile Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeğiyle benzer şekilde terör, açık saldırı, alay, ilişkisel saldırı ve kişisel eşyalara saldırı faktörleri belirlenmiş, geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda tatminkar sonuçlar elde edilmiştir (Pekel, 2004).

Akran zorbalığı grupları sosyometrik statü açısından karşılaştırıldıklarında kurban çocuklar, ihmal edilmiş statüye göre daha fazla reddedilmiş statüde, zorba/kurban çocuklar tüm diğer sosyometrik statü gruplarına göre reddedilmiş statüde, karışmayan çocuklar ise diğer sosyometrik statü gruplarına göre daha fazla popüler ve ortalama statüde yer almışlardır. Bu bulgulara destek amacıyla akran zorbalığı grupları akran kabulü ve akran reddi açısından da karşılaştırılmışlardır. Buna göre zorba/kurban çocukların, tüm diğer akran zorbalığı gruplarına göre daha fazla oranda akranları tarafından reddedildikleri bulunmuştur. Akran zorbalığı grupları yalnızlık açısından değerlendirildiklerinde ise kurban ve zorba/kurban çocukların zorba ve karışmayan çocuklara göre daha yalnız oldukları bulunmuştur. Akademik başarıya ilişkin karşılaştırmalar sonucunda zorba çocukların tüm diğer akran zorbalığı gruplarına göre daha düşük akademik başarıya sahip oldukları görülmüştür. Erkek çocukların, kız çocuklara göre daha fazla oranda akran zorbalığı gösterdikleri bulunmuştur. Akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme oranları, cinsiyetler arasında uygulanışları açısından karşılaştırıldıklarında ise kız öğrencilerin genellikle her iki cinsiyet tarafından, erkek öğrencilerin ise yine erkekler tarafından akran zorbalığına maruz kaldıkları görülmüştür. Akran zorbalığı göstermeye ilişkin değerlendirilmeler sonucunda erkek öğrencilerin genellikle yine erkeklere karşı akran zorbalığı gösterdikleri bulunmuştur (Pekel, 2004).

Yurtal ve Cenkseven (2005)’in yaptığı araştırmada ilköğretim okullarında görülen zorbalık davranışlarının yaygınlığını, türlerini, yaşandığı yerleri, yaşanma zamanlarını ve öğrencilerin zorba davranışlar karşısında neler yaptıklarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma yaşları 10-14 yaşları arasında olan, 212’si kız

(%49), 221'i erkek (%51) olmak üzere toplam 433 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Verilerin toplanmasında araştırmacılar tarafından hazırlanan anket kullanılmıştır. Araştırma sonucunda okulda daha fazla karşılaşılan zorba davranışların “itildim”, “bana küfür edildi”, “sevmediğim isimlerle çağrıldım” “benimle alay edildi”, “elbiseme veya eşyalarım zarar verildi”, “hakkımda dedikodu yapıldı” şeklinde olduğu belirlenmiştir. Zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Zorbalığın en fazla yaşandığı yerin “okul bahçesi” ve en fazla yaşandığı zamanın ise “okuldan eve dönerken” olduğu belirlenmiştir. Okulda zorbaca davranışlarda bulunanların daha çok erkek olanlar ve yaşça daha büyük öğrenciler oldukları saptanmıştır.

Sönmez (2003) ise, “Dizgeli Eğitimle Sınıf Ortamında Doğrudan Demokrasi” konulu deneysel çalışmasında; dizgeli eğitim yaklaşımıyla doğrudan demokrasi uygulamasının oluşturulan sınıf anayasası ve sınıf mahkemesi yoluyla öğrencilerin derse geç gelmeme, ödevleri yapmama, kavgaya ve küfür etmeme, başkasının malını ve okulun eşyasını habersiz almama, kullanmama ve kırmama, arkadaşlarını şikayet etmeme, söz almadan konuşmama, sınıfı ve giysilerini kirletmeme davranışları üzerine olan etkisini araştırmıştır. Araştırmaya ilköğretim birinci sınıfa yeni başlayan 44 öğrenci katılmıştır. Çalışmanın bu araştırmada ele alınan değişkenlerle ilgili bulguları incelendiğinde; birinci sınıfta öğrencilerin % 44’ünün arkadaşlarına karşı zorbalık ettikleri ve % 07’sinin de arkadaşlarının ve sınıfın malzemesini habersiz olarak aldıkları ve kırdıkları görülmektedir. Uygulanan program sonrasında ise; arkadaşlarına karşı zorbaca davranışlarının oranı ikinci sınıfta % 27’ye, üçüncü sınıfta % 16’ya, dördüncü sınıfta % 02’ye düşerken; beşinci sınıfta ise diğer öğrencilere karşı zorbaca davranışın hiçbir öğrenci olmamıştır. Arkadaşlarının ve sınıfın malzemelerini habersiz olarak alan ve kıran öğrencilerin oranı ise; ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıfta hiç yokken, beşinci sınıfta % 002’ye düşmüştür. Bulgular, Programlanmış Öğretimle oluşturulan ve Doğrudan demokratik ortamda belirlenen dokuz istendik davranışın öğrencilere kazandırıldığını göstermektedir. Özellikle de, birinci sınıfta yoğun olan zorbalık davranışının ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıflarda giderek azaldığı ve beşinci sınıfta da tümüyle ortadan kalktığı görülmektedir.

Koç (2006) araştırmasında, zorbalık türü olayların genel olarak ve öğrencilerin cinsiyetlerine göre okulun hangi alanlarında ve ne sıklıkta meydana geldiği saptayarak;

öğrencilerin zorba kişilik, kendine güven ve zorbalıktan kaçınma düzeyleri cinsiyet, ailenin algılanan gelir düzeyi, algılanan akademik başarı durumu, hatalı davranışın sıklığı, yetişkin etkileri, özsaygı, sürekli öfke, öfkeyi dışa vurma, öfkeyi içte tutma ve öfkeyi kontrol etme düzeyi değişkenleri açısından açıklamıştır.

Okulda zorbalığın genel olarak ve cinsiyete göre meydana geldiği alanlar ve sıklığına ilişkin bulgular incelendiğinde; zorbalığın okul içi alanlarda daha fazla meydana geldiği görülmüştür. Zorbalığın meydana geldiği alanlar ve sıklığı, cinsiyet değişkeni temel alınarak incelendiğinde ise; erkek öğrencilerin, hem okul içi (okulun koridorları dışında), hem de okul dışı alanlarda kız öğrencilere göre, zorbalığın daha sık meydana geldiğini düşündükleri anlaşılmıştır (Koç, 2006).

Araştırma sonucunda öğrencilerin “Zorba Kişilik” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak; öfkeyi dışa vurma düzeyi, cinsiyet, hatalı davranışın sıklığı, özsaygı düzeyi ve öfkeyi içte tutma düzeyi değişkenleri saptanmış ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Zorba Kişilik” düzeylerinin % 23’nü açıkladıkları anlaşılmıştır. Öğrencilerin “Kendine Güven” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak, özsaygı düzeyi, öfkeyi kontrol etme, öfkeyi dışa vurma ve sürekli öfke düzeyi değişkenleri belirlenmiş ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Kendine Güven” düzeylerinin %24’nü açıkladıkları saptanmıştır. Öğrencilerin “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin en önemli açıklayıcıları olarak da; öfkeyi kontrol etme düzeyi, yetişkin etkileri, öfkeyi içte tutma düzeyi ve sürekli öfke düzeyi değişkenleri saptanmış ve açıklayıcı değişkenlerin tümünün birlikte öğrencilerin “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin %19’nu açıkladıkları görülmüştür. Araştırmada ele alınan diğer bağımsız değişkenlerin ise, öğrencilerin “Zorba Kişilik”, “Kendine Güven” ve “Zorbalıktan Kaçınma” düzeylerinin önemli bir açıklayıcısı olmadıkları görülmüştür (Koç, 2006).

Okul zorbalığı konusunda yurt dışı ve içinde yapılan araştırma sonuçlarının tümü birlikte değerlendirildiğinde; zorbalığın okullarda çok sık karşılaşılan ve eğitim öğretim ortamını olumsuz etkileyen bir problem olduğu görülmektedir. Öğrencilerin sergilediği zorba davranışların, ev, okul ve toplumsal yaşam, sınıfı oluşturan çeşitli değişkenler (cinsiyet, SED, akademik başarı vb.) sınıf düzeni, sınıfın sosyal yapısı, öğretmenin sınıf yönetimi anlayışı gibi pek çok değişkenden dolayı ya da direkt olarak

etkilendiği ve etkilediği gör÷lmektedir. Zorbalığının, ğrencileri psikolojik, sosyal ve akademik gelişimleri ile sağlıklarını etkileyen önemli bir sorun olduğu söylenebilir. Çalışmalar, okulda yaşanan bu tür sorunlar nedeniyle birçok öğrencinin okulu sevmediğini ve devamsızlık yaptığını; bundan dolayı akademik başarılarının düştüğ÷n÷ ve kendilerini değersiz hissettiklerini göstermektedir. Araştırma sonuçları, aynı zamanda zorbalık sorununun yaşandığı okullarda yalnızca kurban ve zorba öğrencilerin değil, bu tür olaylarda zorba ve kurban olarak yer almayan ancak, olaylara tanıklık eden diğer çocukların gelişimlerini de olumsuz bir biçimde etkilediğini ortaya koymaktadır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümü üzerinde durulmuştur.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, ilköğretim sınıflarında zorbalığın sınıf değişkenleri ve sınıf atmosferi algılamalarına göre incelenmesi amacıyla oluşturulmuş tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Tarama modelinde yapılan araştırmalar, geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlarlar. Araştırmaya konu olan birey, olay veya nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2004). Araştırmada ayrıca nicel verilerin güvenilirliğini desteklemek amacıyla nitel verilere yer verilmiştir. Bu amaçla zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorba öğrencilerin sınıf atmosferini nasıl algıladıklarını anlamak amacıyla görüşmeler yapılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın çalışma evrenini, 2006–2007 öğretim yılı İstanbul ili Avcılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ilköğretim okullarının, 4. ve 5. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın nicel ve nitel verilerinin toplanması amacıyla örneklem grubu 3 aşamada belirlenmiştir.

Birinci Aşama: Nicel verilerin toplanmasında, olasılık temelli örnekleme yöntemlerinden orantısız küme örnekleme yöntemi kullanılarak İstanbul ili Avcılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı devlet okulları içinden 3 okul belirlenmiştir.

Örneklem grubunu, İstanbul ili Avcılar İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı 3 ilköğretim okulunda bulunan yedi şubedeki 4. sınıf öğrencileri ile sekiz şubedeki 5. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmaya 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin seçilmesinde, bu sınıflardaki öğrencilerin yaş itibarıyla diğer birinci kademe öğrencilerinden daha büyük

olmaları ve anket sorularını cevaplamada daha yeterli olacakları düşünülmesi etkili olmuştur. Tablo 1’de araştırmaya giren okullara öğrencilere ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Giren Öğrencilerin Okul ve Cinsiyet Dağılımları

İLKÖĞRETİM OKULLARI	SINIF				CİNSİYET				TOPLAM	
	4. Sınıf		5. Sınıf		Kız		Erkek			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
A Okulu	64	25.8	104	43.3	81	33.9	87	34.9	168	34.4
B Okulu	90	36.3	51	21.3	67	28.0	74	29.7	141	28.9
C Okulu	94	37.9	85	35.4	91	38.1	87	35.3	179	36.7
TOPLAM	248	50.8	240	49.2	239	49.0	249	51.0	488	100.0

Tablo 1’de görüldüğü gibi araştırmaya giren okullarda öğrenimine devam eden öğrencilerin 248’i 4. sınıf (%50,8), 240’ı 5. sınıf öğrencisidir (%49,2). Toplam 488 öğrenciden oluşan örneklem grubunun 239’i kız (%48,8) ve 249’i erkektir (%51,2).

İkinci Aşama: Bu aşamada, zorba davranışlara hiç maruz kalmayan ve hiç zorbaca davranışlarda bulunmayan (I. Grup: Zorbalık olaylarına karışmayan öğrenciler), en fazla maruz kalan (II. Grup: Kurban öğrenciler) ve en fazla zorbalık yapan (III. Grup: Zorba öğrenciler) öğrenciler belirlenmiştir. Gruplar belirlenirken, Zorba Davranışlar Anketinde bedensel, sözel, duygusal ve cinsel zorbalık türlerine göre öğrencilerin işaretledikleri madde sayıları toplanarak bir puan elde edilmiştir. Zorba davranışlara maruz kalma puanları ve zorbaca davranış gösterme puanları sıfır olan çocuklar **karışmayan**, zorba davranışlara maruz kalma puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde ($X=14.6$, $ss=10.6$) olan çocuklar **kurban**, zorbaca davranış gösterme puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde ($X=7.35$, $ss=9.07$) olan çocuklar **zorba**, olarak gruplandırılmıştır. Hem zorba davranışlara maruz kalma puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde hem de zorbaca davranış gösterme puanları ortalamanın bir standart sapma üstünde olan çocuklar gruplarda yer almamıştır. Tablo 2’de gruplara giren öğrencilere ait bilgiler verilmiştir.

Tablo 2. Gruplara alınan Öğrencilerin Sınıf ve Cinsiyet Dağılımları

GRUPLAR	SINIF				CİNSİYET				TOPLAM	
	4.Sınıf		5. Sınıf		Kız		Erkek			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
KARIŞMAYAN	14	48.3	15	51.7	20	31.7	9	9.6	29	18.5
KURBAN	45	49.5	46	50.5	33	52.4	58	61.7	91	58.0
ZORBA	17	45.9	20	54.1	10	15.9	27	28.7	37	23.5
TOPLAM	76	48.4	81	51.6	63	40.1	94	59.9	157	100.0

Tablo 2’de görüldüğü gibi çalışma grubuna alınan 157 öğrenciden; 29 (%18.5)’u zorbalık olaylarına karışmayan öğrenciler, 91 (% 58)’i kurban ve 37 (% 23.5)’si zorba öğrencilerdir.

Üçüncü Aşama: Nitel verilerin toplanması amacıyla amaçlı örnekleme yöntemlerinden aşırı durum örnekleme yöntemi kullanılarak; birinci aşamada araştırmaya giren her sınıfta kimdir bu tekniği uygulanmış ve sınıflardan kimdir bu tekniğine göre en fazla zorba davranışlara maruz kalan/davranışları gösteren olarak işaretlenen öğrenciler belirlenmiştir. Belirlenen öğrencilerin zorba davranışlara maruz kalma/davranışları uygulama puanları da dikkate alınmış ayrıca sınıf öğretmenleri ile görüşülerek her sınıftan 1 zorbalık olaylarına karışmayan, 1 zorbaca davranışlara kurban ve 1 zorbaca davranışları yapan olmak üzere her sınıftan 3 öğrenci, toplam 45 öğrenci araştırmaya dâhil edilmiştir. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öncelikle öğretmenlere zorbalık, zorba davranışlar ve zorba davranış türleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu davranışların sınıflarında yaşanma sıklığı, zorbaca davranışları en sık gösteren ve zorbaca davranışlara maruz kalan öğrencilerin kimler olduğu, bu öğrencilerin özellikleri hakkında bilgi alınmıştır. Öğretmenlerle yapılan görüşmelerde öğretmenler tarafından zorbaca davranan öğrencilerden birinin, zorbaca davranışlara kurban öğrencilerden 2’sinin öğrenme güçlüğü yaşadığı, zorbaca davranışlara kurban 2 öğrencinin kaynaştırma öğrencisi 1’nin kaynaştırma raporunun yıl içerisinde iptal edildiği belirtilmiştir. Tablo 3’te görüşme yapılan öğrencilere ait bilgiler verilmiştir.

**Tablo 3. Nitel Veri Toplanan Öğrencilerin
Cinsiyet Dağılımları**

GRUPLAR	CİNSİYET				TOPLAM	
	Kız		Erkek			
	f	%	f	%	f	%
KARIŞMAYAN	11	64.7	4	14.3	15	100.0
KURBAN	3	17.6	12	42.9	15	100.0
ZORBA	3	17.6	12	42.9	15	100.0
TOPLAM	17	37.8	28	62.2	45	100.0

Tablo 3 incelendiğinde karışmayan statüsündeki öğrencilerden 11'i kız 4'ü erkek, kurban öğrencilerin 3'ü kız, 12'si erkek ve zorba öğrencilerin 3'ü kız, 12'si erkek olmak üzere toplam 17 kız ve 28 erkek öğrenci olduğu görülmektedir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler öğrencilere uygulanan “Zorba Davranışlar Anketi”, “Sınıf Atmosferi Ölçeği”, “Kimdir Bu?”, “Kişisel Bilgiler Formu” ve “Öğrenci Görüşme Formu” ile “Kime Göre Ben Neyim?” kullanılarak toplanmıştır.

3.3.1. Zorba Davranışlar Anketi

Bu anketin oluşturulmasında ilk aşamada literatür taranmıştır. Konuya ilişkin, ölçekler incelenmiş, Çinkır-Kepenekci (2003) ile Yurtal-Cenkseven (2005) tarafından geliştirilen anketlerden yararlanılarak 46 maddelik bir anket hazırlanmıştır. Bu anket 62 kişiden oluşan dördüncü sınıf ve 68 kişiden oluşan beşinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Öğrenciler tarafından anlaşılmayan sorularda değişiklik yapılarak, aynı öğrenci gruplarına anket tekrar uygulanmış, alınan geribildirimler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak son şekli verilmiştir (EK-1). Anketin birinci bölümünde okullarda yaşanan zorbalığın bedensel (itme, tekme atma gibi) sözel, (ad takma, alay etme gibi) duygusal (gruptan dışlama, eşyalarına zarar verme gibi) ve cinsel (cinsellik içeren sözler söyleme gibi) olmak üzere dört ayrı kategoride incelenmiştir. Dört kategoride verilen zorba davranışlardan hangilerine hangi sıklıkta maruz kaldıklarını belirtmeleri, ikinci bölümünde aynı kategorideki davranışların hangilerini, hangi sıklıkta uyguladıklarını belirtmeleri istenmiştir. Anket likert türünde hazırlanmış olup, katılımcıların her madde

için kendine uygun olan , “her gün”, “her hafta” ve “her ay” seçeneklerinden birini işaretlemeleri istenmektedir.

3.3.2. Sınıf Atmosferi Ölçeği

“Sınıf Atmosferi Ölçeği” Şeker (2000) tarafından sınıf yönetimi, disiplin sınıf iklimi gibi konularda yerli ve yabancı kaynaklardan özellikle (DeRoche, 1983) An Administrator’s Guide For Evaluating Programs And Personnel adlı kaynaktan yararlanılarak ve sınıf öğretmenlerinden görüş alınarak geliştirilerek geçerlilik ve güvenirlik çalışması gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ($r= 0.87$) olarak ve maddelerin her birinin kendisi dışındaki maddelerle arasındaki ilişki ($r=0,85$ ile $0,93$) arasında hesaplanmıştır (Şeker, 2000).

Sınıf atmosferini belirlemek amacıyla kullanılan bilgi toplama aracı 24 maddeden oluşan likert türü bir ölçektir. Ölçeğin her maddesine, öğrenciler üç “yüz” ifadesinden birini seçerek cevaplandırmışlardır. Bu yüz ifadelerinden biri “gülen”, bir diğeri “yansız”, üçüncüsü ise “kızgınlık” ifade etmektedir (EK-2).

Bu çalışmada, sınıf atmosferi ölçeği; 2005–2006 eğitim öğretim yılının bahar yarıyılında 32 kişiden oluşan dördüncü sınıf ve 34 kişiden oluşan beşinci sınıf öğrencilerine uygulanmıştır. Uygulamada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı ($r= 0,83$) olarak hesaplanmıştır. Maddelerin her birinin kendisi dışındaki maddelerle arasındaki ilişki ($r=0,79$ ile $0,88$) arasında değişmektedir.

3.3.3. Kimdir Bu

Bu teknik, birbirini tanıyan bir grup içindeki bireylerin birbiri hakkındaki görüşleri ve birbirlerini nasıl algıladıkları konusunda bilgi verir. Gruptaki bireylerin bazı özelliklerinin belirlenmesi amaçlanır. Olumlu ifadeler kadar olumsuz ifadeler de yer alabilir (Yeşilyaprak, 2002). Araştırmada, Kimdir Bu tekniği soruları araştırmacı tarafından yeniden düzenlenerek, sınıf içinde zorbaca davranışları en çok uygulayan ve kurbanöğrencileri belirlemek amacıyla kullanılmıştır (EK-3).

3.3.4. Kime Göre Ben Neyim

Öğrencinin kendini algılayış ve değerlendirış biçimini anlamak amacıyla kullanılır. Bu teknik öğrencilerin, kendilerini ve birbirlerini nasıl algıladıkları konusunda bilgi verir. Bu testle, öğrencilerin kendilerine ve birbirlerine yönelik olumlu ve olumsuz algılamalarını ortaya çıkartmak amacıyla kullanılır. Öğrenciyi tanımaya yönelik çalışmalarda kullanılır (Yeşilyaprak, 2002).

Araştırmada bu teknik; Zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorba öğrencilerin kendini algılayış ve değerlendirış biçimini anlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu teknik ile öğrencilerin kendilerine yönelik olumlu ve olumsuz algılamalarını ortaya çıkartarak ve kendini nasıl algıladığı tespit edilmeye çalışılmıştır (EK-4).

3.3.5 Kişisel Bilgiler Formu

Kişisel bilgiler formunda öğrencilerin cinsiyetleri, doğum tarihleri, kardeş sayıları, anne-babanın öğrenim durumu, anne-babanın mesleği, vb gibi sorular ve Bacanlı (1997) tarafından geliştirilen sosyo-ekonomik düzey ölçeği araştırmacının amacına uygun olarak düzenlemeler yapılarak uygulanmıştır.

3.3.6 Öğrenci Görüşme Formu

Öğrenci görüşme formu, araştırmacı tarafından sınıf yönetimi, sınıf atmosferi, arkadaşlık ilişkisi konularındaki kaynaklar incelenmiş, sınıf öğretmenleri ve ilköğretim öğrencilerinin de görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Her sınıftan belirlenen toplam, 15 zorba, 15 kurban ve 15 zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerle bire bir görüşme yapılarak, sınıfta kendini nasıl hissettiğini ve sınıf ortamını nasıl algıladığını, sınıf arkadaşlarıyla iletişiminin nasıl olduğunu, öğretmeni olan ilişkilerini nasıl değerlendirdiğini tespit etmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış öğrenci görüşme formu kullanılmıştır (EK-5).

3.4. Veri Toplama

Araştırma kapsamına alınan okullara gidilerek okul idareleri ile görüşülmüş okul idaresince uygun görülen sınıfların sınıf öğretmenleri ile de görüşülerek uygulama tarihleri belirlenmiştir. Aynı zamanda öğrencilerin akademik başarıları ise yıl sonu karne notları göz önünde bulundurularak tespit edilmiştir.

Uygulama 2006- 2007 eğitim ve öğretim yılında, ders saatleri içinde, örnekleme yer alan sınıflarda toplu olarak araştırmacının kendisi tarafından gerçekleştirilmiştir. Örnekleme giren sınıflardaki öğrencilere farklı günlerde sırasıyla “Zorba Davranışlar Anketi”, “Sınıf Atmosferi Ölçeği”, “Kimdir Bu?” ve “Kişisel Bilgiler Formu” ölçekleri uygulanmıştır. Öğrenciler, kendilerine verilen ölçme araçlarını yanıtlamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından ölçekler hakkında bilgilendirilmiş ve ölçeklerin yönergeleri kendilerine açıklanmıştır. Öğrencilere kendilerinden toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından okunacağı, okul idaresi, öğretmenleri ya da aileleri tarafından görülmesinin mümkün olmayacağı belirtilmiştir. Çalışmanın ikinci aşamasında zorbalığa katılmayan, kurban ve zorba öğrenciler belirlenmiştir. Üçüncü aşamada nitel verileri toplamak amacıyla her sınıftan üç öğrenci ile görüşülmüş ve görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Her öğrenci ile yapılan görüşme yaklaşık 15 dakika sürmüştür. Yapılan görüşmelerin ardından öğrencilerle birlikte Kime Göre Ben Neyim envanteri doldurulmuştur.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın istatistiksel analizinde öğrenciler arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığının betimlenmesinde yüzde ve frekans dağılımı, öğrenciler arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığının cinsiyet açısından farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla parametrik olmayan test tekniği X^2 (kay kare) kullanılmıştır. Zorbalık olaylarına katılmayan, kurban ve zorba öğrencilerin oluşturdukları grupların sınıf atmosferi algılarında, sosyo ekonomik düzeylerinde ve akademik başarılarında anlamlı farklılık olup olmadığı SPSS Paket Programı kullanılarak tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile incelenmiştir. Varyansların homojenliği Levene istatistiğiyle incelenmiş, .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Oluşturulan grupların anlamlı farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını bulabilmek için grupların homojen olmadığı durumlarda Post-Hoc analizi olarak en küçük farkları da tespit edebilmekte kullanılan LSD testi, grupların homojen olduğu durumlarda Post-Hoc analizi olarak Tamhane’s T2 testi kullanılmıştır.

Kimdir Bu? değerlendirme tablosuna, her öğrencinin adı hangi soruda ise tabloda o soru numarası bulunan kısma (/) işareti konulmuş, kendim diye işaretlediği

özellikler için de (+) işareti konulmuştur. Bu testle, öğrencilerin hangi zorba davranışı yaptığı, arkadaşlarının gözlemlerinden yararlanılarak belirlendiğinden ancak, sınıfın çoğunluğu tarafından işaretlenen özelliklerin öğrenciyi tanımlayıcı olduğundan, en yüksek frekansa sahip öğrenciler tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında öğrencilerle yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve office programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Dinlenen ifadeler metne dönüştürülmüş, metinler birkaç kez satır satır okunmuş ve kodlar oluşturulmuştur. Ardından kodlar bir araya getirilerek ortak yönleri bulunmuş, temalar (kategoriler) ortaya çıkarılmıştır. Oluşturulan temalar Şekil 1’de verilmiştir. Belirlenen temalar altındaki kodlar birbiriyle ilişkili biçimde düzenlenmiştir. Araştırmacı tarafından yapılan yorumları desteklemek ve katılanların görüş açılarını yansıtmak amacıyla görüşme metninden örnek alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan kısaltmalar:

Zorbalık olaylarına karışmayan öğrenci için K ve sıra numarası verilmiştir.

Örnek: K1: Zorbalık olaylarına karışmayan, birinci öğrenci,

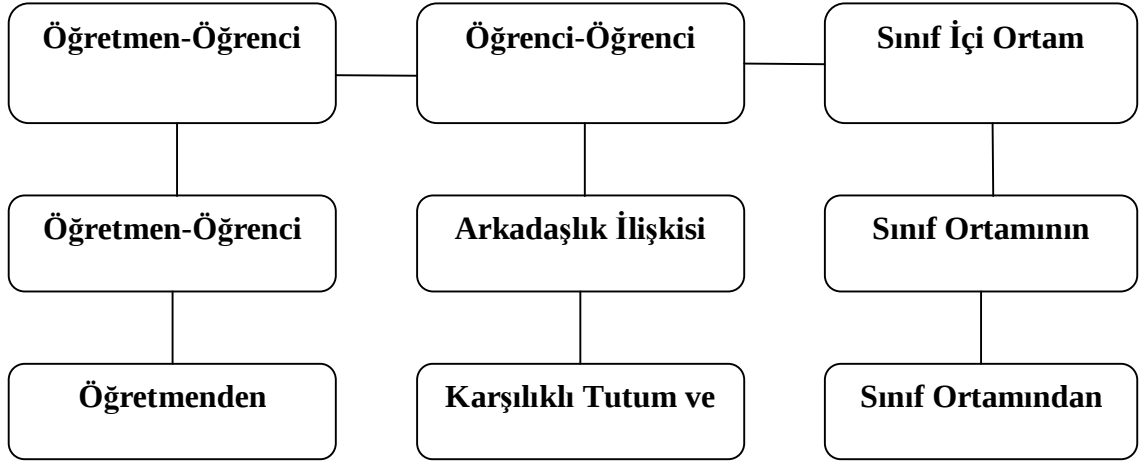
Kurban öğrenci için M ve sıra numarası verilmiştir.

Örnek: M2:Kurban, ikinci öğrenci,

Zorba öğrenci için Z ve sıra numarası verilmiştir.

Örnek: Z3: Zorba, üçüncü öğrenci gibi.

Kime Göre Ben Neyim? değerlendirme sürecinde, öğrencilerin her maddeye verdikleri cevap tek tek incelenip, öğrencilerin cevap verdikleri olumlu ve olumsuz ifadelerin sıklığına göre bir değerlendirme yapılmıştır.

Şekil 1. Nitel Verilere Ait Grup ve Temalar

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde, ilköğretim sınıflarında görülen zorbalığın sınıf değişkenleri ve sınıf atmosferini algılama açısından incelenmesine yönelik bulgulara ve açıklamalara yer verilmiştir.

4.1. İlköğretim Sınıflarında Öğrenciler Arasında Görülen Zorbalık Türleri ve Yaygınlığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde, ilköğretim öğrencileri arasında görülen zorbalık türleri, yaygınlığı ve cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediğine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

4.1.1 İlköğretim Sınıflarında Zorbalığa Maruz Kalma Türleri, Yaygınlığı ve Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim öğrencilerinin maruz kaldıkları zorbalık türleri, yaygınlığı ve cinsiyet farklılıklarına ilişkin frekans, yüzde ve kay kare analizi sonuçları Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4'te **zorbalık türleri ve yaygınlığına** ilişkin bulgular incelendiğinde **bedensel zorbalık** türünde “itme” her gün (%26.2), her hafta (%21.5) ve her ay (%23.6) oldukça sık biçimde gözlenmekte, bunu “saçım- kulağım çekildi” her gün (%14.8), her hafta (%16.4) ve her ay (%20.5) ve “tekme atma” her gün (%8.8), her hafta (%16.4) ve her ay (%22.3) izlemektedir. Öğrencilerden hiç birinin “silah, bıçak gibi tehlikeli bir aletle saldırı”ya maruz kalmadığı görülmektedir.

Sözel zorbalığın görülme sıklığına bakıldığında, çocuklara her gün (%27), her hafta (%15) ve her ay (%21.9) “ad takıldığı”, bunu “alay edilme” her gün (%17), her hafta (%18.4) ve her ay (%19.1) ve “laf atma”nın her gün (%13.3), her hafta (%14.1) ve her ay izlediği görülmektedir.

Tablo 4. Öğrencilerin Maruz Kaldıkları Zorbalık Türleri, Yaygınlığı ve Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları

			Hiçbir Zaman		Her ay		Her hafta		Her gün		x	P
			f	%	f	%	f	%	f	%		
BEDENSEL	İtildim.	Kız	88	18,0	52	10,7	45	9,2	54	11,1	15,37	,002
		Erkek	52	10,7	63	12,9	60	12,3	74	15,2		
		Toplam	140	28.7	115	23.6	105	21.5	128	26.2		
	Tekmelendim.	Kız	151	30,9	27	10,0	49	5,5	12	2,5	26,02	,000
		Erkek	105	21,5	60	12,3	53	10,9	31	6,4		
		Toplam	256	52.5	109	22.3	80	16.4	43	8.8		
	Tokat- yumruk yedim.	Kız	186	38,1	31	6,4	11	2,3	11	2,3	20,51	,000
		Erkek	148	30,3	50	10,2	30	6,1	21	4,3		
		Toplam	334	68.4	81	16.6	41	8.4	32	6.6		
	Silah- bıçak vb. ile saldırıya uğradım.	Kız	239	49,0	0	0	0	0	0	0	-	-
		Erkek	249	51,0	0	0	0	0	0	0		
		Toplam	488	100	0	0	0	0	0	0		
	Saçım- kulağım çekildi.	Kız	124	25,4	44	9,0	38	7,8	33	6,8	2,54	,467
		Erkek	112	23,0	56	11,5	42	8,6	39	8,0		
		Toplam	236	48.4	100	20.5	80	16.4	72	14.8		
	Bedenime yönelik kaba şakalara uğradım.	Kız	159	32,6	33	6,8	28	5,7	19	3,9	17,71	,001
		Erkek	119	24,4	52	10,7	43	8,8	35	7,2		
		Toplam	278	57.0	85	17.4	71	14.5	54	11.1		
SÖZEL	Sevmediğim isimlerle çağrıldım.	Kız	97	19,9	53	10,9	29	5,9	60	12,3	5,82	,121
		Erkek	79	16,2	54	11,1	44	9,0	72	14,8		
		Toplam	176	36.1	107	21.9	73	15.0	132	27.0		
	Benimle alay edildi.	Kız	126	25,8	37	7,6	38	7,8	38	7,8	10,50	,015
		Erkek	96	19,7	56	11,5	52	10,7	45	9,2		
		Toplam	222	45.5	93	19.1	90	18.4	83	17.0		
	Bana laf atıldı.	Kız	144	29,5	44	9,0	28	5,7	23	4,7	11,95	,008
		Erkek	114	23,4	52	10,7	41	8,4	42	8,6		
		Toplam	258	52.9	96	19.7	69	14.1	65	13.3		
	Bana hakaret-küfür edildi.	Kız	155	31,8	36	7,4	26	5,3	22	4,5	20,99	,000
		Erkek	112	23,0	47	9,6	50	10,2	40	8,2		
		Toplam	267	54.7	83	17.0	76	15.6	62	12.7		
	Tehdit edildim.	Kız	179	36,7	27	5,5	22	4,5	11	2,3	10,31	,016
		Erkek	163	33,4	27	5,5	29	5,9	30	6,1		
		Toplam	342	70.1	54	11.1	51	10.5	41	8.4		
	Hakkımda dedikodu yayıldı.	Kız	164	33,6	36	7,4	13	2,7	26	5,3	12,85	,005
		Erkek	141	28,9	27	9,4	35	7,2	46	5,5		
		Toplam	305	62.5	82	16.8	48	9.8	53	10.9		
DUYGUSAL	Arkadaş gruplarına veya oyunlara alınmadım.	Kız	143	29,3	40	8,2	26	5,3	30	6,1	1,83	,608
		Erkek	134	27,5	48	9,8	30	6,1	37	7,6		
		Toplam	277	56.8	88	18.0	56	11.5	67	13.7		
	Küçük düşürüldüm.	Kız	166	34,0	34	7,0	19	3,9	20	4,1	7,25	,064
		Erkek	149	30,5	41	8,4	37	3,9	22	4,5		
		Toplam	315	64.5	75	15.4	56	11.5	42	8.6		
	Herhangi bir ayrıma uğradım.	Kız	149	30,5	47	9,6	19	7,6	24	4,9	7,08	,069
		Erkek	130	26,6	53	10,9	35	7,2	31	6,4		
		Toplam	279	57.2	100	20.5	54	11.1	55	11.3		
	Eşyalarım veya elbiseme zarar verildi.	Kız	157	32,2	41	8,4	22	4,5	19	3,9	11,62	,009
		Erkek	126	25,8	64	13,1	34	7,0	25	5,1		
		Toplam	283	58.0	105	21.5	56	11.5	44	9.0		
	İstemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım.	Kız	187	38,3	25	5,1	12	2,5	15	3,1	7,71	,052
		Erkek	168	34,4	44	9,0	18	3,7	19	3,9		
		Toplam	355	72.7	69	14.1	30	6.1	34	7.0		
CİNSEL	Cinsellik içeren sözler duydum.	Kız	160	32,8	32	6,6	25	5,1	22	4,5	18,16	,000
		Erkek	121	24,8	50	10,2	33	6,8	45	9,2		
		Toplam	281	57.6	82	16.8	58	11.9	67	13.7		
	Cinsel içerikli davranışlara maruz kaldım.	Kız	199	40,8	24	4,9	9	1,8	7	1,4	14,11	,003
		Erkek	174	35,7	35	7,2	26	5,3	14	2,9		
		Toplam	373	76.4	59	12.1	35	7.2	21	4.3		

Duygusal zorbalıkta, en seyrek görülen her gün (%7), her hafta (%6.1) ve her ay (%14.1) “istemediği bir şeyi yapmaya zorlama” iken, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu her gün (%13.7), her hafta (%11.5) ve her ay (%18) “gruptan dışlama”, “ayırma uğrama” davranışlarına maruz kaldıklarını belirtmişlerdir.

Cinsel zorbalık ise en seyrek görülen zorbalık türüdür. Ancak yine de, çocuklar her gün (%13.7), her hafta (%11.9) ve her ay (%16.8) “cinsellikle ilgili sözleri dinleme”ye ve her gün (%4.3), her hafta (%7.2) ve her ay (%12.1) “cinsel içerikli davranışlara maruz” kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 4’te görüldüğü gibi erkek öğrenciler kızlara göre daha fazla zorba davranışlara maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Zorba davranış türlerinden “itme” ($X^2=15.37$, $p<.05$), “tekme” ($X^2=26.02$, $p<.05$), “tokat-yumruk” ($X^2=20.51$, $p<.05$), “bedene yönelik kaba şaklar” ($X^2=17.71$, $p<.05$) “alay etme” ($X^2=10.50$, $p<.05$), “laf atma” ($X^2=11.95$, $p<.05$), “hakaret-küfür” ($X^2=20.99$, $p<.05$), “tehdit” ($X^2=12.85$, $p<.05$), “hakkında dedikodu yayılması” ($X^2=12.85$, $p<.05$), “eşyalarına veya elbisesine zarar verilme” ($X^2=11.62$, $p<.05$), “cinsel içerikli sözler duyma” ($X^2=18.16$, $p<.05$), “cinsel içerikli davranışlara maruz kalma” ($X^2=14.11$, $p<.05$) şeklinde ifade edilen zorba davranışlara maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

4.1.2 İlköğretim Sınıflarında Zorbalık Yapma Türleri, Yaygınlığı ve Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular

İlköğretim öğrencilerinin uyguladıkları zorbalık türlerinin zorbalık türleri, yaygınlığı ve cinsiyet farklılıklarına ilişkin frekans, yüzde ve kay kare analizi sonuçları Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5 incelendiğinde, **bedensel zorbalık** davranışlarından, “itme” her gün (%11.7), her hafta (%11.5) ve her ay (%26.4) olarak sık biçimde gözlenmekte, bunu “saç- kulak çekme” her gün (%8), her hafta (%9) ve her ay (%15.8), “tekme atma” her gün (%5.3), her hafta (%12.3) ve her ay (%15.2) izlemektedir.

Tablo 5. Öğrencilerin Zorbalık Yapma Türleri, Yaygınlığı ve Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları

			Hiçbir Zaman		Her ay		Her hafta		Her gün		x	P
			f	%	f	%	f	%	f	%		
BEDENSEL	Arkadaşımı ittim.	Kız	150	62,8	53	22,2	17	7,1	19	7,9	30,73	,000
		Erkek	96	38,6	76	30,5	39	15,7	38	15,3		
		Toplam	246	50.4	129	26.4	56	11.5	57	11.7		
	Arkadaşımı tekmeledim.	Kız	188	78,7	26	10,9	14	5,9	11	4,6	31,055	,000
		Erkek	140	56,2	48	19,3	46	18,5	15	6,0		
		Toplam	328	67.2	74	15.2	60	12.3	26	5.3		
	Arkadaşıma tokat- yumruk attım.	Kız	211	88,3	12	5,0	7	2,9	9	3,8	34,19	,000
		Erkek	165	66,3	41	16,5	24	9,6	19	7,6		
		Toplam	376	77.0	53	10.9	31	6.4	28	5.7		
	Arkadaşıma silah- bıçak vb. ile saldırdım.	Kız	239	49,0	0	0	0	0	0	0	-	-
		Erkek	249	51,0	0	0	0	0	0	0		
		Toplam	488	100	0	0	0	0	0	0		
	Arkadaşımlın saçını- kulağını çektim.	Kız	174	72,8	39	16,3	13	5,4	13	5,4	12,73	,005
		Erkek	154	61,8	38	15,3	31	12,4	26	10,4		
		Toplam	328	67.2	77	15.8	44	9.0	39	8.0		
	Arkadaşımlın bedenime yönelik kaba şakalar yaptım.	Kız	203	84,9	18	7,5	10	4,2	8	3,3	20,07	,000
		Erkek	170	68,3	49	19,7	17	6,8	13	5,2		
		Toplam	373	76.4	67	13.7	27	5.5	21	4.3		
SÖZEL	Arkadaşıma sevmediği isimlerle hitap ettim.	Kız	172	72,0	24	10,0	18	7,5	25	10,5	10,13	,017
		Erkek	147	59,0	40	16,1	32	12,9	30	12,0		
		Toplam	319	65.4	64	13.1	50	10.2	55	11.3		
	Arkadaşımla alay ettim.	Kız	194	81,2	23	9,6	15	6,3	7	2,9	19,84	,000
		Erkek	157	63,1	46	18,5	31	12,4	15	6,0		
		Toplam	351	71.9	69	14.1	46	9.4	22	4.5		
	Arkadaşıma laf attım.	Kız	208	87,0	18	7,5	6	2,5	7	2,9	18,46	,000
		Erkek	190	76,3	28	11,2	16	6,4	15	6,0		
		Toplam	392	80.3	47	9.6	33	6.8	16	3.3		
	Arkadaşıma hakaret- küfür ettim.	Kız	212	88,7	12	5,0	9	3,8	6	2,5	10,24	,017
		Erkek	191	76,7	26	10,4	18	7,2	14	5,6		
		Toplam	398	81.6	46	9.4	22	4.5	22	4.5		
	Arkadaşımlı tehdit ettim.	Kız	199	83,3	21	8,8	13	5,4	6	2,5	12,25	,007
		Erkek	186	74,7	33	13,3	13	5,2	17	6,8		
		Toplam	403	82.6	38	7.8	27	5.5	20	4.1		
	Arkadaşıml hakkında dedikodu yaptım.	Kız	199	74,7	21	13,3	13	5,2	6	6,8	8,16	,043
		Erkek	186	83,3	33	8,8	13	5,4	17	2,5		
		Toplam	385	78.9	54	11.1	26	5.3	23	4.7		
DUYGUSAL	Arkadaşımlı oyunlara ve gruplara almadım.	Kız	194	81,2	29	12,1	12	5,0	4	1,7	18,43	,000
		Erkek	167	67,1	38	15,3	22	8,8	22	8,8		
		Toplam	361	74.0	67	13.7	34	7.0	26	5.3		
	Arkadaşımlı aşağıladım.	Kız	207	86,6	21	8,8	9	3,8	2	,8	7,62	,055
		Erkek	199	79,9	25	10,0	14	5,6	11	4,4		
		Toplam	406	83.2	46	9.4	23	4.7	13	2.7		
	Arkadaşımlarım arasında ayrımcılık yaptım.	Kız	194	81,2	27	11,3	7	2,9	11	4,6	11,58	,009
		Erkek	171	68,7	51	20,5	15	6,0	12	4,8		
		Toplam	365	74.8	78	16.0	22	4.5	23	4.7		
	Arkadaşımlın eşyalarına veya elbisesine zarar verdim.	Kız	210	87,9	18	7,5	5	2,1	6	2,5	10,57	,014
		Erkek	191	76,7	33	13,3	12	4,8	13	5,2		
		Toplam	401	82.2	51	10.5	17	3.5	19	3.9		
	Arkadaşımlı istemediği bir şeyi yapmaya zorladım.	Kız	215	90,0	16	6,7	4	1,7	4	1,7	14,92	,002
		Erkek	195	78,3	25	10,0	18	7,2	11	4,4		
		Toplam	410	84.0	41	8.4	22	4.5	15	3.1		
CİNSEL	Hoşa gitmeyen cinsellik içeren sözler söyledim.	Kız	210	87,9	16	6,7	8	3,3	5	2,1	6,16	,104
		Erkek	203	81,5	17	6,8	16	6,4	13	5,2		
		Toplam	413	84.6	33	6.8	24	4.9	18	3.7		
	Hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulundum.	Kız	225	94,1	10	4,2	3	1,3	1	,4	21,78	,000
		Erkek	200	80,3	26	10,4	16	6,4	7	2,8		
		Toplam	425	87.1	36	7.4	19	3.9	8	1.6		

Sözel zorbalık uygulama sıklığına bakıldığında, çocukların bir bölümü her gün (%11.3), her hafta (%10.2) ve her ay (%13.1) “ad takma” ve bunu “alay etme” her gün (%4.5), her hafta (%9.4) ve her ay (%14.1) izlediği görülmektedir.

Duygusal zorbalıkta, çocukların arkadaşlarına “gruptan dışlama” her gün (%5,3), her hafta (%7) ve her ay (%13.7), “ayrım yapma” her gün (%4.7), her hafta (%4.5) ve her ay (%16) davranışlarını uyguladıklarını belirtmişlerdir.

Cinsel zorbalık yine en seyrek görülen zorbalık türüdür. Çocuklar her gün (%3.7), her hafta (%4.9) ve her ay (%6.8) “cinsellikle ilgili sözler söylediklerini”, her gün (%1.6), her hafta (%3.9) ve her ay (%7.4) “cinsellikle ilgili davranışlarda bulunduklarını” ifade etmişlerdir.

Tablo 5 incelendiğinde erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlarda bulundukları görülmektedir. Zorba davranış türlerinden “itme” ($X^2=30.73$, $p<.001$), “tekme” ($X^2=31.05$, $p<.001$), “tokat-yumruk” ($X^2=34.19$, $p<.001$), “saç-kulak çekme” ($X^2=12.73$, $p<.01$), “bedene yönelik kaba şaklar” ($X^2=20.07$, $p<.001$), “sevmediği isimle çağırma” ($X^2=10.13$, $p<.05$), “alay etme” ($X^2=19.84$, $p<.05$), “laf atma” ($X^2=18.46$, $p<.05$), “hakaret-küfür” ($X^2=10.24$, $p<.05$), “tehdit” ($X^2=12.25$, $p<.05$), “hakkında dedikodu yayma” ($X^2=8.16$, $p<.05$) “gruplara ve oyunlara almama” ($X^2=18.43$, $p<.05$), “ayrıma uğratma” ($X^2=11.58$, $p<.05$), “eşyalarına veya elbisesine zarar verme” ($X^2=10.57$, $p<.05$), “istemediği bir şeyi yapmaya zorlama” ($X^2=14.92$, $p<.05$), “cinsel içerikli davranışlarda bulunma” ($X^2=21.78$, $p<.001$) şeklinde ifade edilen zorba davranışlarda bulunma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında erkeklerin lehine anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

4.2. Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Arasında Sınıf Değişkenlerine Ait Bulgular

Bu bölümde zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların sınıf atmosferini meydana getiren; cinsiyet, akademik başarı ve sosyo-ekonomik düzey değişkenleri açısından bir farklılık gösterip göstermedikleri incelenmiştir.

4.2.1 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların cinsiyet açısından bir farklılık gösterip göstermediklerini belirlemek amacıyla kay kare analizi yapılmıştır. Grupların cinsiyete göre kay kare analizi sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. Karışmayan, Kurban, Zorba Öğrencilerin Cinsiyete Göre Kay Kare Analizi Sonuçları

CİNSİYET	GRUPLAR						x²	p
	Karışmayan		Kurban		Zorba			
	f	%	f	%	F	%		
Kız	20	69	33	36.3	10	27	13.247	.001
Erkek	9	31	58	63.7	27	73		

Tablo 6’ya göre karışmayan statüde yer alan kız ve erkek öğrencilerin sayısında anlamlı bir fark elde edilmiş, kız çocukların erkek öğrencilerden fazla olduğu bulunmuştur. Kurban ve zorba statüde yer alan kız ve erkek öğrencilerin sayısında anlamlı bir fark elde edilmiş, kurban ve zorba statüde yer alan çocuklarda erkeklerin kızlardan fazla olduğu bulunmuştur ($x^2= 13.247$, $df= 2$, $p\leq 01$).

Analiz sonuçları incelendiğinde erkek çocukların hem daha fazla zorbalığa maruz kaldığı hem de daha fazla zorbalık yaptıkları görülmektedir.

4.2.2 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Akademik Başarı Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların akademik başarı puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Karışmayan, Kurba, Zorba Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	N	X	Ss
Karışmayan	29	4.74	.32
Kurban	91	3.89	.82
Zorba	37	4.0	.95
Toplam	157	4.07	.85

Tablo 7 incelendiğinde, zorbalığa karışmayan ($X=4.74$, $ss=.32$), kurban ($X=3.89$, $ss=.82$) ve zorba ($X=4.0$, $ss=.95$) öğrencilerin akademik başarı aritmetik ortalamaları arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 8 'te verilmiştir.

Tablo 8. Karışmayan, Kurban, Zorba Öğrencilerin Akademik Başarılarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	15.968	2	7.984	12.648	.000
Gruplar içi	97.209	154	.631		
Toplam	113.177	156			

Tablo 8'de görüldüğü gibi, uygulanan Varyans analizi sonuçlarına göre gruplar arasında akademik başarı açısından anlamlı bir fark bulunmuştur ($F=12.648$, $df= 2$, $p<.001$). Grupların homojenliği Levene testiyle kontrol edilmiş ve grupların homojen olmadığına karar verilerek, akademik başarı arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post-Hoc analiz testlerinden Tamhane's T2 kullanılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre; karışmayan çocuklar ile hem maruz ($p<.05$), hem de zorba ($p<.05$) öğrenciler arasındaki fark anlamlıdır. Analiz sonuçları incelendiğinde zorbalık olaylarına karışmayan statüde bulunan öğrencilerin akademik başarısının hem zorbalığa kurbanhem de zorbalık yapan öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Zorbalığa kurban ve zorbalık yapan öğrencilerin akademik başarıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

4.2.3 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Sosyo-Ekonomik Düzey Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların SED toplam puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 9’de sunulmuştur.

Tablo 9. Karışmayan, Kurba, Zorba Öğrencilerin SED Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	N	X	Ss
Karışmayan	29	29.24	6.13
Kurban	91	28.7	7.36
Zorba	37	29.29	7.73
Toplam	157	28.94	7.2

Tablo 9 incelendiğinde, zorbalığa karışmayan ($X=29.24$, $ss=6.13$), maruz ($X=28.7$, $ss=7.36$) ve zorba ($X=29.29$, $ss=7.73$) öğrencilerin SED aritmetik ortalamaları arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Karışmayan, Kurban, Zorba Öğrencilerin SED Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	P
Gruplar arası	12.455	2	6.227	.119	.888
Gruplar içi	8086.029	154	52.507		
Toplam	8098.484	156			

Tablo 10’da görüldüğü gibi, uygulanan Tek Yönlü Varyans analizi sonuçlarına göre gruplar arasında SED toplam puanları açısından anlamlı bir farklılık ($F=.119$, $df=2$, $p>.05$) belirlenmemiştir.

4.3. Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Sınıf Atmosferi Algılarına İlişkin Bulgular

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların sınıf atmosferi toplam puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11. Karışmayan, Kurban, Zorba Öğrencilerin Sınıf Atmosferi Puanlarına İlişkin Aritmetik Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	N	X	Ss
Karışmayan	29	66.24	4.3
Maruz Kalan	91	63.68	5.14
Zorba	37	62.45	6.6
Toplam	157	63.86	5.49

Tablo 11 incelendiğinde, zorbalığa karışmayan ($X=66.24$, $ss=4.3$), kurban ($X=63.68$, $ss=5.14$) ve zorba ($X=62.45$, $ss=6.6$) öğrencilerin sınıf atmosferi aritmetik ortalamaları arasında farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıkların anlamlı olup olmadığını incelemek için tek yönlü varyans analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Karışmayan, Kurban, Zorba Öğrencilerin Sınıf Atmosferi Puanlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar arası	238.592	2	119.296	4.096	.019
Gruplar içi	4456.555	153	29.128		
Toplam	4695.147	155			

Tablo 12’de görüldüğü gibi, uygulanan Tek Yönlü Varyans analizi sonuçlarına göre gruplar arasında sınıf atmosferi toplam puanları açısından anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir. ($F=4.096$, $p<.05$). Grupların homojenliği Levene istatistiğiyle kontrol edilmiş ve .05 anlamlılık düzeyi ölçüt alınmıştır. Sınıf atmosferi puanları arasındaki farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla Post-Hoc analizlerinden LSD testi kullanılmıştır. Bu analiz sonuçlarına göre; zorbalığa karışmayan öğrenciler ile

hem maruz ($p<.05$), hem de zorba ($p<.05$) öğrenciler arasındaki fark anlamlıdır. Analiz sonuçlarına göre zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin sınıf atmosferini algılamaları, zorbalığa kurban ve zorbalık yapan öğrencilere göre daha olumlu olduğu bulunmuştur.

4.4. Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Sınıf Atmosferine İlişkin Görüşlerine Ait Bulgular

Bu bölümde bulgular; zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba öğrencilerin sınıf atmosferine ilişkin görüşleri aşağıda belirtilen dört tema altında verilmiştir:

1. Öğretmen- öğrenci etkileşimi,
2. Öğrenci-öğrenci etkileşimi
3. Sınıf içi ortamı algılama
4. Kendini algılama

4.4.1. Öğretmen-Öğrenci Etkileşimine Ait Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların öğretmen- öğrenci etkileşimine yönelik bulgular; öğretmen-öğrenci ilişkisi ve öğretmenden beklentiler olarak iki başlık altında verilmiştir.

4.4.1.1. Öğretmen-Öğrenci İlişkisine Ait Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocuklara **öğretmen-öğrenci ilişkisine** yönelik sorular yöneltildiğinde:

Karışmayan statüde yer alan öğrencilerin hepsi ders sırasında, büyük bir kısmı (11 öğrenci) hem ders sırasında hem de ders dışında da rahat **iletişim** kurabildiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin çoğu (12 öğrenci) öğretmenlerinin kendilerine **rahatlatıcı**, **paylaşımıcı** ve **destekleyici** davrandıklarını ve kendini önemli hissetmesini sağladığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin tamamı herhangi bir konuda başarılı olduğunda ya da doğru bir davranış sergilediğinde öğretmenlerinden **onaylayıcı (onurlandırıcı)** tepkiler aldıklarını söylemişlerdir. Aynı statüde yer alan sadece bir öğrenci, öğretmeni ile ders dışı zamanlarda iletişim kurmaktan utandığı için çekindiğini ifade etmiştir.

“Ders sırasında anlamadığım bir soruyu ya da konuyu sorarım. Öğretmenim anlayacağım şekilde anlatır. Anlamadığımda beni dinler, sorularıma cevap verir. Özel

sorunlarım olduğunda öğretmenimle paylaşırım. Öğretmenime güvenirim. Beni teselli eder. Çözebileceği kadar çözmeye çalışır. Evet, teneffüslerde öğretmenimle sohbet ederim. Ben istediğimde benim için zaman ayırır. Mesela günlük yaşamımla ilgili şeyleri paylaşırım. Öğretmenim özel günlerime çok önemli bir işi olmadığı sürece gelir. Hastalandığımda da mutlaka telefonla arar. Bir şeyi iyi yaptığımda aferin der beni takdir eden sözler söyler” (K8).

“Anlamadığım bir şey olursa sorarım, çekinmem. Öğretmenim cevap verir. Özel sorunlarım olduğunda öğretmenimle paylaşmam. Özel olduğunu düşünüyorum bunun için anlatmam. Teneffüslerde öğretmenimle pek sohbet etmem. Öğretmenimle sohbet etmekten utanırım. Öğretmenimin doğum gününe gelebileceğini düşünmüyorum. Evi ile ilgilenmesi gerekebilir. Hastalandığımda ise annemi arar. Bir şeyi iyi yaptığımda aferin oğlum der.” (K5). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Kurban öğrencilerin büyük bir kısmı (10 öğrenci) ders sırasında, onda üçü hem ders sırasında hem de ders dışında da rahat **iletişim** kurabildiklerini söylemişlerdir. Öğrencilerin yarısı öğretmenlerinin kendilerine **rahatlatıcı, paylaşımcı** ve **destekleyici** davrandıklarını ve kendini önemli hissetmesini sağladığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin tamamı herhangi bir konuda başarılı olduğunda ya da doğru bir davranış sergilediğinde öğretmenlerinden **onaylayıcı (onurlandırıcı)** tepkiler aldıklarını söylemişlerdir. Kurban öğrencilerden 5’i öğretmeni ile ders dışı zamanlarda ve kimi zamanda ders içinde iletişim kurmaktan utandığı için çekindiğini ifade etmiştir.

“Evet derste bir soru sorduğumda öğretmenim cevabını verir. Arkadaşlarımla ilgili sorunum olursa öğretmenime söylerim. Öğretmen arkadaşlarımla konuşur. Hayır, öğretmenle sohbet etmem, istemediğim için etmem. Doğum gününe işi yoksa gelir. Hasta olduğumda emin değilim ki belki gelir belki de arar. İyi bir şey yaptığımda aferin der.” (M9) Şeklinde görüşlerini belirtmiştir.

Zorba öğrencilerden 4’ü öğretmeni ile ders dışı zamanlarda ve kimi zamanda ders içinde **iletişim** kurmaktan utandığı için çekindiğini ifade ederken, 3’ü öğretmenlerinin kendilerine kızacaklarını düşündükleri için ders içi ve ders dışı zamanlarda **iletişim** kurmaktan korktuğu için çekindiğini ifade etmiştir. Öğrencilerden 8’i öğretmenlerinin kendilerine **rahatlatıcı, paylaşımcı** ve **destekleyici** davrandıklarını

ve kendini önemli hissetmesini sağladığını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin tamamı herhangi bir konuda başarılı olduğunda ya da doğru bir davranış sergilediğinde öğretmenlerinden **onaylayıcı (onurlandırıcı)** tepkiler aldıklarını söylemişlerdir.

“Derste anlamadığımı evet sorarım. Güzellikle anlatır. Öğretmenim benim anlayacağım şekilde anlatır. Sorunlarımı öğretmenimle paylaşıyorum. Öğretmenim benimle ilgilenir. Bana akıl verir. Teneffüslerde öğretmenimle sohbet ederim. İş yoksa bana zaman ayırır. Eğer bir iş varsa sonra görüşürüz der. Özel günlerime iş yoksa gelebilir. Hastalandığımda annem arar. Öğretmenim de beni sorar. İyi bir şey yaptığımda beni tebrik eder.” (Z1)

“Bazen soramıyorum. Öğretmenim bana kızar diye soramıyorum. Niye dinlemedin der diye rahatlıkla soramıyorum. Evet, ailemle ilgili sorunlarımı anlatırım. Öğretmenim bana nasihat eder. Öğretmenimle sohbet edemem. Çünkü utanırım. Özel günlerime, emin değilim. Belki gelir. Hastalandığımda belki gelir, belki gelmez buna da emin değilim. Aferin der iyi bir şey yaptığımda ya da soruyu bildiğimde.” (Z14). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

4.1.1.2. Öğretmen Beklentilerine İlişkin Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların **öğretmenden beklentilere** yönelik soru yöneltildiğinde:

Karışmayan statüde yer alan öğrencilerin 9’u öğretmenlerinin değiştirmek istemediklerini ifade ederken 2’si daha az bağırmasını istediklerini, 1’i az ödev vermesini bir diğeri de hep güler yüzlü olmasını istediğini belirtmiştir. **Kurban** öğrencilerden 4’ü öğretmenlerini değiştirmek istemediklerini, 3’ü öğretmenin kendisine kızmamasını ve sadece suçluyken cezalandırmasını, 3’ü öğretmenin kendisini daha çok sevmesini, 1’i sinirli olmamasını sınıfta biri kötü bir şey yaptığında bütün sınıfı değil sadece o kişiyi cezalandırmasını istediğini söylerken, 4 öğrenci bu soruya cevap vermemiştir. **Zorba davranışlar gösteren** öğrencilerden 3’ü öğretmenlerinin değiştirmek istemediklerini ifade ederken, öğretmenin kendisine kızmamasını ve sadece suçluyken cezalandırmasını isteyen 4 öğrenci, öğretmenin kendisini daha çok sevmesini isteyen 2 öğrenci, bana hep aferin desin, teneffüslere geç çıkarmasını,

ayırımcılık yapmasın, bana her zaman yardımcı olsun ve daha az sinirli olsun diyen birer öğrenci vardır.

“Öğretmenimin değiştirmek istediğim hiçbir şey yok benim için çok uygun.” (K5).

“Beni daha çok sevmesini isterdim (birkaç sınıf arkadaşının ismini sayarak) onları daha çok seviyor bence.” (M7).

“Bana hep aferin demesini isterim. Beni daha çok sevsin ve beni okşamasını isterim.” (Z3). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

4.4.2. Öğrenci-Öğrenci Etkileşimine Ait Görüşler

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların sınıf öğrenci-öğrenci etkileşimine yönelik bulgular; arkadaşlık ilişkisi ve karşılıklı tutum ve davranışlar olarak iki başlık altında verilmiştir.

4.4.2.1. Arkadaşlık İlişkisine Ait Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların **arkadaşlık ilişkisine** yönelik sorular yöneltildiğinde:

Karışmayan statüde yer alan öğrencilerin tamamı sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerinde **kabul gördüklerini**, hepsi arkadaşlarının tamamının kendisiyle ilgilenerek **yardımlaşma**, hemen hepsi (14 öğrenci) arkadaşlarının tamamıyla **paylaşım** içinde olduklarını belirtmişlerdir. 1 öğrenci ise sorunlarını arkadaşları ile paylaşmaktan hoşlanmadığını, bazı özel durumlarını sadece yakın arkadaşları ile paylaştığını belirtmiştir.

“Sınıf arkadaşlarım beni her zaman oyunlarına alırlar tabi eğer oyun bozulmayacaksa. Öğretmenimiz proje ya da performans ödevi verdiğinde çalışma grubu kurarız. Arkadaşlarım beni her istediğimde gruplarına alırlar. Bir sorunum olduğunda arkadaşlarım benimle ilgilenir, neyin var diye sorarlar. Benimle konuşurlar. Bir haksızlığa uğradığımda arkadaşlarım beni savunur ve yardım ederler. Doğum günüme ya da özel günlerime arkadaşlarımın çoğu gelir. Hastalandığımda da çoğu arar ya da ziyaret eder.” (K14). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Kurban öğrencilerin 6'sı sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından her zaman, 2'si sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından zaman zaman 2'si de sınıf arkadaşlarının bir kısmı tarafından **kabul gördüklerini belirtmişlerdir**. Aynı gruptaki öğrencilerin 10'u sınıf arkadaşlarının tamamıyla her zaman, yüzde 20'si sınıf arkadaşlarının bir kısmıyla **yardımlaşma**, 6'sı sınıf arkadaşlarının tamamıyla her zaman, 7'si sınıf arkadaşlarının bir kısmıyla **paylaşım** içinde olduklarını belirtmişlerdir.

“ Bazı oyunlarda alıyorlar, bazılarında almıyorlar. Bana gıcık olduklarında almıyorlar. Neden gıcık olduklarını bilmiyorum. Öyle söylüyorlar. Çalışma gruplarına beni öğretmen katıyor. Canım sıkkın olduğunda bazıları ne oldu derler. Bazıları bana yardım ederler. Haksızlığa uğradığımda belki savunurlar, bilmiyorum. Doğum gününe belki gelirler. Ama az kişi gelir. Hastalandığımda az kişi arıyor.”(M4).

“Sınıf arkadaşlarım beni oyunlarına alırlar. Çalışma gruplarını da alırlar. Çünkü derslerim iyi. Moralim bozuksa benimle ilgilenirler. Ama sadece yakın arkadaşlarım. Haksızlığa uğradığımda herkes beni savunur. Doğum gününe sadece iki kişi gelir, çok hastalandığımda ararlar bence.” (M10). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Zorba öğrencilerin 6'sı sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından her zaman, 3'ü sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından zaman zaman, 3'ü sınıf arkadaşlarının bir kısmı tarafından **kabul gördüklerini** belirtmişlerdir. Aynı gruptaki öğrencilerin 9'u sınıf arkadaşlarının tamamıyla her zaman, 5'i sınıf arkadaşlarının bir kısmıyla **yardımlaşma**, 6'sı sınıf arkadaşlarının tamamıyla her zaman, 8'i sınıf arkadaşlarının bir kısmıyla **paylaşım** içinde olduklarını belirtmişlerdir.

“Oyunlara alırlar. Ama bazen almazlar. Bazen benimle oynamak istemediklerini söylüyorlar. Gruplara alırlar. Benimle ilgilenir, yardım ederler. Ben bir kere düşmüştüm bana yardım etmişlerdi. Beni savunurlar. Bir çocukla kavga etmiştim. Ben suçsuzdum. Arkadaşlarım benim suçsuz olduğumu söyledi. Doğum gününe gelebilirler. İşi olmayanlar gelir. Hastalandığımda ararlar bir kere çok hastalandığımda 5-6 arkadaşım gelmişti.”(Z1).

“Mesela bir çocuk oyun kuruyor, ben onu oyuna almadıysam o da beni almaz. Çalışma gruplarına alıyorlar. Bir sorun çıkarmazlar. Mutsuz olduğumda sadece en iyi arkadaşım ilgilenir. Beni savunurlar. Ama arkadaşlarıma karşı korumuyorlar. Çünkü

beni sevmeyenler var. Doğum gününe kızlar hariç gelirler. Ama erkeklerinde azı. Hastalandığımda bazıları ziyaret eder.” (Z9). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

4.4.2.2. Karşılıklı Tutum ve Davranışlara Ait Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların **arkadaşlarıyla karşılıklı tutum ve davranışlarına** yönelik sorular yöneltildiğinde:

Zorbalığa karışmayan çocukların çoğu (13 öğrenci) arkadaşlarının kendilerini öğretmene **şikâyet** etmediklerini ve arkadaşları ile hiç **kavga** etmediklerini çünkü arkadaşlarına kötü davranışlarda bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Yine öğrencilerden 10’u arkadaşlarının kendileri ile **alay** etmediğini belirtirken 5 öğrenci arkadaşları ile şakalaştığını ancak bu duruma üzülmeydiklerini, öğrencilerin yarısından fazlası (9 öğrenci) sınıf arkadaşlarını tamamını, bir kısmı da sınıf arkadaşlarının çoğunu (5 öğrenci) **benimsediklerini** ifade etmişlerdir. Zorbalık olaylarına karışmayan grubundaki çocukların tamamı arkadaşlarının kendilerine, kendilerinin de arkadaşlarına dostça davrandıklarını belirtmişlerdir.

“Hayır, öyle şikâyet edilecek davranışım olmuyor. Hayır, arkadaşlarım hiç dalga geçmezler. Hayır, kavga etmem. Çok nadir tartışırız ama çabuk hallederiz. Arkadaşlarımın hepsini çok seviyorum. 5–6 arkadaşım daha yakın bana daha uygunlar. Sınıf arkadaşlarımdan 2 kişi var. Çok yaramaz ve kavgacılar. Diğer arkadaşlarıma göre farklılar. Bazen bizim sınıfta olmasalar dediğim oluyor. Sınıf arkadaşlarım bana karşı iyi, dostça davranırlar. Ben de mümkün olduğunca iyi davranırım.” (K13). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Kurban öğrencilerin çoğu (14 öğrenci) arkadaşlarının kendilerini öğretmene **şikâyet** ettiklerini ve arkadaşları ile arkadaşlarının kendisine kötü davrandığında **kavga** ettiklerini belirtmişlerdir. Kurban öğrencilerden 11’i arkadaşlarının kendileri ile **alay** ettiklerini belirtirken 3 öğrenci arkadaşlarının nadiren kendileri ile alay ettiklerini, öğrencilerin yarısından fazlası (9 öğrenci) sınıf arkadaşlarının birazının, öğrencilerin bir kısmı da sınıf arkadaşlarının tamamının (5 öğrenci), çok azı (2 öğrenci) sadece bir arkadaşını **benimsediklerini** ifade etmişlerdir. Aynı gruptaki çocukların 1’i arkadaşlarının hepsinin, 2’si arkadaşlarının çoğunun, 10’u arkadaşlarının birazının

kendilerine **dostça** davrandıklarını belirtirken öğrencilerden 12'si arkadaşlarının hepsine dostça davrandıklarını söylemiştir.

“Evet beni şikâyet ederler. Mesela kavga ettiğimde. Dalga geçerler, tembel diye bir de lakap takarlar ama ne söylediklerini söylemem. Kavga etmem. Arkadaşımdan dört beş kişi var, onları severim. Benimle pek dalga geçmezler onun için. Beş, altı kişiden daha fazla kişiyi hiç sevmiyorum, beni üzüyorlar. Arkadaşlarım iyi davranırlar, iyi geçinirler hepsi değil ama. Bazıları dalga geçer, küfür eder, lakap takarlar. Ben genellikle herkese iyi davranırım.”(M14). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

Zorba statüsündeki tamamı arkadaşlarının kendilerini öğretmene **şikâyet** ettiklerini ve arkadaşları ile arkadaşlarının kendisine kötü davrandığında, oyuna almadıklarında ya da kızdığı zaman kavga ettiklerini belirtmişlerdir. Bu statüdeki öğrencilerden 11'i arkadaşlarının kendileri ile **alay** ettiklerini belirtirken 1 öğrenci arkadaşlarının nadiren kendisi ile alay ettiklerini, 1'i de arkadaşları ile şakalaştığını ancak bu duruma üzülmeyeceğini, öğrencilerin yarısından fazlası (11) sınıf arkadaşlarının birazının, öğrencilerin bir kısmı da sınıf arkadaşlarının tamamının (5 öğrenci), 1'i sadece bir arkadaşını **benimsediklerini** ifade etmişlerdir. Aynı gruptaki çocukların 4'ü arkadaşlarının hepsinin, 9'u arkadaşlarının birazının kendilerine **dostça** davrandıklarını belirtirken öğrencilerden 4'ü arkadaşlarının hepsine dostça davrandıklarını söylemiştir.

“Şikâyet ederler. Çok dövdüğüm zaman ediyorlar. Ya da bir şeylerini aldığım zaman ederler. Her zaman şikâyet ederler. Dalga geçmezler. Ben sinirlenirim diye. Kavga ederim. Sinirlendiğim zaman kavga ederim. Oyuna almadıkları zamanda döverim. 5 kişiyi çok seviyorum. Benimle iyi geçiniyorlar ve beni oyunlarına alıyorlar. 4 kişi benimle iyi geçinemedikleri için hiç sevmiyorum. Sınıftakiler çok hoşgörülü davranmazlar. Beni hep kızdırıyorlar beni kızdırdıklarında beni sevmediklerini düşünüyorum. Bende çok iyi davranmıyorum. Onlar bana kötü davrandığında kızgın davranıyorum onlarla uğraşıyorum.”(Z4). Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

4.4.3. Sınıf İçi Ortama Ait Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların sınıf içi ortamına yönelik bulgular; sınıf içi ortamın algılanması ve sınıf ortamından beklentiler olarak iki başlık altında verilmiştir.

4.4.3.1. Sınıf İçi Ortamının Algılanmasına İlişkin Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların **sınıf içi ortamının algılanmasına** ilişkin sorular yöneltildiğinde;

Zorbalığa karışmayan statüde yer alan öğrencilerin tamamı; öğretmenini (13 öğrenci) ve sınıf arkadaşlarını (15 öğrenci) sevdikleri için sınıflarında **mutlu olduklarını**, 14'ü de başka bir sınıfta olmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

Başka bir sınıfta da olabileceğini belirten *“Aslında olabilir. Başka sınıflarda sevdiğim iyi anlaştığım arkadaşlarım var.”* (K8)

“Sınıfımda mutluyum, çünkü iyi arkadaşlarım var. İyi bir öğretmenim var, yani sınıfımı seviyorum. Başka bir sınıfta olmak istemezdim. Çünkü sınıfımı seviyorum.”(K9).

“Evet, mutluyum.. Arkadaşıma ve öğretmenime alıştım birlikte çok eğleniyoruz. Hayır, istemem. Başka bir sınıfa alışmam uzun sürer. Kendi sınıfımda olmayı tercih ederim.”(K4). Şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Kurban statüde yer alan öğrencilerin 9'u; öğretmenini (2 öğrenci), sınıf arkadaşlarını sevdikleri (1 öğrenci), sınıflarında kendileri için özel olan arkadaşları olduğu (1 öğrenci) ya da sınıflarına alıştıkları (4 öğrenci) için sınıflarında **mutlu olduklarını**, 13'ü de başka bir sınıfta olmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

“Mutlu değilim. Ama başka sınıfa da gitmek istemem. Öğretmenimi çok seviyorum. Mutlu hissetmiyorum bir sebebi yok. ” (M12). Şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

Zorba statüde yer alan öğrencilerin tamamı; öğretmenini (5 öğrenci), sınıf arkadaşlarını sevdikleri (2 öğrenci), sınıflarında kendileri için özel olan arkadaşları olduğu (4 öğrenci) ya da sınıflarına alıştıkları (4 öğrenci) için sınıflarında **mutlu olduklarını**, 14'ü de başka bir sınıfta olmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

“Sınıfımda mutluyum. Öğretmenim konuları benim anlayacağım şekilde anlatıyor. Sevdığım arkadaşlarım da var. Hayır, başka sınıfta olmak istemem. Belki başka sınıfta ban kötü davranırlar.”(Z1). Şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir.

4.4.3.2. Sınıf Ortamına Yönelik Beklentilerine İlişkin Görüşleri

Zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların **sınıf ortamına yönelik beklentilerine** yönelik sorular yöneltildiğinde; **zorbalığa karışmayan** çocukların tamamı **sınıfın fiziksel özelliklerine** ait beklentilerini dile getirirken, bunun yanı sıra birçoğu (10 öğrenci) **sınıf içi ilişkilerden** beklentilerini de belirtmişlerdir. **Kurban** öğrencilerin 1'i sınıfın **fiziksel özelliklerine** ait beklentilerini, bir kısmı (7 öğrenci) **sınıf içi ilişkilerden** beklentilerini, 4'ü de **kişisel** beklentilerini söylemişlerdir. **Zorba** çocukların çoğu (10) **sınıfın fiziksel özelliklerine** ait beklentilerini, bunun yanı sıra 4'ü **sınıf içi ilişkilerden** beklentilerini, 3'ü de kişisel beklentilerini ifade etmiştir.

“Büyük bir sınıf. Arkadaş canlıları ile dolu, her yer pırıl pırıl bir sınıf.”(K8).

“Öğretmenini yormayan bir sınıf. Herkesin birbirini sevdiği ve saygılı olduğu tertemiz olsun ve turunculu olsun.” (K5)

“Bana şişko demesinler. Bana iyi davranan çocuklar olsun.” (M3).

“Akıllı, öğretmenini üzmeyen bir sınıf olsun.”, (M10).

“Herkesin beni çok sevdiği bir sınıfım olsun.”, (Z3).

“Büyük, kırmızı duvarlı sıralar turuncu olsun.”(Z14).Şeklinde görüşlerini belirtmişlerdir.

4.4.4. Öğrencilerin Kendilerini Nasıl Algılandığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde; zorbalığa karışmayan, kurban ve zorba çocukların kendilerini nasıl algılandığına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevapların frekans değerleri Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13’te görüldüğü gibi, **zorbalığa karışmayan** öğrenciler, genellikle olumlu özellikleri daha fazla işaretlemiştir. Buna karşılık **kurban** öğrenciler ve **zorba** öğrenciler ise bu olumlu özellikleri işaretleyen öğrencilerin sayıları daha azdır. Çok uysal olma (13 öğrenci), neşeli olma (14 öğrenci), sevilen biri olma, başarılı olma ve cana yakın olma (15 öğrenci), zeki olma (9 öğrenci) ve yakışıklı- güzel olma (12 öğrenci) zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin belirledikleri özelliklerdir. Bu gruptaki öğrencilerin sayısı az da olsa, plansız olma (3 öğrenci), cesaretsiz olma ve kıskanç olma (1 öğrenci) gibi olumsuz özellikleri işaretledikleri de görülmektedir.

Kurban öğrencilerin en fazla işaretlediği özellik, ciddi olma (9 öğrenci) olup, bunu yakışıklı /güzel olma ve cana yakın olma (8 öğrenci) izlemektedir. Bu öğrencilerin kendilerine yakıştırdıkları diğer olumlu özellikler de, sevilen biri olma (7 öğrenci) başarılı ve zeki olma (6 öğrenci), sportmen ve uysal olma (5 öğrenci). Ciddi olma (9 öğrenci). Talihsiz olma (8 öğrenci) gibi bazı özellikleri kurban öğrenciler diğer öğrencilere göre daha fazla işaretlemişlerdir. Zorba öğrenciler olumlu özelliklerden sportmen olma (10 öğrenci), sevilen biri olma (9 öğrenci), yakışıklı /güzel, neşeli ve başarılı olma (8 öğrenci). Haşarı (12 öğrenci), kavgacı ve plansız (9 öğrenci), kıskanç (7 öğrenci), şımarık olma (5 öğrenci) gibi bazı olumsuz özellikleri zorba öğrenciler diğer öğrencilere göre daha fazla işaretlemişlerdir.

Tablo 13. Karışmayan, Kurban, Zorba Öğrencilerin Kendilerini Nasıl Algılandığına İlişkin Bulguların Frekans Değerleri

Kendini Algılamalarıyla İlgili Özellikler	Gruplar			Kendini Algılamalarıyla İlgili Özellikler	Gruplar		
	Karışmayan	Kurban	Zorba		Karışmayan	Kurban	Zorba
Haşarıyım	-	7	12	Çok güçlüyüm	-	-	5
Kavgacıyım	-	4	9	Hayalperestim	10	3	7
Plansızım	3	5	9	Her zaman hastayım	-	3	-
Çok uysalım	13	5	3	Sportmenim	8	5	10
Aptalın tekiyim	-	4	1	Çok kıskancım	1	4	7
Çok zekiyim	9	6	6	İlgisizim	-	4	4
Cesaretsizim	1	4	2	Saygısızım	-	2	2
Ezberciyim	10	4	10	Talihsizim	-	8	9
Somurtkanım	-	3	5	Çok şımarığım	-	3	5
Beceriksizim	-	1	3	Çok yetenekliyim	10	3	3
Çok ciddiylim	7	9	6	Zavallının biriyim	-	2	2
Pasaklıyım	-	-	3	Uyumsuzum	-	2	-
Neşeliyim	14	8	8	Mutlu değilim	-	4	3
Yakışıklıyım-Güzelim	12	8	8	Başarılıyım	15	6	8
Cana yakınım	15	8	4	Kötümserim	-	4	3
Haylazım	-	1	4	Sevilen biriyim	15	7	9

BÖLÜM V

TARTIŞMA VE YORUM

Araştırmanın temel amacı, ilköğretim öğrencileri arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığını ortaya çıkarmak ve sınıflarda zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorba öğrencileri sınıf değişkenleri (cinsiyet, akademik başarı, sosyo ekonomik düzey) ve sınıf atmosferi algılamalarına göre incelemek ve öğrencilerin sınıf atmosferi algılarına yönelik düşüncelerini belirlemektir. Araştırmadan elde edilen bulgulara ilişkin yorumlar yapılarak, bulguların literatürdeki diğer araştırma sonuçlarıyla benzerlik ve farklılıkları gözden geçirilmiştir.

5.1. İlköğretim Sınıflarında Öğrenciler Arasında Görülen Zorbalık Türleri ve Yaygınlığına İlişkin Bulguların Tartışılması

İlköğretim öğrencilerinin ne tür zorbalığa maruz kaldığı ve zorbalık türlerinin görülme yaygınlığı açısından incelendiğinde; bedensel zorbalık sınıflandırmasına giren davranışlar içerisinde, “itme” en fazla gözlenmekte, bunu “saçım- kulağım çekildi”, “tekme ya da tokat atma” ve “bedene yapılan kaba şakalar” izlemektedir. Öğrencilerden hiç biri “silah, bıçak gibi tehlikeli bir aletle saldırı”ya maruz kalmışlardır. Sözel zorbalığın görülme yaygınlığına bakıldığında, çocukların yarısından fazlasına ad takıldığını, bunu alay edileme, laf atmanın takılma ve hakaret/küfürün izlediği görülmektedir. Çocukların yarısına yakın bir bölümü hakkında da dedikodu çıkarıldığı, en seyrek görülen sözel zorbalığın ise tehdit edilme olduğu ortaya çıkmaktadır. Duygusal zorbalıkta en yoğun olarak görülen oyunlara ve gruplara alınmama, cinsel zorbalık kapsamındaki davranışlardan cinsel içerikli söz duymaya maruz kalındığı saptanmıştır. Öğrencilerin uyguladığı bedensel zorbalık sınıflandırmasına giren davranışlar içerisinde, “itme”, “saç- kulak çekme” ve “tekme atma”; sözel zorbalık davranışların uygulama yaygınlığına bakıldığında, “ad takma” ve “alay etme”; duygusal zorbalıkta, “gruptan dışlama”, “ayırma uğratma”; cinsel zorbalıkta ise “cinsellikle ilgili sözler söyledikleri” ve “cinsel içerikli davranışlarda bulunma” olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan araştırmalarda, öğrencilerin sık sık bedensel, sözel, duygusal ya da cinsel zorbalığa maruz kaldıkları ve en sık görülen davranışların itme, tekme-tokat atma ve bedene yapılan kaba, isim takma, bir eşyasına zarar verme, elle rahatsız edilme ve

cinsellikle ilgili sözleri dinlemeye maruz kalma olduğunu ortaya çıkarmıştır (Salmon ve James 1998; Wolke; Woods; Stanford; Schulz 2001; Wolke; Woods; Stanford; Schulz 2001; Eslea ve Smith, 1994; Kepenekçi ve Çınkır, 2001 ve 2003; Kapıcı, 2004; Yurtal ve Cenkseven 2005). Zorbaca eylemlerde bulunma sıklığı incelendiğinde, fiziksel zorbalığın daha sözel ve psikolojik zorbalığa göre daha yaygın olduğu, özellikle fiziksel zorbalık türlerinden vurma, dövme, tekme atma, sözel zorbalık kapsamında ise isim takma, alay etme, dalga geçme biçimindeki davranışların yaygın olarak yaşandığını ortaya koymaktadır (Boulton ve Underwood, 1992; Andreou, 2000; Pateraki, 2001; Akt: Pişkin, 2002).

Zorbalık olaylarının yaygınlığı incelendiğinde zorbalık olaylarının öğrenciler arasında yaygın olarak yaşandığını göstermektedir. Olweus (1989) çalışmasında okullarda zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranını % 4 ile % 50 arasında değiştiğini, Eslea ve Smith (1994), İngiltere’de yaptıkları araştırmada; ilkokullara devam eden öğrencilerin % 23.1’nin bir önceki dönemde “bazen” ya da “daha fazla” oranda zorbalık kurbanı olduklarını ve % 9.3’nün de “bazen” diğer öğrencilere yönelik zorbaca davranışlarda bulunduklarını, Boswort ve Espelage (1999) tarafından ABD’de yapılan çalışmada ise öğrencilerin %81 son otuz gün içinde en az bir kez zorbalık olaylarına karıştıklarını ve Yunanistan okullarında zorbalığa uğrayan öğrencilerin oranının % 15 ile % 30 arasında değiştiğini ifade etmişlerdir (Kalliotis, 2000; Andreou, 2001; Pateraki, 2001).

Bu araştırmada elde edilen öğrenciler arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığına ilişkin bulgular literatürdeki bulgularla tutarlılık göstermektedir. İlköğretim okullarında öğrencileri arasında görülen zorbalık olaylarının yaygınlığının ve zorbalık olaylarına karışan öğrencilerin oranının oldukça yüksek olduğu dikkati çekmiştir. Öğrencilerin en yaygın olarak maruz kaldıkları ve uyguladıkları zorba davranışların bedensel zorbalık sınıflamasında “itme”; sözel zorbalık sınıflamasında, “isim takma”; duygusal zorbalık kapsamında “gruplara ve oyunlara almama”; cinsel zorbalık türünde ise “cinsel içerikli sözler duyma/söyleme” olduğu belirlenmiştir.

İlköğretim okullarında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığına ilişkin bulgular öğrencilerin sık sık bedensel, sözel, duygusal ya da cinsel zorbalık davranışlarında bulunduğunu ve bu davranışlara maruz kaldıklarını göstermektedir. Zorbalık türleri

açısından değerlendirildiğinde, okulda karşılaşılan zorba davranışlar “itme”, “saç- kulak çekme”, “tekme”, “küfür etme”, “sevmediği isimlerle çağırılma” “alay edilme”, “elbise veya eşyalara zarar verme”, “hakkında dedikodu yapma” şeklinde ifade edilmiştir. Zorba davranışlar incelendiğinde sıralamada önceliği daha çok fiziksel ve sözel boyutu içeren davranışlar aldığı görülmüştür.

5.1.1. İlköğretim Sınıflarında Zorbalığa Maruz Kalma, Zorbalık Yapma Türlerinin ve Yaygınlığının Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Cinsiyet değişkeni açısından değerlendirildiğinde araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlara maruz kaldığı ve daha fazla zorba davranışları uyguladığı tespit edilmiştir. Kız öğrencilerin daha çok isim takma ve arkadaş gruplarına veya oyunlara alınmama, küçük düşürülme, ayrıma uğrama gibi sosyal olarak dışlandıkları bulunmuştur.

Zorbalığa hedef olma ve zorbalığı uygulama, erkek çocuklar arasında daha yaygın olduğu yönünde araştırma bulguları olduğu gibi zorbalığa hedef olma açısından cinsiyetler arasında fark olmadığı yönünde de araştırma bulguları vardır (Boulton ve Smith 1994; Wolke ve diğerleri 2001; Akt: Pekel 2004). Bu araştırmada da erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla zorbalığa maruz kaldığı ve zorbalığı uygulama açısından da erkek öğrencilerin kızlara göre daha fazla zorbalığı uyguladıkları belirlenmiştir. Yapılan araştırmalarda, erkek çocukların hem daha fazla zorbalığa maruz kaldığını hem de daha fazla zorbalık yaptıklarını göstermektedir (Dölek 2002; Pişkin 2003; Kepenekçi ve Çinkır 2003; Gültekin 2003; Pekel 2004; Yurtal ve Cenkseven 2005).

Erkek ve kız öğrencilerin zorbalığa uğrama biçimlerinin de farklı olduğu ve erkek öğrencilerin daha çok diğer erkek öğrencilerin dövülme, tekmelenme, itilme ve benzeri fiziksel zorbalığına uğradıkları, buna karşın kız öğrencilerin daha çok her iki cinsin isim takma, dalga geçme, alay etme, söylenti çıkarma gibi sözel içerikli zorbalığa uğradıkları ve sosyal olarak dışlandıkları bulunmuştur (Kepenekçi ve Çinkır, 2001 ve 2003). Kapıcı (2004) ise erkek çocukların sözel zorbalığa kızlardan daha fazla maruz kaldıkları, zorbalığın diğer türlerinde ise cinsiyete göre bir farklılık ortaya çıkmadığını belirtmiştir.

Zorba ya da maruz kalma yaygınlığı kız ve erkek öğrenciler arasında farklılık göstermektedir. Erkek öğrenciler zorbalığa hem zorba hem de maruz olan olarak daha sık katılmaktadır. Genel olarak erkek öğrencilerin fiziksel güçlerini kullanarak, kız öğrencilerin ise birisini gruptan dışlamak veya onunla ilgili dedikodular yaymak şeklinde sosyal ve duygusal olarak zorbalık yaptıkları söylenebilir.

Toplum tarafından erkek çocuğun saldırganlığının kız çocuğuna göre daha fazla onaylanması, çocuklara cinsiyet rollerinin benimsetilmesi sonucunda erkek çocuklarının güçlü ve sözünü dinleten bir davranışı benimsemeye özendirilmesi, kız çocuklarının ise yumuşak ve kibar yetiştirilmesi, kız çocuklar daha çok hayal gücüne yönelik oyunlar oynarken erkek çocukların daha çok bedensel güce dayalı, hareketli oyunlar oynamaları sonucunda daha hareketli olmaları erkek çocuklarının kız çocuklara göre daha fazla zorbaca davranışlar göstermesinin nedeni olabilir

5.2 Zorbalık Olaylarına Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrencilerin Sınıf Değişkenlerine Ait Bulguların Tartışılması

Araştırmada zorbalık olaylarına karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler sınıf atmosferini meydana getiren değişkenler açısından incelenmiştir. Örneklemeye giren 488 öğrenciden 29'u (%5,9) öğrenci zorbalığa karışmayan, 91'i (%18,6) kurban ve 37'si (%7,5) de zorba olarak belirlenmiştir.

Okullarda zorbalığın, ülkemizdeki oranına ait çalışmalarda da benzer sonuçlar bulunmuştur. Yıldırım (2001), 140 ilköğretim dördüncü sınıf öğrencisi ile yaptığı çalışmada, çocukların 20'si zorba, 32'si kurban ve 29'u zorba/kurban olarak sınıflamıştır. Dölek (2002) yaptığı çalışmada kurban çocukların oranını %8,17, zorba çocukların oranını 8,93 olarak bulmuştur. Gültekin (2003) tarafından yapılan çalışmada zorbalığa hedef olan çocukların oranını %13,9 olarak bulmuştur. Pekel (2004) ise çalışmasında öğrencilerden %9,3'ü zorba, %7,6'sı kurban, %6,4'ü zorba/kurban ve %76,7'si karışmayan olarak belirlemiştir. Pişkin (2003), 1154 öğrenci ile yaptığı çalışmada öğrencilerin %6,2 zorba, % 35,1 kurban ve %30,2 zorba/kurban olarak tespit etmiştir. Araştırma bulguları incelendiğinde zorbalığa kurban öğrencilerin oranının zorbalığa karışmayan ve zorba öğrencilerin oranından fazla olduğu görülmektedir.

Kurban öğrencilerin, zorba öğrencilerden daha yüksek olması toplum tarafından şiddet davranışların hoş karşılanmamasından kaynaklandığı ve zorba öğrencilerin kendilerine birden fazla hedef seçtiğinden kaynaklandığı düşünülebilir.

5.2.1 Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Cinsiyet Farklılıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada karışmayan statüde yer alan kız ve erkek öğrencilerin sayısında anlamlı bir fark elde edilmiş, kız çocukların erkek öğrencilerden fazla olduğu bulunmuştur. Kurban ve zorba statüde yer alan çocuklarda erkeklerin kızlardan fazla olduğu bulunmuştur. Bu bulgular, araştırmanın ilköğretim sınıflarında zorbalığa maruz kalma ve zorbalık yapma türlerinin ve yaygınlığının cinsiyet farklılıklarına ilişkin bulgularla tutarlıdır.

Yurt dışında ve ülkemizde yapılan araştırmalarda, zorbalığa kurban ve zorbalık yapan erkek çocukların oranını kız çocuklarının oranından fazla olduğu tespit edilmiştir (Wolke; Woods; Stanford; Schulz 2001; Dölek 2002; Pişkin 2003; Pekel ve Uçanok 2006). Bu araştırmada, zorbalık olaylarına karışmayan kız öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerin sayısından fazla olduğu ve erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla zorba davranışlar sergilediği ve zorbaca davranışlara maruz kaldığı bulunmuştur. Küçük yaşlardan itibaren toplum tarafından çocuklara benimsetilen cinsiyet rolleri kız çocukları üzerinde sosyal baskı yaparak kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha az zorbaca davranışlar göstermesinin nedeni olabilir.

5.2.2. Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Akademik Başarı Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Araştırmada cevap aranan bir başka soru da gruplar arasında akademik başarı açısından bir farklılık olup olmadığını incelemektir. Bunu belirlemek amacıyla üç grubun yıl sonu akademik başarı ortalamaları karşılaştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda zorbalık olaylarına karışmayan ile zorbalık olaylarına kurban ve zorbaca davranışlarda bulunan öğrenciler arasında akademik başarı açısından anlamlı fark olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular literatürdeki bazı bulgularla farklılık gösterirken, genel olarak farklılık teşkil etmemektedir. Bazı araştırmalara bakıldığında

zorbalığa kurban çocukların zorba çocuklara göre daha düşük akademik başarı gösterdikleri görülmektedir (Schwartz ve ark. 2001; Pekel 2004). Bazı araştırmalarda da zorba ve kurban çocukların düşük akademik başarı gösterdikleri tespit edilmiştir (Andreou 2000). Kimi araştırmalar da ise zorba ve maruz çocukların diğer çocuklara göre akademik başarılarının düşük olmadığı bulunmuştur (Schwartz, 2000).

Zorbalığa hedef olma ve okul başarısı arasındaki ilişkiye, psikolojik uyumun aracı olabileceğini belirterek, akran zorbalığına sürekli kurban çocukların yaşantılarının stresli olduğunu ve bu stresli yaşantıların da akademik başarısızlığa yol açabildiğini belirtmişlerdir. Buna göre, yüksek oranda zorbalığa hedef olan çocuklar, yaşadıkları kötü muamelenin bir sonucu olarak çeşitli psikolojik problemler yaşayabilmektedirler. Bu psikolojik problemler ise akademik başarının düşmesine neden olmaktadır (Juvonen ve arkadaşları 2000; Owens, Shute ve Slee 2000; aktr: Pekel 2004). Okulda zorbalığa kurban öğrencilerin okul notlarında da bir düşüş yaşadığı görülmektedir. Okul çalışanları zorba öğrencilerin çoğunun akademik performanslarının ortalamanın altında algıladıkları görülmektedir (Hazler, Hoover ve Oliver 1992; Pietzak ve diğerleri 1998; Akt: Koç 2006).

Araştırmada, zorbaca davranan öğrencilerden birinin, zorbaca davranışlara kurban öğrencilerden 2'sinin öğrenme güçlüğü yaşadığı, zorbaca davranışlara kurban öğrencinin kaynaştırma öğrencisi 1'nin kaynaştırma raporunun yıl içerisinde iptal edildiği sınıf öğretmenleri tarafından belirtilmiştir. Zorbalıkla ilgili araştırma sonuçları, kurbanların diğer çocuklardan zekâ yönünden farklı olduklarına ilişkin açık bir kanıt içermemesine rağmen; genel akademik performanslarının akranlarına göre daha düşük düzeyde olduğunu göstermektedir (Bernstein ve Watson, 1997; Olweus, 1978 Akt: Koç 2006). Besag (1995) ise bazı yönlerden (örneğin; kekeme olma ya da özel eğitime gereksinim duyma) açık bir biçimde diğer öğrencilerden farklı özelliklere sahip olduklarını ifade etmiştir. Gofin, Palti ve Gordon'un (2002) yaptıkları çalışmada erkek öğrenciler için öğretmenlerden görülen destek ve yetersiz akıl sağlığına sahip olma zorbalık davranışını açıklayıcı bir değişken olarak belirtilmiştir. Başka bir araştırmada özürlü çocukların da zorbalığa uğrama açısından kolay birer hedef olabildikleri saptanmıştır (Fleming ve Towey 2002).

Schwartz ve arkadaşları (2001), beşinci ve altıncı sınıf öğrencisi çocuklarla yaptıkları çalışmada, sınavlarda düşük başarı gösteren çocukların akranları tarafından daha sık olarak zorba davranışlara maruz oldukları bulunmuştur. Yavuzer (1981) antisosyal kişilik yapısına sahip olan ve kural dışı davranan çocuklar üzerinde yaptığı bir araştırmada, yasa ve kurallara uymayan çocukların % 52,8'nin eğitim gördükleri yıllarda sınıfta kaldıklarını ve % 50,7'sinin de okula devam sorunu yaşadıklarını belirlemiştir.

Zorbalığa kurban ve zorba öğrencilerin yaşadıkları zorbalık deneyimlerinin kendilerini olumsuz olarak etkileyerek motivasyonunu düşürdüğü bundan dolayı da akademik performanslarının düştüğü düşünülebilir.

5.2.3 Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Sosyo-Ekonomik Düzey Farklılıklarına İlişkin Bulguların Tartışılması

Araştırmada, zorbalık olaylarına karışmayan öğrenciler, zorbalık olaylarına kurban ve zorba davranışlarda bulunan öğrenciler arasında sosyo- ekonomik düzey açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Literatür incelendiğinde, öğrenciler sosyo ekonomik durumlarına göre değerlendirildiğinde, tüm sosyal gruplardan gelen öğrencilerin zorbalık olaylarına kurban ya da zorba olarak dâhil olduğu görülmekte ve zorba davranışlarda bulunma ve zorba davranışlara maruz kalma ile sosyo ekonomik düzey ile arasında ilişkiyi inceleyen çalışmaların bulgularında farklılıklar olduğu görülmektedir.

Literatürde ailenin sosyo ekonomik düzeyi ile zorbalık davranışının doğrudan ilgili olmadığı ve her SED'den çocuğun zorbalığa maruz kaldığını belirtilmektedir. (Glover ve arkadaşları 2000; Wolke, Woods, Stanford ve Schulz 2001; Yıldırım 2001). İngiliz ve İrlanda okullarında ise çocukların büyük bir oranı düşük sosyo ekonomik düzeyde iken, Yeni Zelanda, İskoçya ve İskandinavya'da zorba davranışlarla sosyo ekonomik düzey arasında böyle bir ilişkinin olmadığı bildirilmiştir (Lind & Maxwell, 1996; Mellor, 1989; Olweus, 1994; Aktr: Wolke; Woods; Stanford; Schulz 2001).

Pişkin (2003), zorbalığın üst SED'den gelen öğrenciler arasında daha yaygın olduğunu göstermektedir. Kurban ve hem kurban hem zorba öğrencilerin alt ekonomik

düzye oldukları görülmüştür. Kapcı (2004), ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileriyle yaptığı araştırmada sosyo ekonomik düzey açısından gruplar arasında belirgin farklılıklar bulunmamıştır ancak orta ve en alt SED'den gelen öğrenciler fiziksel zorbalığa daha fazla maruz kaldıklarını tespit etmiştir.

Yapılan araştırmalarda zorbaca davranışlar sergilemede ve zorbaca davranışlara maruz kalmada öğrenciler sosyo ekonomik durumlarına göre değerlendirildiğinde, farklı sonuçlar elde edildiği ancak tüm sosyo ekonomik gruptan gelen öğrencilerin zorbaca davranışlar sergiledikleri ve zorbaca davranışlara maruz kaldıkları görülmüştür. Alt SED'den öğrencilerde üst SED'den öğrenciler de arkadaşlarına zorbalık yapabilmekte ve arkadaşlarınca zorbalığa uğrayabilmektedir. Öğrenciler farklı sosyo ekonomik gruplara dahil olmasına rağmen ebeveyn tutumları benzerlik gösteriyor olabilir.

5.3 Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Arasında Sınıf Atmosferi Algılarının Farklılıklarına İlişkin Bulgular

Zorbalık olaylarına karışmayan öğrenciler ile kurban ve zorba öğrenciler arasında sınıf atmosferi algılamada anlamlı fark olduğu görülmüştür. Karışmayan öğrencilerin hem zorbalık olaylarına kurban hem de zorba öğrencilere göre sınıf atmosferini daha olumlu algıladıkları görülmektedir.

Literatür incelendiğinde; çocukluk dönemi boyunca, çoğu zaman okuldaki akademik ve sosyal yaşantılar birbirleriyle etkileşim gösterir. Okulla ilgili yaşantılar sosyal bir ortamda meydana geldiği için akran ilişkilerinin zayıf olması akademik başarıya zarar verebilmektedir. Çocuğun akranlarıyla ilişkileri, okula karşı tutumunu ve okul başarısını etkilemektedir. Akranlar tarafından reddedilme ya da kabul görmenin, derslerle ilgili faaliyetlere katılmaya istekli olma, düşük okul başarısı, okuldan kaçınma ve okula karşı olumsuz tutum üzerinde önemli rol oynadığı çeşitli araştırmalarda ortaya konmuştur (Ladd, Kochenderfer ve Coleman, 1997; Ladd, Birch ve Buhs, 1999).

Buhs ve Ladd (2001), akran zorbalığına kurban çocukların sınıf içi etkinliklere katılmaktan kaçındıkları ve buna paralel olarak da akademik başarılarında düşüş görüldüğü belirtmişler. İlkokula yeni başlayan çocuklarla yapılan bir çalışmada da akran zorbalığına kurban çocukların akademik başarılarında düşüş, okuldan uzaklaşma isteği

ve yalnızlık hissettikleri belirlenmiş; üstelik akran zorbalığı geçici bir deneyim olarak kalsa bile çocukların okuldan uzaklaşma isteklerinin süreklilik gösterdiği belirlenmiştir (Kochenderfer ve Ladd 1996). Ayrıca çocukların %15'inin okulun zorbalığa maruz kalma açısından güvensiz bir yer olduğunu düşündükleri saptanmıştır (Slee, 1993).

Okul zorbalığı; hem zorba, hem de kurban öğrencilerin akademik ve toplumsal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilir. Zorbalığın, sınıfın ve okulun genel atmosferi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceğinden, kurbanlar ve zorbalar okulda kendilerini güvende hissetmeyebilir, sınıfı ve okulu mutsuz bir yer olarak kabul edebilirler.

5.4. Karışmayan, Kurban ve Zorba Öğrenciler Sınıf Atmosferine İlişkin Görüşlerine Ait Bulguların Tartışılması

Öğrencilerin, öğretmen- öğrenci etkileşimine ait görüşlerini, belirleyebilmek amacıyla **öğretmen-öğrenci ilişkisine** ait görüşlerini ortaya çıkarmak için sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; karışmayan, kurban ve zorba öğrenciler öğretmen ile **rahat iletişim** kurabildiklerini ve **onaylayıcı (onurlandırıcı)** tepkiler aldıklarını belirtirken; karışmayan statüde yer alan öğrenciler kurban ve zorba öğrencilere göre öğretmenlerinin kendilerine karşı **(rahatlatıcı, paylaşımcı ve destekleyici)** davranışlarını daha olumlu algılama eğilimindedirler. Öğrencilerin **öğretmenlerden beklentilerine** ait görüşlerini ortaya çıkarmak için sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; karışmayan öğrencilerden farklı olarak kurban ve zorba statüde yer alan öğrenciler öğretmenlerinin kendilerine kızmamasını ve sadece suçluymken cezalandırmasını ve kendilerini daha çok sevmesini istemişlerdir.

Literatür incelendiğinde; Andreou (2000)'da hem kurban hem de zorba statüsünde olan çocukların başkalarının kendi hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olduğunu bulmuştur. Coie ve Dodge (1998 Akt: Pekel 2004), saldırgan çocukların öğretmenleri tarafından olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirildiklerini belirtmişlerdir. Bu nedenle kurban ve zorba öğrenciler öğretmenlerinin kendilerine karşı davranışlarında ve düşüncelerinde olumsuz davranış ve düşüncelere sahip olduğu düşünülebilir. Tekin (2006) ise sınıf öğretmenleri ile yaptığı çalışmada öğretmenlerin %2,62'si zorbalık yapan öğrencileri beğenmediğini, %3,2'si ise zorbalık yapan

öğrencilere kızdıklarını ifade etmişlerdir. Sınıf öğretmenlerinin zorbaca davranışta bulunan öğrencilere karşı tutumu da zorba öğrencilerin öğretmen-öğrenci ilişkisine yönelik düşüncelerinin karışmayan statüde yer alan öğrencilere göre aleyhine çıkmasının nedeni olabileceği düşünülebilir. Bir öğretmenin davranışının öğrenciler için bir model olduğu konusunda düşünceler bulunmaktadır. Diğer taraftan çok sert olan ya da sınıfta düzeni sağlamada yetersiz olan öğretmenler öğrencilerin okulu sevmemesi neden olabilir. Bu durum zorbaca davranışlarda bir artışa neden olabilir.

Öğrencilerin, öğrenci-öğrenci etkileşimine ait görüşlerini, belirleyebilmek amacıyla **arkadaşlık ilişkisine** yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak için sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; karışmayan öğrenciler sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından **kabul gördüklerini** ve **yardımlaşma-paylaşım** içinde olduklarını belirtmişlerdir. Buna karşın kurban ve zorba öğrencilerin yarısına yakını sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından **kabul gördüklerini** ve **yardımlaşma-paylaşım** içinde olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin, **arkadaşlarıyla karşılıklı tutum ve davranışlarına** yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak için sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; zorbalık olaylarına karışmayanların, arkadaşlarının kendilerini öğretmene **şikâyet** etmediklerini, kendileri ile **alay** etmediklerini ve arkadaşları ile hiç **kavga** etmediklerini ve arkadaşlarının tamamının kendilerine **dostça** davrandıklarını ifade etmişlerdir. Kurban öğrencilerden çoğu arkadaşlarının kendilerini öğretmene **şikâyet** ettiklerini, kendileri ile **alay** ettiklerini, arkadaşları ile arkadaşlarının kendisine kötü davrandığında **kavga** ettiklerini ve sadece biri arkadaşlarının tamamının kendisine **dostça** davrandığını belirtmişlerdir. Zorba statüsündeki tamamı arkadaşlarının kendilerini öğretmene **şikâyet** ettiklerini ve arkadaşları ile arkadaşlarının kendisine kötü davrandığında, oyuna almadıklarında ya da kızdığı zaman kavga ettiklerini, öğrencilerden çoğu arkadaşlarının kendileri ile **alay** ettiklerini ve bu gruptaki öğrencilerin üçte biri arkadaşlarının tamamının kendilerine **dostça** davrandıklarını söylemişlerdir.

Öğrenci-öğrenci etkileşimine yönelik olarak ise zorbalık ve sosyometrik statü ilişkisini araştıran çalışmalar incelendiğinde; zorbalığa maruz kalmanın zamanla çocukların yalnızlık düzeylerinde artış ve sosyal ilişkilerden kaçınmaya neden olduğu görülmüştür (Kochenderfer, Ladd ve Wardrop 2001). İlkokul öğrencileri arasında yapılan çalışmalarda; ders arasında yalnız olma ile zorbalığa maruz kalma arasında

olumlu ilişkiler bulmuştur. Buna göre ders arasında yalnız olduklarını belirten öğrenciler genellikle zorbalığa kurbançocuklardır. Akranları tarafından olumsuz davranışlara kurbançocukların sınıf arkadaşlarına karşı güvenlerinin zedelendiğini belirtilmiştir. Zorbalığa kurbançocukların “diğer çocukların onunla oynamamalarını söyleme” gibi çocuğun sosyal ilişkilerine zarar verdiği belirtilmiştir (Whitney ve Smith 1993; Ladd ve ark. 1997). Zorbalığa hedef olan çocuklar, genellikle az sayıda arkadaşına sahip olmaları diğer çocuklara göre arkadaşlarının olmaması yalnız olmalarına neden olarak zorbalığa hedef olma risklerini arttırabilmektedir. (Cowie 2000; Dölek 2002; Schwartz ve diğerleri 1999). Yıldırım (2001) ise buna karşın akran zorbalığına hedef olan çocukların, zorba ve zorba/kurban çocuklara göre arkadaşları tarafından akran grubu içinde en çok hoşlanılan çocuklar arasında yer aldıkları belirtilmiştir.

Akran zorbalığı gösteren çocuklar, diğer çocuklara göre daha fazla reddedilmekte ya da düşük oranda kabul görmektedirler (Schwartz 2000). Zorba çocukların akran grubu tarafından genellikle reddedildikleri yönünde araştırma bulguları dışında Cairns ve Arkadaşları (1988) bazı zorba çocukların, diğer saldırgan çocuklar tarafından arkadaş olarak tercih edildikleri ve kendi gruplarında popüler olduklarını belirtmiştir. Yıldırım (2001), akran zorbalığına kurbançocukların zorbalığa karışmayan çocuklardan daha az sevilmediklerini; buna karşılık, zorba/kurbanlar zorba çocuklar kurbanlardan ve karışmayanlardan daha az sevidiklerini bulmuştur. Araştırma sonuçları, zorbaların genel olarak; fiziksel olarak güçlü, yüksek enerjiye sahip ve kendine güven düzeylerinin yüksek olduğunu göstermektedir. Bu tür çocuklar, saldırganca davranışlar sergilemekten ve çatışmalara girmekten hoşlanmakta ve saldırganca davranışlarının akranlarınca izleniyor olmasından da gurur duymaktadırlar. Zorba çocuklar, akranlarınca tümüyle dışlanmamakla birlikte genellikle onlardan kopuk bir biçimde kendi ikili-üçlü küçük gruplarını oluşturmaktadırlar (Besag, 1995; 15, Olweus, 1995; Akt: Koç, 2006). Akran zorbalığına karışmayan grupta yer alan çocuklar diğer gruplara göre daha fazla oranda popüler ve ortalama statüde yer aldıkları bulunmuştur (Pekel, 2004).

Araştırmada, zorbalık olaylarına karışmayan öğrencilerin hem kurban hem de zorba statüdeki öğrencilere göre arkadaşları ile etkileşimlerinde olumlu ilişkiler içinde olma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Öğrencilere **arkadaşlarıyla karşılıklı tutum ve davranışlarına** yönelik sorulan “Arkadaşlarınla kavga eder misin? Neden?” sorusuna verilen yanıtlarda öğrenciler genel olarak; arkadaşları ile arkadaşlarının kendisine kötü davrandığında, oyuna almadıklarında ya da kızdığı zaman kavga ettiklerini belirtmişlerdir. Rigby ve Slee (1993) akran zorbalığının nedeni olarak, önceden çocuklarla tartışarak belirlenmiş, yedi olası nedeni gözden geçirmiştir. Çocukların en sıklıkla verdikleri cevap;”beni kızdırdığı için” olarak belirlenirken, bu cevabı “öç almak için” takip etmiştir. Daha sonra ise sırasıyla,”eğlence için”, “diğerleri de yaptığı için”, “çok pısrık oldukları için”, “nasıl sert biri olduğunu göstermek için”, “ondan parasını ve eşyasını almak için” cevapları verilmiştir. Erkekler, kızlara göre daha fazla oranda “eğlence için” cevabını verirken, kızlar ise daha fazla oranda “diğerleri yaptığı için” cevaplarını vermişlerdir. Ayrıca yaşla birlikte “beni kızdırdığı için” ve “öç almak için” cevaplarıyla akran zorbalığı göstermeyi haklı çıkarma eğilimi artmaktadır.

Öğrencilerin, **sınıf içi ortamının algılanmasını** ortaya çıkarmak için sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; karışmayan ve zorba statüde yer alan öğrencilerin tamamının sınıflarında **mutlu** olduklarını belirtirken kurban statüde yer alan öğrencilerin %60’ı sınıflarında **mutlu** olduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin **sınıf ortamına yönelik beklentilerine** ait görüşlerini ortaya çıkarmak için sorulan sorulara vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde; karışmayan öğrencilerden farklı olarak kurban (%33) ve zorba (%20) statüde yer alan öğrenciler sınıflarında öğretmen ve arkadaşlarının kendilerini sevmelerini ve iyi davranmalarını istediklerini belirtmişlerdir. Sınıf ortamının algılanmasına yönelik olarak zorba davranışlara kurban öğrencilerin, karışmayan ve zorba öğrencilere göre daha olumsuz algılama eğiliminde görülmektedir.

Zorbalık, sınıfın ve okulun genel atmosferi üzerinde de olumsuz bir etkiye sahiptir; bu da okulda ve sınıfta güvensizliğin ve mutsuzluğun artmasına neden olur ve kurban öğrencilerde okuldan ve evden kaçma gibi davranış bozuklukları görülebilir (European Community, 2001). Arizona Parent’ın (2004) bulgularına göre de, okulda zorbalık, kurbanları kendilerini okul ve sınıf ortamında güvende hissetmemelerine neden olur. Bu da kurbanların güdülenme ve akademik başarılarını olumsuz etkiler. Kurbanların kaygı düzeyleri sürekli maruz kaldıkları zorbalıklardan dolayı yüksektir ve sınıfta olup bitenlerle ilgilenmedikleri gibi, derse katılım konusunda da güçlük yaşarlar.

Zorba öğrencilerle ilgili olarak da zorba öğrencilerin, öğretmenlere ve okul çalışmalarına karşı tutumları diğer öğrencilere göre daha az olumludur (Besag, 1995).

Öğrencilerin, **kendilerini algılamalarına** yönelik olarak verdikleri cevaplarda zorbalık olaylarına karışmayan öğrenciler, genellikle olumlu özellikleri daha fazla işaretlemiştir. Buna karşılık kurban öğrenciler ve zorba öğrenciler ise bu olumlu özellikleri işaretleyen öğrencilerin sayıları daha azdır.

Öğrencilerin, zorba davranışlara kurban ve zorba davranışları gösteren öğrencilerin kendilerini olumsuz algılamalarına ilişkin olarak; Andreou (2000)'da hem kurban hem de zorba statüsünde olan çocukların kendileri hakkındaki düşüncelerinin olumsuz olduğunu bulmuştur. Kurbanların; zorbalığa maruz kalmayan akranlarına göre daha güvensiz duruma gelebildiklerini, daha az arkadaşına sahip olduklarını ve kendilerini mutsuz hissetme duygusunu sıklıkla yaşadıklarını göstermektedir. Kurbanlar, kendilerini diğer öğrencilere yakın bulmadıkları gibi, onlarla birlikte etkinliklere ve arkadaş gruplarına katılmayı zor bulabilirler. Düşük benlik saygısı ve imajından dolayı sıkıntı yaşayabilirler. Kendilerini yetersiz ve başarısız olarak değerlendirebilir; hatta aptal ve çekici olmayan bir birey olarak görebilirler (European Community, 2001). Ayrıca zorba davranışlara kurban çocukların yaşadıkları olumsuz deneyimler benlik kavramını olumsuz yönde etkilemektedir (Austin ve Joseph, 1996; Andreau, 2000; Marsh ve ark., 2001; Akt: Gültekin, 2003). Bunun yanı sıra rahatsız edici ve zorbaca davranışların, kurban öğrenciler üzerinde önemli düzeyde olumsuz etkileri söz konudur. Kurbanlar, maruz kaldıkları zorbaca davranışlar nedeniyle özgüvenlerini ve özsaygılarını yitirmeleri söz konusudur (Arizona Parent, 2004).

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Bu araştırmada, ilköğretim sınıflarda görülen zorbalık olayları sınıf atmosferini oluşturan değişkenler açısından incelenmiştir. Bu amaçla ilköğretim öğrencileri arasında görülen zorbalık türleri ve yaygınlığını ortaya çıkarılmış ve sınıflarda zorbalığa karışmayan, zorbalığa kurban ve zorbalık yapan öğrencileri sınıf atmosferi değişkenleri açısından incelenmiş, öğrencilerin sınıf atmosferi algılarına yönelik düşünceleri belirlenmiştir. Bu araştırmanın sonuçları şu şekilde özetlenebilir:

1. Öğrenciler arasında görülen zorbalık türleri, yaygınlığı ve cinsiyet açısından karşılaştırıldığında;

Öğrencilerin maruz kaldığı bedensel zorbalık sınıflandırmasına giren davranışlar içerisinde en yaygın görülen zorba davranışlar “itme” ve “saçım- kulağım çekildi” iken; sözel zorbalık davranışların uygulama yaygınlığına bakıldığında, “ad takma”, “alay etme”; duygusal zorbalık kapsamında ise “arkadaş ve oyun gruplarına alınmama” ve cinsel zorbalık sınıflamasında ise “cinsellikle ilgili sözler duyma” olduğu tespit edilmiştir.

Zorbalığa maruz kalma türlerinin yaygınlığı ve sıklığı cinsiyet açısından karşılaştırıldığında “itme”, “tekme”, “tokat-yumruk”, “bedene yönelik kaba şakalar”, “alay etme”, “laf atma”, “hakaret-küfür”, “tehdit”, “hakkında dedikodu yayılması”, “eşyalarına veya elbisesine zarar verilme”, “cinsel içerikli sözler duyma”, “cinsel içerikli davranışlara maruz kalma” davranışlarına erkeklerin kızlardan anlamlı oranda daha fazla maruz kaldıkları ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin uyguladığı bedensel zorbalık sınıflandırmasına giren davranışlar içerisinde, “itme”, “saç- kulak çekme” ve “tekme atma”; sözel zorbalık davranışların uygulama yaygınlığına bakıldığında, “ad takma” ve “alay etme”; duygusal zorbalıkta,

“gruptan dışlama”, “ayırma uğratma”; cinsel zorbalıkta ise “cinsellikle ilgili sözler söyledikleri” ve “cinsel içerikli davranışlarda bulunma” olduğu tespit edilmiştir.

Zorba davranışları yapma türlerinin yaygınlığı ve sıklığı cinsiyet açısından karşılaştırıldığında “itme”, “tekme”, “tokat-yumruk”, “saç-kulak çekme”, “bedene yönelik kaba şakalar”, “sevmediği isimle çağırma”, “alay etme”, “laf atma”, “hakaret-küfür”, “tehdit”, “hakkında dedikodu yayma”, “gruplara ve oyunlara almama”, “ayırma uğratma”, “eşyalarına veya elbisesine zarar verme”, “istemediği bir şeyi yapmaya zorlama” ve “cinsel içerikli davranışlarda bulunma” davranışlarını erkeklerin kızlara göre anlamlı oranda daha uyguladıkları ortaya çıkmıştır.

2. İlköğretim sınıflarında zorbalığa karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrenciler sınıf değişkenler açısından incelendiğinde;

İlköğretim sınıflarında zorbalığa karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrenciler **cinsiyet** açısından anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Karışmayan statüde yer alan kız öğrencilerin erkek öğrencilerden fazla olduğu ayrıca kurban ve zorba statüde yer alan çocuklarda da erkeklerin kızlardan fazla olduğu bulunmuştur.

İlköğretim sınıflarında zorbalığa karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrenciler **akademik başarı** açısından anlamlı fark elde edilmiştir. Karışmayan statüde yer alan öğrencilerin kurban ve zorba statüde yer alan öğrencilere göre daha yüksek bir akademik başarıya sahip oldukları görülmüştür.

İlköğretim sınıflarında zorbalığa karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrencilerin **sosyo ekonomik düzeyine** bakıldığında zorbalığa karışmayan, zorbalığa kurban ve zorba statüde yer alan öğrenciler arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür.

3. İlköğretim sınıflarında zorbalığa karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrencilerin **sınıf atmosferi algıları** açısından incelendiğinde karışmayan statüde yer alan öğrencilerin kurban ve zorba statüde yer alan öğrencilere göre daha olumlu sınıf atmosferi algılarına sahip oldukları görülmüştür.

4. İlköğretim sınıflarında zorbalığa karışmayan, kurban ve zorbalık yapan öğrencilerin **sınıf atmosferine yönelik düşünceleri:**

4.1.Öğrencilerin, öğretmen-öğrenci etkileşimine ait görüşleri incelendiğinde; karışmayan statüde yer alan öğrenciler, kurban ve zorba öğrencilere göre öğretmenlerini daha fazla **rahatlatıcı, paylaşımcı ve destekleyici** olarak algılama ve öğretmenleri ile daha olumlu ilişkiler kurma eğiliminde olduğu görülmüştür..

4.2. Öğrencilerin, öğrenci-öğrenci etkileşimine ait görüşleri incelendiğinde; zorbalığa karışmayan öğrencilerin sınıf arkadaşlarının tamamı tarafından sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerinde **kabul gördüklerini**, arkadaşlarının tamamı ile **yardımlaşma ve paylaşım** içinde olmalarına karşın kurban ve zorba statüde yer alan öğrencilerin bir kısmı ile **yardımlaşma ve paylaşım** içinde oldukları ve karışmayan statüde yer alan öğrencilerin kurban ve zorba statüde yer alan öğrencilere göre **arkadaşlık ilişkisi ve arkadaşlarıyla karşılıklı tutum ve davranışlarının** daha olumlu olduğu görülmektedir.

4.3.Öğrencilerin, **sınıf içi ortamı algılamasına** ait görüşleri incelendiğinde; karışmayan ve zorba statüdeki öğrenciler zorbalığa kurbanöğrencilere göre sınıflarında daha **mutlu** olduklarını ifade ettikleri görülmüştür.

6.2. Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara dayanarak, uygulamalara ve gelecekte yapılacak araştırmalara yönelik öneriler verilmiştir.

6.2.1. Uygulamalara İlişkin Öneriler

1. İlköğretim sınıflarında öğrenciler arasında görülen zorba davranışların çok yaygın bir şekilde yaşandığı görülmektedir. İlköğretim sınıflarında meydana gelen zorbalığın engellenmesine yönelik çalışmalar yapılarak zorbalık olaylarının azaltılması gerekmektedir. Bunun içinde öğretmenlerin sınıflarında meydana gelen zorbalık olaylarını önlenmesi için, stratejiler geliştirerek

uygulaması ve bu olaylara karışan öğrencileri belirleyerek gereken önlemleri alması sınıflarda yaşanan zorbalığı azaltılabilir.

2. İlköğretim sınıflarında zorba, kurban ve bu olaylardan etkilenen tüm öğrenciler için gerektiğinde bireysel ya da grupla psikolojik danışma hizmeti sunulabilir. Öğrencilere sınıf öğretmenleri ve psikolojik danışmanlar tarafından zorbaca davranışların yerine daha uygun davranışları yerleştirecek becerilerin geliştirilmesi ve atılgan davranışların yerleştirilmesine yönelik etkinlikler yapılabilir.
3. Öğrencilerin sorunları ile yakından ilgilenilerek, onların enerjilerini iyi yönlere yönlendirilerek etkinlikler düzenlenebilir ve okuldaki yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapılarak çocukların okulda daha verimli ve hoş vakit geçirmeleri sağlanabilir.
4. Öğretmenler, sınıflarında olumlu sınıf atmosferi sağlamak için öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci etkileşimini artıracak etkinliklere yer verebilirler.

6.2.2. Gelecekteki Araştırmalara İlişkin Öneriler

1. Zorbalıkla ilgili ülkemizde yapılan diğer çalışmalar gibi bu çalışma da kent örneklemini üzerinde yapılmıştır. Bölgesel farklılıkların çocukların davranışları etkileme olasılığı dikkate alındığında farklı örneklem grubu üzerinde bulguların yinelenmesi ve bununla birlikte; daha geniş bir örneklem üzerinde çalışılması, aile, öğretmen, yönetici ve sınıf etkenlerinin birlikte ele alınması, gözlem ve görüşme gibi nitel araştırma yöntemleri kullanılarak derinlemesine bilgi elde edilmesini sağlayabilir.
2. Bu çalışmaya zorba/kurbançocuklar dâhil edilmemiştir. Bu gruptaki çocuklar da örneklem grubuna dâhil edilerek çalışma yenilenirse, zorba/kurban çocuklarında özellikleri hakkında bilgiler elde edilebilir.
3. Zorba, kurban ve zorba/kurban, karışmayan öğrencilerin; akranlarıyla ilgili becerilerini, akademik becerilerini, kendini kontrol etme becerilerini, uyum becerilerini, atılganlık becerilerini, problem çözme becerilerini inceleyen ve bu

gruolarda yer alan öğrencilerin davranışlarını ve özelliklerini değerdendirme, anne-baba tutumu, akran ilişkileri, öğretmenlerinin tutumu gibi öğrenciler arası zorbalık üzerinde etkili olabilecek değişkenlerle araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, K.Ü. (1998), *Etkili Öğrenme Ve Öğretme*, 2. Baskı, İzmir: Kanyılmaz Matbaası,
- Alikasifoğlu M, Erginöz E, Ercan O. (2007), “Çocukluk Çağında Kabadayılık/ Zorbalık Davranışları: Hekimler Açısından Anlamı”, *Türk Pediatri Arşivi*, 42, 19-25
- Ahmed, E, Braithwaite, V. (2004), “Bullying And Victimization: Cause For Concern For Both Families And Schools”, *Social Psychology Of Education*, 7, 35-54.
- Andreou, E. (2000), “Bully/Victim Problems And Their Association With Psychological Constructs In 8 To 12 Year-Old Greek School Children”, *Aggressive Behavior*. 26(1):49-56.
- Andreou, E. (2001), “Bully/Victim Problems And Their Association With Coping Behaviour In Conflictual Peer Interactions Among School-Age Children.” *Educational Psychology*. 21, 59-66
- Arizona Parent And Educational Resource Center Funded By The U.S. Department Of Education (2004), “Bullying And Teasing: Dealing With Abusive Behavior”, A Workshop For Parents And Educators, www.Aperc.Asu.Edu. Tarih: 17.05.2007
- Aydın, Ayhan (1998), *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Baldry AC, Farrington DP. (1999), “Types Of Bullying Among Italian School Children”, *Journal Adolescence*. 22, 423-426.
- Bacanlı, H. (1997), *Sosyal İlişkilerde Benlik: ‘Kendini Ayarlamının Psikolojisi’*, İstanbul: Milli Eğitim Basım Evi.

- Başar, H. (2001), *Sınıf Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Batsche, G.M. Ve Knoff, H.M. (1994), “*Bullies And Their Victims: Understanding A Pervasive Problem In The Schools*”, *School Psychology Review*. 23(2), 165-174.
- Besag, V. E. (1989). *Bullit And Victims In Schools*. Milton Keynes: Open University Press.
- Besag, V. (1995), *Bullies And Victims In Schools*, Philadelphia: Open University Press.
- Borg, M. G. (1998). “The emotional reactions of school bullies and their victims.” *Educational Psychology*, 18, 433-444
- Boucher, K. (2001). “The Relationship Between Past Peer Victimization Adolescent Anger.” www.southernct.edu/departments/graduatestudies/cs/rescfell/boucher_k
Tarih: 12.06.2006
- Boulton MJ, And Underwood, K. (1992), “Bully/Victim Problems Among Middle School Children”, *British Journal Of Educational Psychology*. 62, 73-87.
- Boulton MJ, And Smith P.K. (1994), “Bully/Victim Problems In Middle School Children: Stability, Self-Perceived Competence, Peer Perceptions And Peer Acceptance.” *British Journal Of Educational Psychology*. 12, 315–329.
- Boulton MJ, (1997), “Teachers'views On Bullying: Definitions, Attitudes And Ability To Cope”, *British Journal Of Educational Psychology*. 67, 223-233
- Bridge B. (2003), *Zorbalık: Bilinmeyen Çeşitleri Ve Çözümleri*, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Bush, E. S, Ve G. W, Ladd (2001), “Peer Rejection As An Antecedent Of Young Children’s School Adjusment: An Examination Of Mediating Processes.” *Development Psychology*. 37: 550-560.

- Celep, C. (1997), “Öğretmenlik Yeterlilik Duygusu”, *Yaşadıkça Eğitim Dergisi*, Ocak/Şubat, İstanbul, 1997.
- Celep, C. (2002), “Orta Öğretim Öğrencilerinin Psikolojik Ve Akademik Gereksinimleri Karşılama İle Sınıf İçi Öğrenci Dönütleri”, *Eğitim Araştırmaları*, Sayı.9, Ankara, 2002.
- Craig, W. M, Pepler, D, Atlas, R. (2000), “Observations Of Bullying In The Playground And İn The Classroom”, *School Psychology International*, 21, 22-36.
- Craig, W. M, Pepler, D. J. (2003), “Identifying And Targeting Risk For Involvement In Bullying And Victimization”, *The Canadian Journal Of Psychiatry*, 48, 577-582.
- Çınkır, Ş. (2004), “Okulda Etkili Öğretmen-Öğrenci İlişkisinin Yönetimi”, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/161/cinkir.htm>, Tarih: 06.00.2007.
- Dennis, M. J. B, Satcher, J. (1999), “Name Calling And The Peer Beliefs Of Elementary School Children”, 3(2), 76-80.
- Deveci, S. E, Açıık, Y. (2002), “İlköğretim Öğrencilerinin Fiziksel Şiddete Maruziyetleri Ve Yaklaşımları”, Retrieved From [Http://Www.Dicle.Edu.Tr](http://Www.Dicle.Edu.Tr), Tarih: 2.10.2004.
- Dölek, N. (2002), “Öğrencilerde Zorbaca Davranışların Araştırılması Ve Önleyici Bir Program Modeli.”, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Eslea, M. Ve Smith, P. K. (1994), “Anti-Bullying Work In Primary Schoools”, *Poster Presented The Annual Conference Of The Developmental Section Of The British Psychological Society*, www.Eric.Ed.Gov. Tarih: 12.11.2005.
- Eslea M, Menesini E, Morita Y. (2004), “Friendship And Loneliness Among Bullies And Victims: Data From Seven Countries”, *Aggr Behav.* 71-83. 25.

- Ergün M, A. Yüksel (2006), “Sınıfta İstenmeyen Öğrenci Davranışları Ve Çözüm Yolları”, www.Egitim.Aku.Edu.Tr/Davranis.Doc, Tarih: 5.08.2006.
- European Community European Social Fund. (2001), “Bullying: A Reader For The Diploma For Connexions Personal Advisers”, www.Connexions.Gov.Uk, 1-77 Tarih: 12.05.2007.
- Fraser, B. J, Fisher, D. L, (1986), “Using Short Form Of Classroom Climate Instrument To Assess and Improve Classroom Psychological Environment.”, *Journal Of Research In Science Teaching*. 41, 438-446.
- Forero R, Mclellan L, Rissel C. (1999), “Bullying Behavior And Psychosocial Health Among School Students In New South Wales”, Australia: Cross Sectional Survey. *British Medical Journal*. 22, 423-6.
- Fumiss, C. (2000), “Bullying In Schools: It's Not A Crime-Is It?” *Educational And The Law*, 12 (1), 9-29.
- Galanaki, Evangelia P, Kalantzi, Azizi A. (1999), “Loneliness And Social Dissatisfaction: Its Relations With Childrens Self-Efficacy For Peer Interaction”, *Child Study Journal*. 29, 1-22.
- Glover, D, Gough, G, Johnson Ve M.Cartwright, N. (2000), “Bullying In 25 Secondary Schools: Incidence, Impact And Intervention.” *Educational Research*, 42, 141-156.
- Gofin R, Palti H, Gordon L. (2002), “Bullying In Jerusalem Schools: Victims And Perpetrators”, *Public Health*. 116, 173-178.
- Gültekin, Z, (2003), “Akran Zorbalığını Belirleme Ölçeği Geliştirme Çalışması” *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

- Gümüş, A, Tüm kaya, S, Dönmezer, T. (2004), *Sıkıştırılmış Okullar. Adana’da İlköğretim Okulları, Öğretmenleri Ve Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: Eğitim-Sen Yay.
- Hawkins, D. L, Pepler, D. J, Craig, W. M. (2001), “Naturalistic Observations Of Peer Interventions In Bullying.” *Social Development*. 10, 512-27
- Hatch, A. J. (1987), “Peer Interaction And Development Of The Social Competence”, *Child Study Journal*. 17, 169-183.
- Hoover, J. H, Oliver, R. Ve Hazler, R. J. (1992), “Bullying: Perceptions Of Adolescent Victims In The Midwestern USA”, *School Psychology International*. 13, 5-16.
- Hazler, R.J, Hoover, J.H. Ve Oliver, R. (1992), *What Kids Say About Bullying*, The Executive Education. 14 (11), 20-22.
- Hoover, J. H, Oliver, R. & Thomson, K.A. (1993), “Perceived Victimization By School Bullies: New Research And Future Direction”, *Journal Of Humanistic Education And Development*, 58, 16-20.
- Houndoumadi, A.; Pateraki, L. (2001), “Bullying And Bullies In Greek Elementary Schools: Pupils' Attitudes And Teachers/Parents Awareness.” *Educational Review*, 53, 19-26.
- Joan M. Bartha, Sarah T. Dunlapb, Heather Daneb, John E. Lochmanb, Karen C. Wellsc, (2004), “Classroom Environment Influences On Aggression, Peer Relations, And Academic Focus”. *Journal Of School Psychology*. 42, 115- 133.
- Johnson, R. T, & Johnson, D. W. (1985), “Student-Student Interaction: Ignored But Powerful”, *Journal Of Teacher Education*. 36, 106-122
- Johnson, R. T, & Johnson, D. W. (1999), “Making Cooperative Learning Work”, *Theory Into Practice*. 38, 67-73.

- Juvonen, J, N. Adrienne Ve S. Graham. (2000), "Peer Harassment, Psychological Adjusment, And School Functioning In Early Adolescence." *Journal Of Educational Psychology*. 76, 677-685.
- Karasar, N. (2004), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kepenekçi, Y. Ve Çınkır, Ş. (2001), Lise Düzeyinde Öğrenciler Arasında Kabagüç. *Yayınlanmamış Araştırma Raporu*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.
- Kepenekçi, Y. Ve Çınkır, Ş. (2003), "Öğrenciler Arası Zorbalık", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*. 34, 236-253.
- Kapıcı E.G, (2004), "İlköğretim Öğrencilerinin Zorbalığa Maruz Kalma Türünün Ve Sıklığının Depresyon, Kaygı Ve Benlik Saygısıyla İlişkisi", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37, 1-13
- Kalliotis, P. (2000), "Bullying As A Special Case Of Aggression-Procedures For Cross-Cultural Assessment", *School Psychology International*. 21, 47-64.
- Khatri, P., Kupersmidt, J. B., ve Patterson, C. (2003), "The Role of Mother Involvement and Father Involvement in Adolescent Bullying Behavior Flouri and Buchanan" *Journal Interpers Violence*, 18: 634-644
- King, A, (1990), "Enhancing Peer Interaction And Learning In The Classroom Through Reciprocal Questioning", *American Educational Research Journal*. 27, 896-907.
- Kochenderfer B. J. ve G. W. Ladd (1996), "Peer Victimization. Cause Or Consequence Of School Maladjusment?" *Child Development*. 67, 1305-1317.
- Kochenderfer B. J. ve G. W. Ladd (2001), "Identification of Aggressive and Asocial Victims and the Stability of Their Peer Victimization." *Merrill-Palmer Quarterly*, 49(4), 401-42

- Kochenderfer-Ladd, B. Ve K. Skinner (2002), "Children's Coping Strategies: Moderators Of The Effects Of Peer Victimization?", *Developmental Psychology*. 38, 267-78
- Koç, Z, (2006), "Lise Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması" *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ladd, G. W, B. J. Kochenderfer Ve C. C. Coleman. (1997), "Classroom Peer Acceptance, Friendship And Victimization: Distinct Relational Systems That Contribute Uniquely To Children's School Adjustment?" *Child Development*. 68, 1181-1197.
- Ladd, G. W, S.H. Birch Ve E. S. Buhs. (1999), "Children's Social And Scholastic Lives In Kindergarten: Related Spheres Of Influence?" *Child Development*. 70, 1373-1400.
- Ma, X., Stewin, L.L. ve Mah, D.L. (2001), "Bullying In School: Nature, Effects And Remedie." *Research Papers In Education*. 24, 247-270
- Mangır, M. ve Başar, F. (1993), "Fiziksel İstismara Uğramış 10 Yaş Grubu Alt-Sosyo-Ekonomik Düzey Çocuklarının Özsaygı Düzeylerini Etkileyen Bazı Faktörlerin İncelenmesi." Ankara Üniversitesi: Bilimsel Araştırma Ve İncelemeler.
- Mishna F, Scarcello S, Pepler D, Wiener J, (2005), "Teachers' Understanding Of Bullying." *Canadian Journal Of Education*, 28, 718-738.
- Mooij, T. (1998), "Pupil-Class Determinants Of Aggressive And Victim Behaviour In Pupils." *British Journal Of Educational Psychology*. 68, 373-385.
- Mooney, S. And Smith, P. K. (1995), "Bullying And Child Who Stammers. British Journal Of Special Education." *British Journal of Special Education*, 22, 24-27.

- Muscari, M. Sticks ve Stones (2002), "The NP's Role With Bullies And Victims", *Journal Pediatr Health Care*. 16, 22-8.
- Mynard H, Joseph S. (1997), "Bully/Victim Problems And Their Association With Eysenck's Personality Dimensions In 8 To 13 Years Old", *British Journal Education Psychology*. 85, 197-201.
- Olweus, D. (1978), *Aggression In The Schools: Bullies And Whipped Boys*, Washington, DC: Hemisphere Press (Wiley).
- Olweus, D. (1980), "Familial And Temperamental Determinants Of Aggressive Behavior In Adolescent Boys: A Casual Analysis", *Developmental Psychology*. 16: 644-660.
- Olweus, D. (1993), *Bullying At School: What We Know And What We Can Do*, Malden, MA Blacwell Publishers Ltd.
- Olweus D. (1994), Bullying At School. Basic Facts And Effects Of A School Based Intervention Program, *J Child Psychol Psychiatry*. 35, 1171- 90.
- Olweus, D. (1995), *Bullying At School*, Oxford: Blackwell.
- Pateraki, L. Ve Houndoumadi, A. (2001), "Bullying and Bullies in Greek Elementary Schools: Pupils' Attitudes and Teachers'/parents' Awareness" *Educational Review*. 53(8), 19-26.
- Pekel. N, (2004), "Akran Zorbalığı Grupları Arasında Sosyometrik Statü, Yalnızlık Ve Akademik Başarı Durumlarının İncelenmesi.", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Pekel N. Ve Uçanok Z. (2006), "Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık Ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüde Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri" *1. Şiddet Ve Okul: Okul Ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet Ve Alınabilecek Tedbirler Uluslar Arası Katılımlı Sempozyumu*.

- Peery, D.G.; Kusel, S.J. Ve Perry, L.C. (1988), Victims Of Peer Aggression, *Developmental Psychology*. 24, 807-814
- Pietzak, D, Petersen, G.J. Ve Speaker, U.M. (1998), "Perception Of School Violence By Elementary And Middle School Personel", *Professional School Counseling*. 1, 23-29
- Pişkin, M. (2002), "Okul Zorbalığı: Tanımı, Türleri, İlişkili Olduğu Faktörler Ve Alınabilecek Önlemler", *Kuram Ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. 2, 531-562.
- Pişkin, M. (2003), "Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Okul Zorbalığı", *Yedinci Ulusal Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Kongresinde Sunulan Bildiri*, Malatya: İnönü Üniversitesi.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005), "Zorba Ve Kurban Lise Öğrencilerinin Utangaçlık, İçedönüklük, Dışadönüklük Ve Özsaygı Değişkenleri Bakımından İncelenme-İncelenmesi", *Sekizinci Ulusal Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Kongresinde Sunulan Bildiri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü.
- Rigby K. Ve P. T. Slee, (1993), " Bullying Among Australian School Children: Reported Behaviour And Attitudes Toward Victims." *The Journal Of Social Psychology*. 135, 773-774.
- Rigby, K. (2004), "Consequences Of Bullying In Schools", *The Canadian Journal Of Psychiatry In Review*, 48, 583-590.
- Roland, E. And Munthe, E. (1997), "The 1996 Norwegian Program For Preventing And Managing Bullying In Schools", *Irish Journal Of Psychology*, 18, 233-247.
- Schafer, M, Werner, N. E, Crick, N. R. (2002), "A Comparison Of Two Approaches To The Study Of Negative Peer Treatment: General Victimization And

- Bully/Victim Problems Among German Schoolchildren”, *British Journal Of Developmental Psychology*, 20, 281–306.
- Schwartz, D. (2000), “Subtypes Of Victims And Aggressors In Children’s Peer Groups.” *Journal Of Abnormal Child Development*. 68, 665-675.
- Schwartz, D, L. Chang Ve J. M. Farver. (2001), “Correlates Of Victimization In Chinese Children’s Peer Groups”, *Developmental Psychology*, 37, 520–532 .
- Schwartz, D, L. Chang Ve J. M. Farver Ve Y. Lee-Shin. (2002), “Victimization In South Korean Children’s Peer Groups.”, *Journal Of Abnormal Child Psychology*, 30, 113-125
- Simanton, E, Burthwick, P., Hoover, J.(2000), “Small-Town Bullying And Student-On-Student Aggression: An Initial Investigation Of Risk.”, *Journal Of At-Risk Issues*, 6, 4-10.
- Slee, P.T. (1994), “Situational And Interpersonal Correlates Of Anxiety Associated With Peer Victimization”, *Child Psychiatry And Human Development*. 23, 273-282.
- Smith PK, Madsen KC, Moody JC. (1999), “What Causes The Age Decline In Reports Of Being Bullied At School?”, Towards A Developmental Analyses Of Risk Of Being Bullied, *Education Research*. 73, 1119-1133.
- Smith, P. K. Ve S. Shu, (2000), “What Good Schools Can Do About Bullying: Findings From A Survey In English Schools After A Decade Of Research And Action.”, *Childhood*. 26,1-9.
- Somersalo, H., T. Solantaus And F. Almqvist. (2002), “Classroom Climate And The Mental Health Of Primary School Children.”, *Nordic Journal Of Psychiatry*, 56(4), 285-291.

- Sönmez, Veysel. (2003), “Dizgeli Eğitimle Sınıf Ortamında Doğrudan Demokrasi”, *Eğitim Araştırmaları*, 11, 64-72.
- Stockdale, M.S., Hangaduambo, S., Duys, D., Larson, K., ve Sarvela, P.D. (2002). “Rural Elementary Students’, Parents’, And Teachers’ Perceptions Of Bullying.”, *American Journal of Health Behavior*, 26(4), 266-277.
- Sweeting, H.; W, Patrick (2001), “Being Different: Correlates Of The Experience Of Teasing And Bullying At Age 11.” *Research Papers In Education: Policy & Practice*, 16, 225-246.
- Şeker. A, (2000), “Sınıf Öğretmenlerinin İletişim Becerileri İle Sınıf Atmosferi Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Tekin M (2006), “Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretim Okullarında Öğrenim Gören Öğrencilerin Zorbalığa Maruz Kalmaları İle İlgili Tutum Ve Görüşleri”, İstanbul: 1. *Şiddet Ve Okul: Okul Ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet Ve Alınabilecek Tedbirler Uluslar Arası Katılımlı Sempozyumu*
- Terry A. (1998), “Teachers As Target Of Bullying By Their Pupils: A Study To Investigate Incidence”, *British Education Psychology*, 24, 807-824.
- Whitney, I, & Smith, P.K. (1993), “A Survey Of The Nature And Extent Of Bullying In Juinor/Middle And Secondary Schools”, *Educational Research*. 21, 367-385.
- Wolke D, Woods S, Stanford K. (2001), “Bullying And Victimization Of Primary School Children In England And Germany: Prevalence And School Factors”, *British Journal Psychology*, 92, 673-696.
- Woodsa, S, Wolke D. (2004), “Direct And Relational Bullying Among Primary School Children And Academic Achievement.” *Journal of School Psychology*, 42, 135–155.

- Yavuzer, H. (1981), *Psiko-Sosyal Açıdan Çocuk Suçluluğu*, İstanbul: İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Yeşilyaprak, B.(2002), *Eğitimde Rehberlik Hizmetleri*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yiğit, B, (2004), *Sınıfta Disiplin Ve Öğrenci Davranışının Yönetimi*, (Editörler:Şişman, M. Ve Turan, S.), Sınıf Yönetimi. S. 155-179. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2001), The Relationships Of Bullying, Family Environment And Popularity, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldırım, A, Şimşek, H, (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Yılmaz, A. (2002), *Sınıf İçi Öğrenci-Öğrenci Etkileşiminin Öğrenme Ve Sosyal Gelişim Üzerindeki Etkileri*, Kuramdan Uygulamaya, Pegem Yayınları.
- Yoneyama, S. Rigby, K. (2006), “Bully/Victim Students and Classroom Climate.” Article, News, Research, Information.”, *Industry and Business News*, http://goliath.ecnext.com/coms2/gi_0199-5892924.html, Tarih: 11.08.2005.
- Yurtal F. Ve Cenkseven F, (2005), “İlköğretim Okullarında Zorbalığın İncelenmesi” İstanbul: 1. *Şiddet Ve Okul: Okul Ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet Ve Alınabilecek Tedbirler Uluslararası Katılımlı Sempozyumu*.

EK-1

ZORBA DAVRANIŞLAR ANKETİ

Sevgili öğrenciler,

Bu anketin amacı ilköğretim öğrencileri arasında var olduğu düşünülen zorbalık durumunu ortaya çıkarmaktır. Ankete verdiğiniz cevaplardan, sorunun çözümüne katkıda bulunacak çözüm önerilerini üretilmesinde yararlanılacaktır.

Bu amaçla aşağıda çeşitli sorular verilmiştir. Sizden istenen, bu soruları size uygun gelen seçeneğin başındaki kutucuğa X işareti koyarak cevaplamanızdır. Vereceğiniz cevaplar sadece bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Sorulara içtenlikle cevap vereceğinize inanıyorum.

Yardımlarınız için teşekkür ederim.

Adınız Soyadınız:

2006- 2007 eğitim-öğretim yılında başka bir arkadaşınız yada arkadaşlarınız tarafından aşağıdaki zorbalık türlerinden hangisine ve ne sıklıkla uğradığınızı belirtiniz (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

ZORBALIK TÜRLERİ		SIKLIK DERECESİ		
		Her gün	Her hafta	Her ay
BEDENSEL	1- İtildim.			
	2- Tekmelendim.			
	3- Tokat- yumruk yedim.			
	4- Silah- bıçak vb. ile saldırıya uğradım.			
	5- Saçım- kulağım çekildi.			
	6- Bedenime yönelik kaba şakalara uğradım.			
	7- Başka (yazınız)			
SÖZEL	1- Sevmediğim isimlerle çağrıldım.			
	2- Benimle alay edildi.			
	3- Bana laf atıldı.			
	4-Bana hakaret- küfür edildi.			
	5- Tehdit edildim.			
	6- Hakkımda dedikodu yayma			
	7- Başka (yazınız)			
DUYGUSAL	1- Arkadaş gruplarına veya oyunlara alınmadım.			
	2- Küçük düşürüldüm.			
	3- Herhangi bir ayrıma uğradım.			
	4- Eşyalarım veya elbiseye zarar verildi.			
	5-İstemediğim bir şeyi yapmaya zorlandım.			
	6- Başka (yazınız)			
CİNSEL	1- Hoşuma gitmeyen cinsellik içeren sözler duydum.			
	2- Hoşuma gitmeyen cinsel içerikli davranışlara maruz kaldım.			
	3- Başka (yazınız)			

2006- 2007 eğitim-öğretim yılında başka bir arkadaşınıza yada arkadaşlarınıza aşağıdaki zorbalık türlerinden hangisini ve ne sıklıkla uyguladığınızı belirtiniz (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz).

ZORBALIK TÜRLERİ		SIKLIK DERECEŚİ		
		Her gün	Her hafta	Her ay
BEDENSEL	1- Arkadaşımı ittim.			
	2- Arkadaşımı tekmeledim.			
	3- Arkadaşıma tokat- yumruk attım.			
	4- Arkadaşıma silah- bıçak vb. ile saldırdım.			
	5- Arkadaşımın saçını- kulağını çektim.			
	6- Arkadaşımın bedenime yönelik kaba şakalar yaptım.			
	7- Başka (yazınız)			
SÖZEL	1- Arkadaşıma sevmediği isimlerle hitap ettim.			
	2- Arkadaşımla alay ettim.			
	3- Arkadaşıma laf attım.			
	4- Arkadaşıma hakaret- küfür ettim.			
	5- Arkadaşımı tehdit ettim.			
	6- Arkadaşım hakkında dedikodu yaptım.			
	7- Başka (yazınız)			
DUYGUSAL	1- Arkadaşımı oyunlara almadım.			
	2- Arkadaşımı aşağıladım.			
	3-Arkadaşlarım arasında ayrımcılık yaptım.			
	4- Arkadaşımın eşyalarına veya elbisesine zarar verdim.			
	5- Arkadaşımı istemediği bir şeyi yapmaya zorladım.			
	6- Başka (yazınız)			
CİNSEL	1- Hoşa gitmeyen cinsellik içeren sözler söyledim.			
	2- Hoşa gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulundum.			
	3- Başka (yazınız)			

EK-2

SINIF ATMOSFERİ ÖLÇEĞİ

ADI SOYADI :

SINIFI :

Sevgili öğrenciler, aşağıdaki soruları dikkatli bir şekilde okuyun. Yandaki şekillerden hangisi sizin duygularınızı ifade ediyorsa onu seçerek işaretleyin. Soruların doğru veya yanlış cevabı yoktur. Katkılarınız için teşekkür ediyorum.

1- Hangisi sizin öğretmeninizin yüzü?			
2- Öğretmeninizi gördüğünüzde sizin yüzünüz hangisi olur?			
3- Öğretmeniniz size yardım ederken yüzü hangisi olur?			
4- Sınıftaki bütün arkadaşlarınızı düşünerek çoğunun yüzü hangisi-ne benzer?			
5- Öğretmeninize bir soru sorarken veya bir şey danışırken sizin yüzünüz nasıldır?			
6- Hangisi sınıfta iken senin yüzün?			
7- Sınıf içinde diğer arkadaşlarınızla birlikte grup çalışması yaparken yüzünüz nasıldır?			
8- Sabah ilk derse giriş saati yaklaştığında yüzünüz nasıl olur?			
9- Öğretmeninizin ders anlatma, işleme yöntemi sizde hangi yüzü oluşturur?			
10- Öğretmeniniz ve arkadaşlarınızla çalışmalarınızda yüzünüz hangisidir?			
11- Son ders zili çaldığı zaman yüzünüz nasıldır?			
12- Öğretmeniniz ödev verdiğinde yüzünüz hangisi olur?			
13- Sınıf içinde söz aldığınız zaman sizin yüzünüz hangisi olur?			

EK-3

KİMDİR BU?

Aşağıda sınıf arkadaşlarınızı tanımak amacıyla hazırlanan sorular bulunmaktadır. Bu soruları dikkatlice okuyunuz. Her soru sınıf arkadaşlarınızdan kimi yada kimlerin özelliklerini belirtiyorsa o sorunun karşısına arkadaşlarınızın adını ve soyadını yazınız.

Eğer soru maddeleri sizin özelliklerinizi belirtiyorsa kendi adınızı ve soyadınızı yazınız. Soru sınıf arkadaşlarınızdan kimseyi tanımlamıyorsa o soruyu boş bırakınız. Birden fazla arkadaşınızın adını yazabilirsiniz.

SORULAR

- 1-) En çok tekme- tokat atan kimdir ?.....
- 2-) En çok saç- kulak çeken kimdir?.....
- 3-) Arkadaşlarına kaba şakalar yapan kimdir?.....
- 4-) Arkadaşlarına lakap takan kimdir?.....
- 5-) Arkadaşları ile alay eden kimdir?.....
- 6-) Arkadaşlarına hakaret- küfür eden kimdir?.....
- 7-) Arkadaşlarını tehdit eden kimdir?.....
- 8-) Herkese kaba davranan kimdir?.....
- 9-) En çok dedikodu yapan kimdir?.....
- 10-) Arkadaşlarını dışlayan oyunlara almayan kimdir?.....
- 11-) Arkadaşlarını küçük düşüren kimdir?.....
- 12-) Arkadaşları arasında ayrımcılık yapan kimdir?.....
- 13-) Sınıf ve arkadaşlarının eşyalarına zarar veren kimdir?.....
- 14-) Arkadaşlarına hoşla gitmeyen cinsel içerikli sözler söyleyen kimdir?.....
- 15-) Arkadaşlarına hoşla gitmeyen cinsel içerikli davranışlarda bulunan kimdir?.....
- 16-) Sınıfınızda en çok zorba davranışlara kurban kimdir?.....
- 17-) Sınıfınızda en çok zorbalık kimdir?.....

EK-4

KİME GÖRE BEN NEYİM ?

Adı Soyadı :

AÇIKLAMA : Hakkında konuşulan kişiler, zaman zaman bir takım özellikleri ile birlikte hatırlanır, eleştirilirler. Haklı ya da haksız, bir çoğumuz için geçerlidir. Bize yakıştırılan özelliklerimiz, bazen gerçek yönlerimiz olabilir. Aşağıda bu tür yakıştırmalar sıralanmıştır. Okuyunuz. Hangileri size uygun görülüyor. Kime göre siz bu özelliklere sahip bulunuyorsanız o bölümün içerisine çarpı işareti koyunuz.

Oğretmenlere göre	Aileme göre	Arkadaşlarıma Göre	Bana göre	Sıra No	NESİNİZ? NASILSINIZ?
				1	Haşarıyım
				2	Kavgacıyım
				3	Plansızım
				4	Çok uysalım
				5	Aptalın tekiyim
				6	Çok zekiyim
				7	Cesaretsizim
				8	Ezberciyim
				9	Somurtkanım
				10	Beceriksizim
				11	Çok ciddiğim
				12	Pasaklıyım
				13	Neşeliyim
				14	Yakışıklıyım – Güzelim
				15	Cana yakınım
				16	Haylazım
				17	Çok güçlüyüm
				18	Hayalperestim
				19	Her zaman hastayım
				20	Sportmenim
				21	Çok kıskancım
				22	İlgisizim
				23	Saygısızım
				24	Talihsizim
				25	Çok şımarığım
				26	Çok yetenekliyim
				27	Zavallının biriyim
				28	Uyumsuzum
				29	Mutlu değilim
				30	Başarılıyım
				31	Kötümserim
				32	Sevilen biriyim

.....

Daha başka özellikler yakıştırılıyorsa yazınız.

EK-5

ÖĞRENCİ GÖRÜŞME FORMU

Adı Soyadı:

ÖĞRETMEN

1. Ders sırasında anlamadığın bir konuyu ya da bir soruyu öğretmene rahatlıkla sorabilir misin?
 - (Evet ise) Öğretmenin nasıl davranır?
 - (Hayır ise) Neden?
2. Ders dışı özel bir sorunun olduğunda öğretmenin ile paylaşırs mısın?
 - (Evet ise) Öğretmenin sorununla ilgilenir mi?
 - (Hayır ise) Neden?
3. Ders dışı zamanlara da öğretmenle rahatlıkla sohbet edebilir misin?
 - (Evet ise) Öğretmenin sana zaman ayırır mı?
 - (Hayır ise) Neden?
4. Özel günlerini (doğum günü vb.) ya da hastalık, ameliyat gibi durumlarını öğretmeninle paylaşırs mısın?
 - Örneğin doğum gününe davet ettiğinde öğretmenin daveti kabul eder mi?
 - Çok hastalandığında ya da bir ameliyat olduğunda öğretmenin seni arar ya da ziyaret eder mi?
 - Okula gelmediğin zamanlarda öğretmenin okula neden gelmediğini sorar mı?
5. Sınıfta iyi bir şey yaptığında (Örneğin zor bir soruyu cevaplandığında, doğru bir davranış yaptığında) öğretmenin ne yapar?

6. Öğretmenin değiştirmek istesen hangi davranışını değiştirirdin?
(Öğretmenin sana karşı yaptığı ve hoşlanmadığın davranışı var mı?)

ARKADAŞ

1. Sınıf arkadaşların her zaman seni oyunlarına alırlar mı?
2. Sınıf arkadaşların her zaman seni çalışma gruplarına (proje vb.) alırlar mı?
3. Sınıf arkadaşların sıkıntılı olduğunda seninle ilgilenir sana yardım ederler?
4. Bir haksızlığa uğradığında sınıf arkadaşların senin haklarını savunurlar mı? (Öğretmenine ya da diğer arkadaşlarına karşı)
5. Özel günlerini (doğum günü vb.) ya da hastalık, ameliyat gibi durumlarını arkadaşlarıyla paylaşıyor mısın?
 - Örneğin doğum gününe davet ettiğinde gelirler mi?
 - Çok hastalandığında ya da bir ameliyat olduğunda seni arar ya da ziyaret ederler mi?
6. Arkadaşların yaptığın davranışlardan dolayı seni öğretmene şikayet ederler mi?
 - Hangi durumlarda?
 - Hangi sıklıkla?
7. Arkadaşların herhangi bir konuda seninle dalga geçerler mi?

8. Arkadaşlarınla kavga eder misin? (tartışma)

- Hangi sıklıkla?
- Neden?

9. Sınıfında bir şeyler paylaştığın, onlarla olmaktan mutlu olduğun, sevdiğin kaç arkadaşın var?

10. Sınıfında olmasını istemediğin kaç arkadaşın var? Neden?

11. Sınıf arkadaşların sana karşı genellikle nasıl davranıyorlar?

12. Sen sınıf arkadaşlarına genellikle nasıl davranıyorlar?

SINIF

1. Bu sınıfta olmaktan mutlu musun?

- Neden?

2. Başka bir sınıfta olmak ister misin?

- Neden?

3. Sınıfının nasıl olmasını isterdin? (Fiziksel açıdan)

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER:

Adı, Soyadı : Elif BİLGİÇ
 Doğum Yılı : 22.05.1979
 Yabancı Dil : İngilizce
 Medeni Durum : Evli
 E-posta : elifbilgicc@hotmail.com

ÖĞRENİM DURUMU:

2003-2007 : Yüksek Lisans- Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, ADANA.
 1997-2001 : Lisans- Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Bölümü, ADANA.
 1992-1995 : Bayraktar Lisesi, GAZİANTEP.
 1989- 1992 : Yüzüncü Yıl Orta Okulu, GAZİANTEP.
 1986-1989 : Akyol İlkokulu, GAZİANTEP.
 1984-1986 : Evliya Çelebi İlkokulu, KÜTAHYA.

İŞ DENEYİMİ:

2006- : Penyelüks Hasan Gürel İlköğretim Okulu, Küçükçekmece- İSTANBUL
 2004-2006 : Ömer Kanaatbilen İlköğretim Okulu, Yüreğir- ADANA
 2002-2004 : Yüzüncü Yıl Sarısakal İlköğretim Okulu, Ceyhan- ADANA
 2001-2002 : İstiklal İlköğretim Okulu, Tufanbeyli- ADANA